

ИСТОРИЯ РУСИ ВОДЬ ПЕРШИХЪ КНЯЗЕВЪ

АЖЬ ДО ПАЦАДУ ТАТАРСКОГО.

История
ИВАНА НЕЧУЯ.

I. РУСКИЙ КНЯЗЬ.

Змѣсть:

I. Часть передхристіянській: 1) Народъ рускій; 2) Перший князь Рурикъ; 3) Князкъ: Олегъ и Игорь; 4) Князь Святополкъ.
II. Часть христіянській: 1) Сыны Святослава. Володимиръ Святый, рускій; 2) Дѣти Володимира Святого. Ярославъ Мудрый; 3) Ярослава. Про славныхъ черицѣвъ на Руси; 4) Перший князь на Руси Червоной. Великий князь кіївскій: Святославъ и Володимиръ Мономахъ; 5) Дальши князь галицкій; 6) Якіи ули въ ту totу старовину прадкіи и Русь.

→ Накладъ II.

У ЛЬВОВѢ, 1889.

Коштомъ и заходомъ товариства „Просвѣта“.

Зъ друкарнѣ товариства имени Шевченка
подъ зарядомъ К. Беднарскаго.

1. Часть передхристіянський.

I. Народъ рускій.

Минуло вже тисячъ лѣтъ вѣдь першихъ князївъ рускихъ. Въ тї давнї часы народъ нашъ живъ невеличкими племенами и дробивъ ся на невеликї народцѣ, котрї не були злученї въ одну державу, не мали у себе одного князя чи владѣтеля. Коже племѧ жило собѣ окремо. Порядокъ всему давало вѣче. „Вѣче“ було те, що теперъ у насъ сельска громада: оно збиралось де-небудь на майданѣ або на выгонѣ; сходились на вѣче, чи на громадску раду, только старї люди. Такї вѣча були въ мѣстахъ и въ селахъ. Найдавнійшій мѣста у нашихъ предкѡвъ були: Кіевъ, Любечъ, Полоцкъ, Смоленскъ и Новгородъ. Тогдї людей було мало а землѣ богато, кожде племѧ мало свою громадску землю, свой громадскї лѣсы, кождий оравъ землю свою. Нашї предки були тихї, смирнї, не любили войни и для того хижї сусѣди часто нападали на нихъ и накладали податки для своеї користі. Найбльше шкодили имъ Татаре, що жили въ степахъ понад Чорнимъ и Каспійскимъ моремъ, и понад Дономъ та

Волгою; Хазары або Казары, Половцѣ, Неченѣги, Товки, Берендеи и богато иныхъ татарскихъ народ-цвъ. Якъ только Татаре нападали на нихъ, они закопували въ землю все свое добро, а самій утѣкали въ густій лѣсы, ховались въ очереты та въ болота. Але часто и они смѣливо выходили противъ ворога, стрѣляли изъ нѣго зъ луковъ, въ которыхъ кончики були намазаній трутиною. Мертвыхъ тогда закопували въ землю або часомъ палили на огни, попѣль збирали въ горшокъ и закопували въ землю або ставили на роздорожи на стовпахъ. Богатыхъ и значныхъ людей ховали дуже пышно: закопували зъ ними въ яму або палили ихъ дорогу одѣжъ, золотѣ и срѣбнѣ сережки, перстенѣ, а часомъ и коней а навѣть живыхъ слугъ. По смерти на могилѣ справляли тризну або поминки, пили и єли на могилѣ, и ще для мертвого зѣставляли на могилѣ наѣдковъ и напитковъ.

Тогдашній люде були поганьской вѣры: они вѣрили не въ одного Бога, а въ многихъ. И такъ вѣрили въ Дажь-бога и звали его богомъ сонця; вѣрили въ Хорса и звали его богомъ огню; Волоса чи Велеса тогда мали за бога доброго для товару, якъ теперь люде мають святого Юрія и святого Власія; думали, що вѣтромъ править богъ Стрибогъ. Найстаршимъ богомъ нашихъ предківъ бувъ Перунъ, що нѣбы-то кидавъ на землю блискавку и гремѣвъ на небѣ громомъ, якъ теперь народъ вѣрить, що на хмарахъ гремить святий Ілія, а блискавкою палить Паликопа. Окромъ

сихъ большихъ боговъ нарбъ еще вѣривъ и въ меньшихъ божковъ: вѣривъ, що въ водѣ жиуть русалки, а на полі мавки; що въ лѣсѣ жиуть лѣсовики, а на полі полёвики, въ хатахъ у печи домовики, а въ болотахъ дѣдьки. Тогда не было нѣ церковъ (храмовъ) для тыхъ боговъ, нѣ жерцѣвъ т. е. поганьскихъ священниковъ. Люде молились тымъ богамъ надъ водою, коло криниць, въ лѣсахъ подъ деревомъ. Вже познѣйше въ Кіевѣ та въ Новгородѣ понаставляли деревянныхъ идоловъ тыхъ боговъ. Идолъ Перунъ стоявъ въ Кіевѣ на горѣ надъ Днѣпромъ. Той Перунъ бувъ деревяный зъ срѣбною головою и золотыми вусами. Передъ нимъ день и ночь горївъ и не згасавъ святый огонь, и ему приносили жертвы: рѣзали и палили на огни передъ нимъ товаръ та вовцѣ. Познѣйше стали рѣзати и палити передъ тымъ Перуномъ людей: кидали жеребы (льосы) на молодыхъ хлопцѣвъ та дѣвчать, и кому припадали жеребы, того палили на огни.

Чи були-жь справдѣ де-небудь на небѣ або на земли тѣ давнїй боги: той Перунъ, Стрибогъ, Хорсъ, Дажь-богъ, тѣ русалки та мавки? Нѣ; самъ нарбъ повидумувавъ ихъ собѣ и якъ вонъ моливъ ся тымъ богамъ, то певно не Перунови, а самому громови и блыскавицѣ, и кланявъ ся не Дажь-богови а просто сонцю, не Хорсови а огневи, не Стрибогови а вѣтрови. Нарбъ только надававъ сонцю, огневи, громови, вѣтрови такї имена чи прозвища, и думавъ, що десь и справдѣ на небѣ є такї боги. Вонъ зробивъ

собѣ за бога небо та землю, та те, що дуже дивне и
 пышне, корыстне або дуже шкодливе на небѣ и на
 землі, якъ отъ громъ, бlyскавка, сонце, огонь та вода.
 Тогда народъ ще бувъ дуже темный та розумомъ-
 такій, якъ мала дитина, а дитина думає, що все, що
 є на свѣтѣ, все живе и розумне, все похоже на чоло-
 вѣка. Малі дѣти самі нароблять собѣ куколь тай
 розмавляють зъ куклами (ляльками), наче-бъ то зъ жи-
 выми людьми. Такъ и давній народъ думавъ, що все
 то, що є на свѣтѣ, що рушася якъ вѣтеръ, вода
 або сонце на небѣ, що все то живе и що оно навѣть
 розумнѣше и дужче вѣдь чоловѣка: бо громъ часто
 бѣ людей, бlyскавка запалює, вода топить, вѣтеръ
 руйнує, а сонце и всему дає жизнь на землі, и часомъ
 палить землю огнемъ, выпадає хлѣбъ и огородину.
 Теперь уже дозналисѧ, що то були не боги, а просто
 земний и небесний мертвій силы безъ розуму; тымъ-то
 теперь народъ зовсїмъ навѣть забувъ про тыхъ дав-
 нихъ боговъ, забувъ навѣть ихъ прозвища, и они зо-
 стались на памятку только въ книжкахъ, а декотрихъ
 змѣнивъ на святихъ, якъ на прикладъ на Иллю — Пе-
 руна, на Юрія — Велеса. Зъ Велеса народъ зробивъ
~~домовика~~, що въ ночі ъздить на коняхъ та сте-
 реже товару, а на Полѣсю его переробили на Вол-
 зила та Багана, для котрого навѣть роблять въ
 загородахъ та въ кошарахъ невеличкій ясла, и кла-
 дуть ему сїно наче товарови, ще и дають те сїно
 коровамъ, якъ они отелять ся, якъ бы свячене.

Въ тѣ давній часы були и поганьскій святки. Наи-
большій свята припадали: одно на наше Рождество: то
бувъ праздникъ Коляды; друге на Ивана Хрести-
теля передъ Петромъ-Павломъ, и звалось Купайло.
И те и друге свято наші предки праздникували сонцю,
бо сонце наиболыше має силы надъ землею: вѣдь него
лѣто и зима, вѣдь него тепло и жизнь розливає ся на
землю. На Коляду праздновали Рождество сонця, бо хочь
тогда ще буває сама середина зимы, але вже сонце
повертає на лѣто и дни стають довші. Народъ запри-
мѣтивъ те, бо и теперь кажуть, що: „Варвара ночи
ввбрвала“. Въ честь молодого сонця співали пѣсни,
котрій и теперь ще співають на Рождество и на Мелан-
ки, наші колядки и щедровки. Хочь теперь уже богато
колядокъ и щедровокъ співають про Христа, про Дѣву
Марію та святихъ, але такій колядки и щедровки вже
недавній: ихъ народъ почавъ співати, якъ принявъ
христіянську вѣру. Але є ще мѣжъ народомъ дуже
давній колядки, де співають про якусь пышну панну,
котра въ недѣлю рано убирає ся вся въ золото за зо-
лотою стѣною, а якъ виходить въ сѣни, то сѣни такъ
и сіяють, виходить на двіръ, двіръ ажъ палає, вхо-
дить въ церкву, самій свѣчъ запалують ся. Ся дивна
панна, що цѣла сіяє въ золотѣ — то сонце, що пока-
зуетъ ся нѣбы богатою, пышною панною, виходить ізъ
за золотої стѣни на двіръ, значить: сходити ізъ за
золотого краю неба и освѣчує всю землю. Тымъ-то у
насъ на Рождество ставлять на покутѣ снобъ жита чи

шепицѣ, посыпають на Новый рѣкъ зерномъ, носить поподъ хатами плугъ. Все то вѣдно ся до сонца, котре иѣбы только що народилось, и зъ нимъ починає ся новый хлѣборобный рѣкъ, а селянинъ - хлѣборобъ бажає и благає у сонца доброго урожаю та добрыхъ жнивъ. На Купайла було друге велике свято сонцу, бо тогды настаете середина лѣта: сонце найвысше поднимаете ся на небѣ; дни суть найдовшій. Все на земли росте и цвите. Трава готова пôдъ косу, хлѣбъ пôдъ серпъ. Потомъ вже лѣто иѣбы потрохи заумирає. Тымъ-то и теперь рассказываютъ богато дива про ту купальскую ночь: иѣбы тои ночи трава размавляє, дерево переходить зъ мѣсця на мѣсце, цвите папороть. Все то не-правда, але середъ лѣта, саме въ той часъ, робить ся на свѣтѣ те диво, що на небѣ и на земли иѣколи не буває красще, якъ тогды. Купайлови покланялись колись надъ водою и розкладали огнѣ, коло нихъ ставили столы зъ наѣдками и напитками, коло столовъ ставили куклы Купайла и Марены т. е. идолы бога Купайла и лѣтной дощевой хмары. Коло того огню танцовали, гуляли, скакали черезъ огонь и спѣвали въ честь сонца пѣсни. И теперь вѣдь того свята зосталась только дѣвоча та парубоча играшка на Купайла. Окромъ тыхъ празниківъ були ще поганьский святки весною, въ честь весны, що и теперь додержалось де-не-де на Руси: роблять куклу зъ соломы и кидаютъ въ воду або палатъ; тата кукла зве ся Мара чи Морена. То не Морена а зима, котру иѣбы-то проганяютъ зъ весною.

А въ деякихъ мѣсяцяхъ на салахъ убираютъ найкрасишу дѣвчину въ листе и водять по селу; та дѣвчина въ листю — то нѣбы весна зелена. Въ честь того свята на веснѣ спѣвали пѣсни, що и теперь зовуть ся веснянками. Вѣдь того весняного поганьского свята ще и доси въ салахъ зѣстали ся веснянки, а зъ самаго свята зѣстались дѣточкѣ весняній играшки: Кострубъ, Ящуръ, Воронъ и богато иныхъ. Такъ-то, що для нашихъ предковъ було святе, для теперѣшнаго народу стало играшкою, бо народъ ставъ далеко разумнѣйшій.

Въ тѣ давній часы можна було брати по двѣ и по три жѣнки, якъ и теперь поводить ся у Татаръ та у Турківъ. Молоді хлопцѣ выкрадали собѣ дѣвчатъ, тогды, якъ они выходили по воду, а найбѣльше на Купайла, а потомъ платили ихъ батькамъ вѣно. Тымъ-то ще и доси на веснѣ, якъ єде молодой зъ поїздомъ, то запирають де-не-де дверѣ и не пускають его въ хату, нѣбы боять ся, щобы вбінь не укравъ дѣвчины, а дружки приспѣвують: „Ой Татаръ, братчикъ, Татаръ! продавъ сестру за таліаръ.“ Мабуть колись и справдѣ браты помагали хлопцямъ выкрадати сестеръ.

2. Першій князь Рурикъ.

Въ тѣ давній часы изъ за Балтицкого моря, що ажъ коло Петербурга, почали прибувати Нормане чи

Варяги, народъ наибóльше похожій на Нѣмцѣвъ. Че-резъ озера та рѣки они заходили въ Днѣперъ, а по Днѣпру спускались въ Чорне море и ѻздили въ грецку столицу Цареградъ, де теперь вже сидить турецкій царь (султанъ). Они наймались на службу въ войско грецкихъ царївъ. Попередъ всего они зъявились въ земли новгородскихъ Славянъ и присилували ихъ платити податки, але Новгородцѣ скаменулись и прогнали ихъ. А тымъ часомъ у нихъ зайшла колотня и они забажали прикликати до себе варяскихъ князївъ, щобы они давали имъ ладъ. Они послали за море пословъ и прикликали до себе варяского князя Рурика зъ братьми и зъ дружиною (войскомъ). Року 862 по Р. Хр. Рурикъ, зъ племени Русь, прибувъ зъ своимъ родомъ та зъ дружиною до Новгорода и ставъ першимъ новгородскимъ княземъ, розмѣстивши свое войско въ іншихъ близшихъ городахъ. Тымъ часомъ вôдъ его дружины вôддѣлились два Варяги: Аскольдъ и Диръ. Они поплыли Днѣпромъ въ Грецію шукати собѣ долъ. Плы-вучи по Днѣпрѣ, они побачили надъ Днѣпромъ на горахъ мѣсто, и спытали, чїй то городъ? Мѣщане ска-зали, що були въ давнину три браты: Кїй, Щекъ и Хоривъ, и мали они сестру Лебедь. Они збудували городъ и дали єму имя по старшому брату, а теперь нарбдъ платить податки Хозарамъ, що суть татарскаго колїна и живуть ажъ коло Волги за Дономъ. Тогда Аскольдъ и Диръ збостались въ Кіевѣ и стали первими Кіївскими князями. Зъ вôдти задумали они ѻхати въ

Цареградъ вже не въ наймы до грецкого царя, а щобы зъ нимъ воювати. Року 866 Аскольдъ и Диръ посадили свое войско на 200 човнбвъ и поплыли въ Чорне море подъ Цареградъ. Але на мори подняла ся буря, разбила и потопила богато човнбвъ, а князъ на силу добрали ся до Кієва. Деякі Варяги приняли христіанську вѣру вѣдь Грековъ, и вѣдь того часу въ Кіевѣ появились мѣжъ поганами христіане.

3. Князъ Олегъ и Игорь.

Тымъ часомъ въ Новгородѣ умеръ Рурикъ и лишивъ маленького сына Игоря. Новгородскимъ княземъ ставъ Руриковъ своякъ Олегъ. Олегъ любивъ вѣну и не всидѣвъ въ Новгородѣ: вѣнъ забравъ богато войска, взявъ маленького Игоря и потягъ ся воювати и добувати землѣ. Вступивши въ Днѣперъ, вѣнъ заразъ за воювавъ городъ Смоленськъ, поплывъ дальше Днѣпромъ и взявъ Любечъ, а потомъ доплыvъ до Кіева, де сидѣли Аскольдъ и Диръ. Покинувши большу половину човнбвъ за Кіевомъ, вѣнъ подъѣхавъ подъ самий городъ и звелѣвъ свой дружинѣ сковатьсь въ човнахъ, а самъ пославъ въ городъ сказать Аскольдови и Дирови, що будуть варяскій купцѣ въ Цареградѣ и хотять побачитись зъ ними, своими земляками. Аскольдъ и Диръ выйшли зъ города надъ Днѣперъ. Тогда Олегъ выйшовъ до нихъ и казавъ вынести на рукахъ малень-

кого Игоря. Войско выскочило зъ човибвъ, а Олегъ промовивъ до Аскольда и Дира: „Вы не князъ и на-звѣть не княжого роду, а я князъ, а се княжевичь Игорь, Руриковъ сынъ.“ Аскольда и Дира убили и похо-вали на горѣ; Олегъ ввѣйшовъ въ Кіевъ и назвавъ мѣсто матерою рускихъ городовъ, значить своею сто-лицею. Зъ того часу Кіевъ довго бувъ столицею, а наша земля зъ того часу почала зватись Русь, бо таке було прозвище варягскихъ князбвъ.

Маючи въ своихъ рукахъ богато земль, Олегъ задумавъ завоювати и инишій краѣ. Ноперѣдъ всего Олегъ напавъ на Деревлянъ и присилувавъ ихъ платити податокъ по чорной куницѣ вѣдъ кождон хаты; потомъ пойшовъ за Днѣперъ и присилувавъ платити податокъ Сѣверянъ, потомъ пойшовъ на рѣчку Соѣ, де жили Радимичѣ, и завоюавъ ихъ землю; потомъ покоривъ Хорватовъ въ теперѣшнїй Галичинѣ т. е. нашихъ предкобвъ, котрѣ до тогды не мали надъ собою пана и жили въ громадахъ зовсѣмъ свободно. Вѣнъ збуду-
вавъ зъ всѣхъ тыхъ земель одну велику державу. Въ Новгородѣ Олегъ лишивъ свое войско, щобы оно обороняло его вѣдъ вороговъ, и вѣдъ того часу Нов-
городъ залежавъ вѣдъ Кієва.

Упоравшись дома въ свой державѣ, Олегъ 907.
року задумавъ воювати зъ Греками. Вѣнъ набравъ бо-
гато войска, посадивъ его на 2000 човибвъ (кора-
блѣвъ), по сорокъ чоловѣка въ кождомъ човиѣ, и по-
плывъ Чорнымъ моремъ подъ Цареградъ. Греки заперли

портъ, де стояли ихъ кораблѣ, и не пустили єго до-
плысти до города моремъ. Тогда Олегъ вывѣвъ войско
на землю, зруйнувавъ подъ городомъ села, попаливъ
палаты и церкви, побивъ велику силу Грековъ и вже
подступивъ подъ самый городъ Греки побачили, що не
жарты, послали до него пословъ и казали сказать, що
они дадуть ему богато гроше, сколько лишь душа за-
бажає. Кажуть, що хитрій послали ему гостинця : наѣд-
ковъ и напитковъ зъ трутиной, але Олегъ догадавъ ся
и не хотѣвъ нѣчого покушати. Олегъ згодивъ ся на
миръ и пославъ въ столицю пять пословъ зъ своєї
дружины умовитись зъ Греками про миръ. Послы за-
жадали богато грошей на кождый корабель, ще и на
кождый рускій городъ, и таке право для рускихъ куп-
цївъ, щоби имъ можна було торгувати въ Цареградѣ
и черезъ шесть недѣль брати водъ Грековъ безъ платы
харчъ, сколько они схотять : хлѣба, вина, мяса, рибы
и овочівъ, ще и шесть недѣль дурно паритись въ лаз-
няхъ ; а якъ будуть Русини вертатись до дому, то ще
и на дорогу наберуть собѣ харчівъ, якорївъ, полотенъ,
чого только имъ буде треба. Греки пристали на те и
грецкій царѣ Левъ и Олександеръ присягли на хрестъ.
Олегъ зъ дружиною присягли по свому и клялись
зброю и своими богами : Перуномъ та Велесомъ.
Олегъ повѣсивъ свой щитъ на цареградскихъ воро-
тахъ и вернувъ ся до дому, набравши у Грековъ зо-
лота, аксамиту, шовку, вина, овочівъ и всякого добра.
Его варяскій дружины пороспинали на корабляхъ па-

русы зъ шовку. Чотыри роківъ потомъ (912) Олегъ померъ. Про его смерть нарбъ рассказувавъ, нѣбы разъ Олегъ спытавъ одного знахора, вѣдъ чого стане ся ему смерть. Знахоръ вѣдовѣвъ, що вонъ умре вѣдъ свого найлюбѣйшого коня, на котрому завсїгды ъздитъ. Олегъ казавъ годувати коня, держати его въ стайні, але самъ больше не ъздивъ на нѣмъ и не бачивъ его, доки не пойшовъ зъ войскомъ на Цареградъ. Вернувшись до Кієва, Олегъ спытавъ: „дежь теперь м旤й конь?“ Ему сказали, що его конь давно вже здохъ, а его костки выкинули на поле. „Отъ тобѣ и знахоръ! конь пропавъ, а я жиу“, промовивъ Олегъ и поїхавъ подивитись на костки коня. Приїхавши, наступивъ на черепъ коня и промовивъ усмѣхаючись: „Чи вжежь менѣ доведе ся умерти вѣдъ сего черепа?“ Только що вымовивъ тї слова, зъ черепа вилѣзла гадюка и вкусила его за ногу. Олегъ занедужавъ и умеръ. Его поховали на горѣ Щекавици, де и теперь въ Кіевѣ кладовище.

По смерти Олега кіївскимъ княземъ ставъ Руриковъ сынъ Игорь. Въ той часъ, якъ Олегъ ходивъ воювати зъ Греками, Игорь сидѣвъ въ Кіевѣ. Вонъ взявъ себѣ за жѣнку Ольгу зъ мѣста Пскова коло Новгороду. Забувши про миръ зъ Греками, Игорь задумавъ и себѣ добути славы и всякого добра и почавъ войну зъ Греками. Посадивши войско на човни, попливъ до Цареграда. Только що они подплыли підъ городъ, а Греки почали кидати на ихъ човни якійсь

огонь, и попалили богато човнôвъ. Игорь повернувъ човны въ друге мѣсце, и казавъ грабити береги и палити села, але грецкѣ войско прогнало ихъ. Русины вернулись до дому и росказували, що Греки попалили ихъ човны якимсь непростымъ огнемъ, похожимъ на блискавку. Дома Игорь набравъ ще бóльше войска, пославъ такожъ за море кликати до помочи Варяговъ и повѣвъ войско моремъ и сушею черезъ болгарску землю надъ Дунай. Болгари дали звѣстку въ Цареградъ, а Греки выслали пословъ до Игоря, дали ему золота, срѣбла и шовку тай просили, щобы вонъ не зачѣпавъ ихъ и вернувъ ся до Кієва. Игорь такъ и зробивъ: вернувъ ся до дому и пославъ пословъ въ Цареградъ, щобы затвердити зновъ миръ зъ Греками, доки сіяє сонце и стоить свѣтъ. Игореви послы вернулись до Кієва зъ грецкими послами, и ще разъ и Греки и Русины присягали на миръ. Игорь повѣвъ грецкихъ пословъ на гору, де стоявъ Перунъ; Русины поклали передъ Перуномъ свой щиты и зброю и присягнули передъ Перуномъ. Але вже були мѣжъ Кіевлянами и христіянне. Христіянъ повели до церкви святого Ілії. Здає ся, що тогды въ Кіевѣ було вже немало христіянъ, хоть князъ були ще поганами.

Зъ того часу почали находити на широкїй степы коло Чорного и Каспійского моря всякий татарскїй народы. Ще за часовъ Олега пôдъ Кіевомъ показалась орда Венгрівъ (Угробвъ). Венгри не довго стояли на Руси и потягли ся дальще на захід сонця тай осѣ-

лись за Карпатскими горами ажъ надъ Дунаемъ. Слѣдомъ за ними прийшли на степы Печенѣги и по-чали тревожити народъ, нападаючи на границѣ. Игорь постановивъ зъ ними миръ.

За часовъ Игоря Деревляне не хотѣли платити ему податкѣвъ. Игорь на старѣсть вже не ходивъ самъ збирати данины (бо тогды самѣ князѣ ѣздили зъ дружиною за податками): вонъ посылавъ натомѣсть своего старого боярина Свинельда. Свинельдъ ставъ дуже богатый, бо клавъ въ свою кишеню податки, ще и свою дружицу надарявъ. Тогды Игорева дружина сказала ему: „Свинельда слуги стали богаты на всяке добро а мы голы: иди, князю, зъ нами збирати данину, то и ты добудешь добра и мы“. Игорь пойшовъ въ деревлянскую землю и почавъ грабити людей. Пославши дружину до дому, вонъ хотѣвъ ще трохи походить. Деревляне тогды сказали: „Внадить ся вовкъ до овець, то переносить всю череду, поки его не убютъ. Оттакъ буде и намъ зъ симъ княземъ.“ Рассказують, нѣбы Деревляне на-гнули верхи двохъ деревъ, привязали Игоря за ноги тай пустили дерево. Дерево порснуло и розбрвало Игоря по половинѣ, а его дружину Деревляне поубивали.

4. Князь Святославъ.

По смерти Игоря зѣставъ ся маленький сынъ его Святославъ. Ольга, жѣнка Игоря, почала правити дер-

жавою, а ѿй помагавъ воєвода Свінельдъ. Въ той дав-
ний чась бувъ такій звычай, що коли кого убить, то
одичъ убитого повинні були мститись. Батько бувъ
Новиненъ мститись за смерть сына, братъ за кровь
брата. Ольга, не дожидаючи, доки виросте сынъ Игоря
(Святославъ) и помстить ся надъ Деревлянами, заду-
мала сама помститись. Тымъ часомъ Деревляне почали
собѣ такъ мѣрковати: „Мы убили князя Игоря; те-
перь посватаймо Ольгу за нашего князя Мала, а зъ
єи синомъ Святославомъ зробимо, що схочемо.“ По-
радившись мѣжъ собою, они посадили въ човенъ двай-
ся значнѣйшихъ людей и послали въ Кіевъ. Ольга
покликала ихъ до себе и спытала у нихъ, чого прий-
шли. Они сказали Ользѣ: „У насъ були добрій князь;
а твой чоловѣкъ грабивъ насъ якъ вовкъ: тому-то мы
єго убили, а теперь просимо тебе, иди за мужъ за на-
шого князя Мала.“ Тогда Ольга промовила до нихъ:
„Любо менѣ васъ слухати; адже-жъ справдѣ мой чо-
ловѣкъ уже не воскресне. Але я хочу зробити вамъ
честь передъ моимъ народомъ. Ідѣть назадъ, сядьте
въ човенъ, а якъ я завтра въ ранцѣ пришлю по васъ
своихъ людей, то вы скажѣть имъ: не пойдемо мы
пѣшки, не пойдемо и коньми, несѣть насъ въ човнѣ.“
Деревляне пойшли до човна, а Ольга казала въ ночі
викопати яму на дворѣ коло своеї палаты, що стояла
за мѣстомъ, а въ ранцѣ послала за гостями. Деревляне
тогда сказали: „Не пойдемо мы пѣшки, не пойдемо и
коньми нѣ возами, несѣть насъ въ човнѣ.“ Кіевляне

сказали: „Мы люде невольні, нашъ князь убитый, а княгиня хоче ити за мужъ за вашего князя.“ Отъ по-несли ихъ Кіевляне, а они пороспирались въ човнѣ та пышались передъ Кіевлянами. Кіевляне принесли ихъ на подврѣ тай кинули въ яму зъ човномъ. Ольга выйшла, нагнулась надъ ямою тай пытає: „А чи добра вамъ честь?“ А они вбдказують зъ ямы: Ой се-жъ намъ горше вбдь Игоревои смерти.“ Тогда Ольга казала засыпать ихъ живыми землею, а тымъ часомъ послала до Деревлянъ и казала имъ сказать: „Коли вы и справдѣ просите мене до себе, то пришлѣть ще больше людей, та ще значиѣшихъ, щобъ я зъ честею прибула до васъ, инакше мой Кіевляне навѣть не пустятъ мене.“ Деревляне выбрали найзнаменитшихъ людей и послали до Кієва. Ольга звелъла затонити въ лазни и просила гостей, чтобы парились. Якже только ввѣйшли въ лазню, Ольга звелъла заперти дверѣ и запалити лазню, и послы всѣ тамъ погорѣли. Тымъ часомъ Ольга послала сказать Деревлянамъ: „Я вже въ дорозѣ, готуйте меды на поминки по Игореви, я справлю тризну и поплачу надъ его могилою.“ Деревляне наварили меду, а Ольга прибула до нихъ зъ невеличкою дружиною своего чоловѣка, казала насыпать высоку могилу, а потомъ почала справляти поминки. Деревляне посьдали и почали пити, а Ольжина дружина не пила, лишь имъ служила. Якъ вже Деревляне попились, то она ввѣйшла на-бокъ и звелъла свой дружинѣ убивати Деревлянъ. Кіевляне убили 5.000 людей. Тогда Ольга

вернула съ до Кієва и почала збирати войско, щобъ з овсѣмъ завоювати Деревлянську землю.

Минувъ рокъ и Ольга зъ войскомъ пойшла на Деревлянскую землю, взявши зъ собою маленького сына Святослава. Деревляне выйшли противъ Ольги зъ войскомъ. Якъ только дружины збѣгли ся, Ольга казала посадити Святослава на коня. Святославъ кинувъ на Деревлянъ стрѣлу, а стрѣла полетѣла мѣжъ ухами коня тай упала въ его ногахъ, такій бувъ еще маленький Святославъ. Тогда Свинельдъ промовивъ: Князь уже почавъ, давай и мы за княземъ!“ Якъ ударили на Деревлянське войско, тай прогнали его. Деревляне поутѣкали въ города и позапирались. Ольга пойшла до города Коростеня, де убили Игоря, простояла зъ своимъ войскомъ цѣле лѣто, а таки мѣста не взяла. Тогда Ольга почала улещати Корostenцівъ хитрыми словами и сказала до нихъ: „Чого вы сидите и не здаєте менѣ города? Вже всѣ ваши города въ моихъ рукахъ; я накинула на нихъ податокъ, и они спокойно оруть та сѣютъ. Буде вже зъ мене тон помсты за смерть Игоря. Я знаю, что у васъ нема теперь нѣчого. Дайте менѣ невеличку данину: зъ каждой хаты по три голубы и по три воробцѣ.“ Корostenцѣ дуже зрадили, збрали ту данину и вѣдомо слали Ользѣ. Якъ только наставъ вечеръ, Ольга звелѣла своимъ Кіевлянамъ попризвывать до нѣжокъ каждого голуба и каждого воробця шматинку зъ сѣркою, запалити и пустити на волю. Каждый голубъ полетѣвъ зъ огнемъ въ свое гнѣздо,

каждый воробецъ полетѣвъ подъ стрѣху, и все мѣсто разомъ спахнуло поломемъ. Гасити не можна було, бо всѣ хаты горѣли разомъ. Люде почали утѣкати за го-родъ, тамъ ихъ ловили и брали въ полонъ. Запаливши Коростень, Ольга забрала въ неволю значнѣйшихъ лю-дей, часть вѣдала дружинѣ, а решту зѣставила и ка-зала имъ платити собѣ данину.

Такъ розказує про Ольгу въ свой книжцѣ свя-
тый Несторъ, котрого и теперь мошѣ лежать въ Кіевѣ,
въ Печерахъ. Але самъ Несторъ живъ вже въ сто-
лѣтъ по смерти Ольги и записавъ все въ свою книжку
такъ, якъ розказували ему старій люде, а тї люде мо-
же дешо и прикинули вѣдь себе, якъ звычайно буває
въ свѣтѣ. Тымъ-то и се оповѣданє про помсту Ольги
трохи похоже на казку. Но т旣ъ Ольга не воювала
нѣ зъ однимъ народомъ. Яко жenщина, она только лю-
била давати порядокъ и господарити въ своїмъ цар-
ствѣ; она заразъ зъ сыномъ и зъ дружиною обѣзди-
ла всю Деревлянську землю, давала скрбъ порядокъ
и накладала на людей податки; звѣдти поїхала въ дале-
кій Новгородъ и въ новгородской земли такожь пона-
кладала податки и поробила на рѣкахъ перевозы. Року
957 Ольга поїхала въ Цареградъ зъ послами, зъ купця-
ми, зъ значными женщинами. Тамъ такъ сподобалась
грецкому цареви, що вбнъ хотѣвъ єї сватати. Ольга
не сперечалась, але просила попередъ охрестити себе,
и цѣсаря просила бути хрестнымъ батькомъ. Якъ толь-
ко охостили, то цѣсарь зновъ почавъ єї сватати, але

она не хотѣла ити за-мужъ и сказала : „Христіяньскій звычай такій, что хрестный батько не може женитись зъ своею хрестною дочкою.“ „Перехитрила-жъ ты мене, Ольго !“ промовивъ императоръ, надаривъ еѣ золотомъ та срѣбломъ и вѣдпустивъ въ Кіевъ. Ольга взяла собѣ христіяньского священика и привезла въ Кіевъ. Тутъ вговорювала своего сына Святослава, щобъ и вонъ выхрестивъ ся, але Святославъ не хотѣвъ. „Якъ я прийму новый законъ, нову вѣру, то моя дружина буде смѣятысь зъ мене“, сказавъ вонъ Ользъ и до смерти зоставъ ся поганиномъ.

Святославъ выродъ и ще за житя своеи матери ставъ кіевскимъ княземъ. Вонъ бѣльше всего любивъ вѣйну, цѣлый свой вѣкъ ходивъ воювати зъ всякими народами и навѣть нѣколи не сидѣвъ въ Кіевѣ. Идуши на вѣйну зъ якими небудь народами, вонъ посылавъ сказати имъ : „иду на вась !“ и заразъ нападавъ на чужу землю. Идуши въ походъ, вонъ не бравъ зъ собою нѣ возвѣ, нѣ котловъ, бо нѣколи навѣть не варивъ мяса въ котлахъ. Вонъ рѣзавъ тонкими шматочками чи коньске мясо, чи волове, чи дичину, и пѣкъ на жару. Нѣ вонъ, нѣ его войско нѣколи не спало въ матрахъ, але подъ небомъ на земли, подославши подъ себѣ килимокъ, подмостиивши подъ головы сѣло.

На сходѣ сонця вѣдь Чернигова, на рѣцѣ Оль, де теперь живуть Великоросы (Москалѣ), жило село племѧ, що звалось Вятичами. Вятичъ платили податки не Святославови, а Козарскому цареви, що живъ зъ своею

ордою надъ Дономъ. Святославъ кинувъ ся зъ своимъ войскомъ на Донъ, завоевавъ Козарску столицу Бѣлую-Вежу, звѣдти кинувъ ся ажь подъ Кавкасскій горы; де тече рѣка Кубань и де теперь жиуть Чорноморскій украинскій козаки. Тамъ завоевавъ Святославъ землю, что тогда звалась Тмуторокань, а звѣдти пойшовъ на велику рѣку Волгу и тамъ побивъ татарскій народы, а вертаючись до дому, по дорозѣ, побѣдивъ Вятичвъ и наклавъ на нихъ податки.

Святославъ не сидѣвъ довго въ Кіевѣ безъ вѣйны. Гречкій цѣсарь боявъ ся тогда дуже Болгаръ. Вѣнь пославъ до Святослава посла и подкупивъ его золотомъ, чтобы вѣнь напавъ зъ войскомъ на Болгаръ. Року 967 Святославъ пойшовъ на Дунай и завоевавъ Болгарію. Єму такъ сподобала ся Болгарія, что вѣнь покинувъ Кіевъ и Украину, а зѣставъ ся въ Болгарії, въ Переяславци на Дунаю. Кіевъ зѣставъ ся безъ князя; тамъ жила Ольга зъ малими Святославовыми дѣтьми. Тогда нижче Кієва вже були степы, де гуляли всякий орды народовъ, что выходили зъ далекої Азії. Нѣ одна орда дикихъ народовъ не минала Кієва. Въ той часъ, якъ Святославъ сидѣвъ въ Переяславци, на Кіевъ напали Печенѣги; они обступили мѣсто кругомъ, такъ что не можна було нѣ зъ Кієва вйти. нѣ въ Кіевъ ввйти. Ольга заперлась въ городѣ зъ малими внуками, а боронити Кієва не було кому. Люде мало не померли вѣдь голода и смаги, бо и воды трудно було достати. Воєвода Претичъ збравъ за Днѣпромъ не мало людей,

посадивъ на човны, але боявъ ся нападати на Печенѣговъ, бо ихъ було дуже богато. Тогда Кіевляне почали шукати такого чоловѣка, щобъ пойшовъ за Днѣперъ та сказавъ Претичеви, якъ воинъ не нападе завтра на Печенѣговъ, то они вѣдадуть имъ мѣсто. Отъ и знайшовъ ся одинъ смѣливый хлопець. Воинъ взявъ узечку, выйшовъ за мѣсто и почавъ нѣбы шукати коня. „Чи не бачивъ хто мою коня?“ спытавъ воинъ у Печенѣговъ, ходячи по мѣжъ ними (бо умѣвъ говорити по печенѣски). Печенѣги подумали, що то ходить якийсь Печенѣгъ и не зачѣпали єго, а воинъ по-маленьку дойшовъ до Днѣпра, такъ якъ скине зъ себе одежду та въ Днѣпро! Печенѣги тогда постерегли, що то за чоловѣкъ, та давай стрѣляти на него; але воинъ переплывъ Днѣперъ, а зъ другого боку подали єму човенъ. Тогда воинъ оповѣвъ, що Кіевляне хотять вѣдати ворогамъ мѣсто, якъ только они не дадуть имъ помочи. Претичъ сказавъ: „Коли такъ, то мы завтра підступимо підъ Кіевъ въ човнахъ, вхопимо княгиню зъ княжатами та утчесмо зъ ними, а то буде намъ вѣдъ Святослава, якъ только воинъ прибуде!“ Другого дня до свѣта всѣ сѣли на човни тай затрубили въ трубы; а до нихъ обозвали ся зъ Кієва. Печенѣгамъ здавало ся, що приїхавъ Святославъ и почали заразъ утѣкати. Тымъ часомъ Ольга сѣла зъ княжатами на човенъ тай переїхала на другий бокъ Днѣпра. Тогда печенѣскій князь прийшовъ до Претича, та пытає єго: „Хто се прибувъ до Кієва?“ а Претичъ вѣдказує єму: „Люде зъ того боку Днѣпра.“

„А ты-жь князь?“ спытавъ вонъ Претича. „Нѣ, я только княжій чоловѣкъ, а князь иде по заду зъ войскомъ“, промовивъ Претичъ умисне, щобы налякати его. „То будьмо-жь приятелями!“ промовивъ печенѣскій князь. „То будьмо!“ сказавъ Претичъ. Они подали одинъ другому руки и помѣнялись дарами: князь подарувавъ Претичеви коня, шаблю и стрѣлы, а Претичъ давъ єму мечъ, щитъ, и броню, т. е. одежду зъ зелѣзныхъ кольцѣвъ; щобы стрѣла не дѣстала до тѣла. Потомъ Печенѣги уступилисъ вѣдъ Кієва, але не дуже далеко. Тогда Кіевляне послали до Святослава въ Переяславець и сказали єму: „Ты князю чужои землѣ шукаешъ, про чужу дбаешь, а свої вѣдцуравъ ся. Насъ трохи не забрали Печенѣги зъ твою матерою и зъ твоими дѣтьми, а коли не вернешь ся, то и справдѣ колись насъ заберуть.“ Святославъ сѣвъ зъ дружиною на конѣ, приїхавъ до Кієва, збравъ войско и прогнавъ Печенѣговъ въ степы. Але вонъ недовго живъ въ Кіевѣ. „Не любо менѣ жити въ Кіевѣ, — сказавъ вонъ матери и боярамъ, — менѣ хоче ся жити въ Переяславци на Дунаю: то середина мої землѣ; туды зъ всѣхъ сторонъ звозять всяке добро: вѣдъ Грековъ золото, вина, овочѣ, матеріѣ, вѣдъ Чеховъ и Угрюмъ срѣбло та конѣ, зъ Руси звѣринѣ шкоды, вѣскъ, мѣдъ и рабовъ.“ Тогда Ольга промовила до нѣго: „Ты бачишь, що я вже слаба; куды-жь ты вѣдъ мене вѣдѣжджаешь? Поховаешь мене, то иди куды хочь.“ Ольга умерла за три дни; за нею плакавъ сынъ и внуки и весь на-

родъ. Ольга за житя не казала справляти по собѣ поганьской тризны; сѣ поховавъ священикъ христіянський.

Поховавши матерь, Святославъ роздѣливъ руску землю мѣжъ своихъ сыновъ: старшого сына Ярополка посадивъ въ Кіевъ, а середушому Олегови давъ Деревлянскую землю. Бувъ у нѣго ще и третій сынъ, Володимиръ, вѣдь материнои ключницѣ, рабинѣ Малушѣ (бо тогды въ князѣвъ було по колька жѣнокъ). Новгородцѣ прийшли въ Кіевъ и просили собѣ за князя Ярополка або Олега, але тіи не хотѣли єхати въ Новгородъ. Тогды Добрыня, братъ Малушѣ, намовивъ ихъ, щобы они просили у Святослава Володимира. Они такъ и зробили и езали до себе малого ще Володимира, а зъ нимъ поїхавъ въ Новгородъ и вуй его Добрыня. Роздѣливши Русь мѣжъ своихъ сыновъ, Святославъ поїхавъ зновъ зъ дружиною въ Болгарію. Тымъ часомъ въ Болгаріи настали іншій часы: новий грецкій царь помиривъ ся зъ Болгарами и збунтувавъ ихъ противъ Святослава. Болгаре заперлись въ городѣ, зачинили передъ Святославомъ ворота и не пустили его въ мѣсто. Зъ города выйшло войско, але Святославъ розбивъ его, взявъ городъ и пославъ сказати Грекамъ: „Хочу взяти и вашъ городъ, якъ взявъ сей!“ Греки сказали: „Скажи лучше намъ, сколько у тебе войска, то мы дамо тебѣ плату на кожного чоловѣка тай помиримось.“ Греки були хитрі: они хотѣли довѣдати ся, сколько було войска у Святослава. Святославъ сказавъ,

шо въ него войска 20.000, хочь у него было всего-на-всего 10.000. Тогда Греки набрали 100.000 войска и напали на Святослава. Якъ глянули Русины, що у Грековъ така сила войска, ажъ злякались. Тогда Святославъ промовивъ до дружины: „Теперь намъ нема де дѣтись! хочь не хочь, а треба стати противъ нихъ. Не оцоганьмо руской землѣ! Поляжмо кѣстками! Мертвымъ не соромъ! Я буду держати передъ, а якъ польаже моя голова, то якъ собѣ самї знаєте.“ Дружина вѣдовѣла: „Де твоя голова ляже, тамъ и мы покладemo нашї головы.“ Святославъ ударивъ на Грековъ, Греки подались та на-вѣкача! Святославъ побгнавъ за ними ажъ пѣдъ Цареградъ, та все паливъ та руйнувавъ гречкій мѣста. Цѣсарь тогда скликавъ своихъ бояръ тай каже: „Щожъ намъ теперь робити?“ А бояре сказали: „Пошлимъ ему на передъ дары, а побачимо, до чого вѣнъ ласый.“ Отъ и послали до Святослава пословъ и одного знатока и сказали ему, що вѣнъ дививъ ся добре на Святославове лице. Греки прийшли, поклонились и порозкладали передъ Святославомъ золото та дорогї матерії. Святославъ не глянувъ на те и дивлячись на стѣны, промовивъ до своихъ хлопцѣвъ: „Сховайте отсе!“ Послы вернулись и розказали, що Святославъ навѣть не глянувъ на дары. „А пошлимъ ему зброю, що то вѣнъ скаже?“ сказали Греки. Отъ они и послали ему мечь и всяку зброю. Святославъ взявъ мечь въ руки и довго милувавъ ся нимъ. „Ой лютый то чоловѣкъ“, сказали Греки: „треба ему за-

платити данину, бо вѣнъ наробить намъ лиха, коли на золото и не дивить ся, а любить мечъ та зброю.” Тогда Греки послали єму данину и на живыхъ и на убитыхъ войнбвъ, и вѣнъ вернувъ ся въ Переяславець. У Святослава збсталось не богато дружины: вѣнъ боявъ ся, щобы Греки и Болгаре не побили его дружины и не убили єго, и хотѣвъ ити въ Кіевъ набирати войска. Одинъ ученый Грекъ бачивъ тогда Святослава и описавъ, якій вѣнъ бувъ. Святославъ бувъ середнёго росту, зъ пласкатымъ носомъ, зъ синими очима, зъ густыми бровами и великими кудлатыми вусами. Бороды въ него не было; голова була обстрижена, а на головѣ висѣла довга чуприна, чи, якъ на Украинѣ кажуть, оселедець: зовсѣмъ такъ, якъ и теперь на Украинѣ ходять молодї хлопцї. Шия у нёго була товста, груди широкї, лице насуплене и грбзне. Въ одномъ усѣ висѣла сережка (лелѣтка) зъ дорогимъ камѣнцемъ и зъ двома перлами. На нѣмъ була бѣла одѣжь, и бѣлѣйша, ивжъ на сго дружинѣ.

По тбмъ Святославъ сѣвъ зъ дружиною на човны тай поплывъ зъ Дунаю въ Чорне море, а зъ мора въ горло Днѣпра до самыхъ пороговъ. А тымъ часомъ Болгаре послали сказать Печенѣгамъ, що Святославъ вертає ся до Кіева зъ великимъ богацтвомъ та зъ невеликою дружиною. Старый воєвода Свинельдъ радиъ, щобы князь обойшовъ пороги, де засѣли Печенѣги, але вѣнъ не послухавъ и поплывъ човнами черезъ пороги. Печенѣги заступили теперь єму дорогу. Святославъ зб-

ставъ ся зимувати коло пороговъ, а Свинальда пославъ до Кієва набирати бóльше вóйска. Тымъ часомъ у Святослава вийшовъ харчъ; вóйско поїло всѣ свой конѣ. Весною Святославъ зновъ поплывъ черезъ пороги, але тутъ на нёго напавъ печенѣскій князь Куря. Печенѣги убили Святослава, зробили зъ его черепа чашу, оковали золотомъ и пили зъ неї. Свинальдъ самъ прибувъ до Кієва.

Якъ бачимо, Святослава не зовсѣмъ можна навѣть назвати кіевскимъ княземъ. Вонъ и не живъ въ Кіевѣ, и рѣдко туды заглядавъ. Весь свой вѣкъ вонъ ходивъ по чужихъ земляхъ воювати, а Кієва не было кому навѣть обороняти вóдъ степовыхъ дикихъ ордъ. Святославъ разпросторивъ руску державу далеко на схóдъ сонця и на пôвнôчъ зжъ до Кавказкихъ гбръ, де теперь Чорноморскій козаки на Кубани, и до рѣки Волги. До него належала такожъ нынѣшна руска Галичина. Вонъ любивъ вóйну и живъ только вóйною. Давати порядокъ и раду въ руской земли вонъ не мавъ нѣ охоты нѣ здѣбности. Святославъ бувъ то бойкій та смѣливый Варягъ и годѣ его называть Русиномъ-Славяниномъ.

II. Часть христіянській.

I. Сыны Святослава. Володимиръ Святый, князь рускій.

По смерти Святослава вступивъ на престолъ княжій его старшій сынъ Ярополкъ. Именемъ того однайцятьлѣтнаго князя управлявъ державою старый воевода Свинельдъ, который служивъ его вѣтцемъ и навѣть дѣдови Игореви. Межи молодыми князями братьми почалась заразъ сварня и усобица (колотня межи членами родины) — котору зворушивъ и поддержувавъ самъ Свинельдъ. Князѣ любили тогды уганяти ся въ лѣсахъ за звѣремъ. Одного разу загнавъ ся бувъ Лотъ, сынъ Свинельда, полюючи звѣрину, ажъ въ землю Олега, въ лѣсы Деревлянскій (нынѣшній Волынь). Тутъ здыбавъ ся вонъ зъ Олегомъ, который тожъ въ тыхъ лѣсахъ полювавъ. Побачивши Лота, розсердивъ ся Олегъ и спытавъ ся, хто вонъ такій. Лютий князь, хоть довѣдавъ ся, что то бувъ Лотъ, сынъ Свинельда, убивъ его такой. Старый Свинельдъ задумавъ помстити ся за смерть сына, и под്യоджувавъ своего князя Ярополка, щобы вѣдобразивъ Олегови землю Деревлянскую. Ярополкъ

мавъ тогда 16, а Олегъ заледво 15 лѣтъ; Ярополкъ услухавъ рады старого воеводы и повѣвъ свое вѣйско на Деревлянскую землю, на брата. Коло мѣста Овруча побѣдивъ Ярополкъ. Деревляне почали утѣкати зъ своимъ княземъ Олегомъ до Овруча и стовпили ся на мостѣ, що стоявъ надъ ровомъ, просто брамы замковои. Люде почали падати зъ мосту и зѣпхнули въ ровъ и Олега; на нихъ падали зъ горы иной люде а навѣть конѣ и подусили тыхъ, що були на сподѣ, межи ними удусивъ ся и самъ Олегъ. Ярополкъ занявъ Овручъ и казавъ вѣдакъ шукати тѣла брата. Одинъ чоловѣкъ сказавъ, що бачивъ, якъ вчора зѣпхнули були Олега зъ мосту въ ровъ. Повытягали труповъ, знайшли Олегове тѣло, принесли его на замокъ и поклали на килимъ. Ярополкъ розплакавъ ся надъ братомъ и сказавъ до Свинельда, показуючи на мертвого Олега: „Тѣшься теперь, бо стало ся, якъ ты хотѣвъ.“ Невна рѣчъ, що одинъ Свинельдъ хотѣвъ смерти Олега.

Коли Володимиръ овѣдавъ ся о тѣмъ, злякавъ ся и самъ утѣкъ за море до Варяговъ, а Ярополкъ пославъ своихъ намѣстниковъ и взявъ такожъ и Новгородъ для себе. За три роки появивъ ся однакожъ Володимиръ зъ наятыми варяжскими дружинами въ своей земли, прогнавъ намѣстниковъ Ярополковыхъ зъ Новгороду, и уведомивъ брата, що иде зъ вѣйскомъ на Кіевъ. Володимиръ хотѣвъ перетягнути на свою сторону и Рогволда, князя Полоцкого. У Рогволда була донька Рогнида; Володимиръ пославъ сватовъ, щобы

є є засватали для него. Она була вже заручена за Ярополка і відказала Володимиру свої руки тому, що вонь бувъ синомъ ключницѣ Ольжиной Малушѣ. Того розсердило Володимира; вонь збравъ велике військо, вийшовъ на Полоцкъ, взявъ его, убивъ Рогволда и его двохъ синовъ и оженивъ ся зъ Рогнідою противъ си волѣ. Зъ Полоцка выбравъ ся Володимиръ зъ великимъ війскомъ на Кіевъ. Ярополкъ злякавъ ся и заперъ ся зъ своїмъ війскомъ и зъ воєводою Блудомъ въ замку. Володимиръ переманивъ однакожь Блуда словами: „Допоможи менѣ убити брата, а станешь менѣ тоды за рôдного батька. Не я але волъ зачавъ братовъ убивати и я бою ся, щобы вонь и мене не вбивъ.“ Хитрый Блудъ приставъ на тоє и почавъ намовляти молодого Ярополка, щобы вийшовъ зъ Кієва, бо Кіевляне змовлюють ся уже нѣбы зъ Володимиромъ. Ярополкъ увѣривъ, вийшовъ зъ Кієва и замкнувъ ся відтакъ въ мѣстѣ Роднѣ надъ рѣкою Рось. Володимиръ занявъ разъ Кіевъ и обступивъ відтакъ зъ війскомъ Родню. Тутъ наставъ скоро великий голодъ. Блудъ почавъ зновъ Ярополкови дораджувати: „Бачь, яка сила у твого брата! Нѣгде тобѣ дѣти ся; лучше помири ся зъ нимъ и скажи ему, що приймаєшь відъ него тоє, що вонь тобѣ дастъ.“ Володимира увѣдомивъ Блудъ тайкомъ, що до него прийде Ярополкъ. Такъ и стало ся. Одинъ чоловѣкъ, іменемъ Варяжко, остережавъ Ярополка, але той не послухавъ его и пойшовъ до брата. Заледво увійшовъ въ дверѣ, пробили єго два

Варяги мечами, а Блудъ замкнувъ дверѣ, щобы не прийша Ярополкови въ помочь его дружина. Ярополкъ бувъ тихій и добрий хлопець, любивъ христіянъ и здає ся, що за тоє зрадили єго погане и выдали Володимирови. Вôдь того часу збставъ Володимиръ великимъ княземъ надъ цѣлою майже Русею.

Володимиръ бувъ наймолодшій сынъ кіевскаго князя Святослава вôдь Малушѣ, що то колись була ключницею у княгинѣ Ольги. За житя свого вôтця в ôнь бувъ княземъ въ Новгородѣ, а княземъ кіевскимъ ставъ въ 980 роцѣ посля Христового Рôзду. В ôнь дуже любивъ поганьску вѣру, бо здрсь въ Новгородѣ, куды его завезли Новгородцѣ ще маленькимъ, выпросивши собѣ его за князя у Святослава. Въ Новгородѣ тогды ще не було нѣ чутки, пѣ звѣстки про христіяньску вѣру. Ставши княземъ въ Кіевѣ, Володимиръ поставивъ на горѣ за своимъ дворомъ богато идолівъ всякихъ богôвъ, и мѣжъ ними деревлянаго идола Перуна зъ срѣбною головою и золотыми вусами. Зъ того часу передъ идолами почали приносити жертвы зъ людей. Кіевляне давали рѣзати и палити передъ ними своихъ сыновъ та дочокъ.

Року 983 ходивъ Володимиръ воювати зъ Ятвягами на далеке Полѣссе, а вернувшись до дому, принѣсъ богамъ жертву. Бояре и старій люде сказали: Киньмо жеребы на хлопцївъ та дївчатъ! кому припадуть жеребы, того и принесемо на жертву богамъ.“ Жеребы привали молодому и гарному сынови одного христія-

нина. Кіевляне пойшли до него и сказали, щоби вонъ віддавъ свого сына на жертву. Христіанинъ сказавъ имъ, что ихъ боги то — не боги а дерево, а коли имъ треба его сына, то нехай поймлють котрого-небудь бога, тай нехай самъ богъ жертву собѣ возьме. Кіевляне розсердились, розкинули огорожу; христіанинъ зъ сыномъ вылѣзъ на сѣни. Кіевляне подрубали стовпы, сѣни упали и ихъ обоихъ убили. Зъ сего мы довѣдаемо ся, что въ Кіевѣ вже було богато христіянъ.

Володимиръ поживъ въ Кіевѣ и мабуть придививъ ся, что поганьска вѣра не дуже добра, тай задумавъ приняти яку-небудь іншу вѣру. Деякій народы разъ довѣдались про те и почали посылати пословъ, щоби Володимиръ принялъ ихъ вѣру. Приходили послы вонъ Магометанъ (Татаръ), вонъ Нѣмцѣвъ католиковъ, вонъ Грековъ и навѣть вонъ Жидовъ. Володимиръ слухавъ, якъ кождый хвалить свою вѣру, але якъ магометане сказали, что имъ не можна єсти свинини и пiti вина, то вонъ відказавъ имъ: „Русь любить вино, безъ сего жити не можна“ — тай не принялъ ихъ вѣры. Потомъ Володимиръ слухавъ, что єму говорили Жиды, а далъ спытавъ: „Дежь ваша земля?“ Жиды сказали, что ихъ земля колись була въ Сірусалимѣ, але Богъ за грѣхи розсѣявъ ихъ по всѣй землї. „Коли васъ Богъ розсѣявъ, то такъ само розсїє и мой народъ якъ прийду вашу вѣру“, сказавъ Володимиръ и не принялъ жидовской вѣры. Приходили потомъ католики, а посля всѣхъ прийшовъ оденъ учений Грекъ, говоривъ про-

свою вѣру, а далъ розгорнувъ передъ Володимиромъ образъ страшного суду, де були намалѣваній грѣшии и преступни. Володимиръ сидивъ ся на той образъ, а такъ промовивъ: „Добре тымъ, що стоять по нравной руцѣ, але горе грѣшнимъ, що стоять по лѣвой.“ Після того Володимиръ скликавъ бояръ и сказавъ имъ: „Кождый хвалить свою вѣру, але лучше послати пословъ, щобы они побачили, у котрого народа красишавѣра.“ Послы були скрбъ, поѣхали въ Цареградъ и пойшли на службу Божу въ церкву. Имъ такъ сподобала сѧ грецка вѣра, що они потомъ сказали до Володимира, „Хто покушає солодкого, то потомъ не схоче єлкого, такъ само и мы не хочемо бути поганами. Якбы грецка вѣра була зла, то и твоя бабка Ольга не приняла бы сї.“

Садо тогды Володимиръ пойшовъ въ Кримъ на грецкій городъ Корсунь и хотѣвъ его завоювати. Греки добре обороїлись. Володимиръ звелѣвъ насыпти кругомъ Корсуня валъ, а городяне пôдкопали ся пôдъ стѣны, тай переносили въ ночи землю въ городъ. Оденъ Корсунець, Анастасъ, кинувъ въ Володимирове войско стрѣлу, а на стрѣлѣ було написано: „На сходѣ сонця вôдъ города суть криницѣ, а зъ криниць иде вода трубами (рурами) въ городъ. Засыпъ трубы а городяне вôдъ смаги будуть мусъли вôддати тобъ городъ.“ Володимиръ знявъ очи до неба тай промовивъ: „Коли состане сѧ, то я выхрешу сѧ.“ Заразъ знайшовъ тї трубы, звелѣвъ ихъ перекопати. Корсунцѣ не выдергали безъ воды тай подчинилися у ворота. Володимиръ

въйшовъ въ мѣсто и заразъ послѣдъ въ Цареградъ до грекихъ цѣсарей Василія и Константина сказати: „Я чувъ, что у васъ є сестра Аниа, якъ не вѣдасте є за мене, то я зъ вашою столицею зроблю те саме, що и зъ Корсунемъ.“ Цѣsarъ вѣдказали тогды: „Наша сестра христіянка, а ты поганинъ. Вы хрести ся, то и сестру вѣдамо, и самъ будешь въ раю.“ Володимиръ заразъ згодивъ ся. Царѣвной Аннѣ дуже не хотѣло ся Ѹхати въ Кримъ до Володимира. „Лучшебъ менъ умерти, нѣжъ Ѹхати! отсе Ѹду, наче въ неволю!“ промовила она. Братья вговорювали єть и она сѣла на корабель, забрали священиковъ и поплыла въ Кримъ. Володимиръ охрестивъ ся и его назвали по христіански Василіемъ. Посля того вонъ повѣничавъ ся зъ царѣвною Анною, взявъ зъ собою Корсунця, Анастаса и грекихъ священиковъ, вернувъ грекимъ цѣsarямъ городъ, тай поѣхавъ до Кієва.

Прибувши до Кієва, Володимиръ заразъ охрестивъ своихъ сыновъ, а потомъ велѣвъ зваловать идолъ; однихъ порубали, другихъ попалили, а найстаршого мѣжъ нихъ, Перуна, привязали до коньского хвоста тай потягли зъ горы до Днѣпра. Дванадцять чоловѣка били сго камиками. Тойный наподѣ бѣгъ за Перуномъ и плакавъ. Перуна вкинули въ Днѣпъ и поставили по надъ берегомъ людей, що бы вони хали его вѣдь берегомъ палицями, доки вонъ не мертвъ буди. Пася того миту поплить Михаїль, священикъ. Володимиръ поймавъ по мѣсть вговорювати народа, що си пристаїть

на нову вѣру. Дехто пристававъ, дехто не хотѣвъ, а богато людей зъ переляку поутѣкало на степы та въ лѣсы. Але вже въ Кіевѣ було богато христіянъ. Володимиръ звелѣвъ одного дня зрана всѣмъ зѣбрати ся коло Днѣпра, щобы разомъ всѣ охрестились. Люде зѣбрали ся и ввѣйшли въ воду; старшій держали маленькихъ дѣтей на рукахъ. Священики стояли на березѣ и читали молитвы, а Володимиръ, знявши руки въ гору, моливъ ся Богу. Заразъ пѣсля того Володимиръ почавъ ставити въ Кіевѣ церкви. На тѣмъ мѣсци, де стоявъ Нерунъ, вѣнъ збудувавъ церкву св. Василія.

Пѣсля того Володимиръ пѣславъ священиковъ хрестити народъ въ города и села. Володимирѣвъ дядько Добрыня пойшовъ зъ митрополитомъ Михаюмъ ажъ въ Новгородъ, поскидавъ и тамъ ідолѣвъ, хрестивъ богато народу и збудувавъ церкву. Але въ Новгородѣ не такъ швидко народъ приставъ до нової вѣри. Развѣ Новгородцѣ, почувши, що иде до нихъ Добрыня зъ воєводою Путятою, збрвали мостъ и не пустили его въ городъ; вѣдтакъ розвалили церкву, розкинули хату Путяты, забрали его добро и убили его жѣнку и родичевъ. Путята въ ночи перепливъ на човнахъ рѣку зъ войскомъ и напавъ на Новгородцівъ. Новгородцѣ почали зъ нимъ воювати и трохи его не убили. Добрыня привѣвъ бѣльше войска, почавъ палити хаты погань и розбивъ Новгородцівъ. Владика силою охрестивъ богато людей въ рѣцѣ и понадѣявъ имъ на шию

хрестики. Тогда Новгородцѣ склали собѣ приказку: „Путята хрестивъ насъ огнемъ, а Добрыня мечемъ.“ Самъ Володимиръ ходивъ зъ архіереями далеко на Волынь, щобы научити людей христіянської вѣры; вонъ збудовавъ въ той часъ на Волынью городъ Володимиръ и въ нѣмъ поставивъ церкву Богородицѣ. Христіянська вѣра роздйшла ся швидко только въ городахъ та понадъ Днѣпромъ, куды легше було занести є. Въ мѣсцяхъ далекихъ вбѣдь Кієва, въ далекихъ лѣсахъ на Полѣсю и у насъ въ Галичинѣ, народъ ще довго державъся старої поганьской вѣры. Зъ кіевской-Печерской Лаври выходили черцѣ въ далекій краѣ, учили поганъ нової вѣри, хрестили ихъ, будували церкви; але ще черезъ двѣста и триста лѣть посля Володимира народъ державъся старої вѣри, або хочъ и ходивъ до церкви, та не кидавъся и поганьства: справлявъ свята христіянській и свои давній поганьскій, якъ на прикладъ на Роздво Христове празникувавъ свого давнаго Коляду, а на Івана Хрестителя поганьского Купайла. Вбѣдь того часу ще и доси въ нашомъ народѣ по селахъ задержали ся поганьскій дуже давній пѣсни, колядки, веснянки, купальскій пѣсни, дуже давній звычай, найбѣльше на Роздвяній свята, на Святый и Щедрый вѣчерь, та на Купайла.

Володимиръ привезъ зъ Корсуня въ Кіевъ первого митрополита Михаила, и набравъ богато священниковъ зъ Болгаріи на Дунаю. Болгаре були вже христіяне и въ ихъ церквяхъ правила ся служба Божа зъ

святихъ книжокъ на ихъ родной мовѣ. Болгарска мова була дуже похожа на руску, не такъ якъ грецка. Грецкого языка неученій зовсѣмъ не разумѣли, а болгарскаго добре можна було поняти. Володимиръ звелѣвъ завести въ нашї церкви святї болгарскї книжки; по тыхъ книжкахъ и теперь въ нашихъ церквахъ правлять службу Божу и читають Евангелію. Тота мова зве ся теперь (старо)-славянскою або давно-болгарскою, бо теперѣшнїй Болгаре стали вже зовсѣмъ инакше говорити. Щобы не добувати священиковъ зъ Болгарії та мати своихъ, Володимиръ звелѣвъ завести въ Кіевъ школу и набирати туды дѣтей вѣдь богатихъ городищъ. Матери плакали за дѣтьми, якбы тужачи за мертвими: такъ ся лякали тони школы! Такї-то були неученій тогды навѣть паны и богатырѣ!

Володимиръ бувъ дуже лихимъ чоловѣкомъ, якъ бувъ поганиномъ: вѣнъ убивъ свого брата Ярополка, свого тестя Рогволда и его двохъ сыновъ, приносивъ богамъ на жертву людей и мавъ колькасotъ жїночъ. Якъ же охрестивъ ся, то зовсѣмъ ставъ не той, порозпускавъ жїники, будувавъ церкви, справлявъ обѣды старцямъ и навѣть боявъ ся карати розбйниковъ, такъ що архіереї мусѣли вговорювати его, бо вже богато було розплодило ся въ лѣсахъ розбйниковъ.

Въроцѣ 981 Радимичѣ, а потомъ и Вятичѣ, що жили на доньской сторонѣ, де теперь Москалѣ, не хотѣли платити податковъ. Володимиръ пойшовъ въ ихъ землю и присилувавъ ихъ зновъ платити данину. Въ той часъ

вырушивъ вѣнъ такожь на Ляховъ. Польща скори-
стала була зъ непокоївъ на Руси — здає ся, за ча-
сobъ Святослава, — и заняла для себе Червень и Не-
ремышль, т. е. землю надъ Днѣстромъ и Сяномъ, котра
нынѣ становить вѣходну часть Галичини. Володимиръ
вѣдобраvъ туту землю назадъ вѣдъ Поляковъ; такъ
отже границѣ Руси опирали ся зъ сеi стороны ажъ о
Карпаты. А 992 року изъ за рѣки Сулы, зъ степовъ,
прийшли Печенїги и хотѣли напастi на Кiевъ. Воло-
димиръ выйшовъ зъ вѣйскомъ и ставъ надъ рѣкою Тру-
бежемъ якъ разъ противъ нихъ. И тi и другi бояли-
ся переходиги черезъ рѣку. Печенїжскiй князь вый-
шовъ надъ рѣку и крикнувъ до Володимира: „Вышли
ты одного чоловѣка, а я вышлю свого, нехай они буть
ся. Якъ твой чловѣкъ поборе мого, то мы не будемо
зачѣпати Русиновъ три роки, а якъ м旤й поборе тво-
го, то мы будемо воювати зъ вами три роки.“ Воло-
димиръ пославъ ю шатрахъ шукати такого силача,
щобы пойшовъ бороти ся зъ Печенїгомъ, але такого
силача не знайшли. Другого дня Печенїги приїхали
и привезли зъ собою силача. Володимиръ зажуривъ ся
та зновъ пославъ шукати мѣжъ своimi силача. Тогда
прийшовъ до Володимира оденъ дѣдъ тай каже: „Кня-
зю! я прийшовъ сюды зъ четырма сынами, а дома маю
ще пятого, найменшого Ивана Кожемяку. Разъ вѣнъ
мавъ въ рукахъ шкобру, а я прийшовъ та заговоривъ
до него. Якъ державъ вѣнь шкобру, такъ и розбрзвавъ
сѣ въ рукахъ.“ Отъ привели до Володимира того И-

вана Кожемяку. „Я не знаю, чи здужаю побороти Печенѣга... А приведѣть менѣ вола, нехай я спробую свою силу,” сказавъ Кожемяка. Привели вола, роздрочили его горячимъ жельзомъ тай пустили. Иванъ якъ ухопивъ руками вола за бокъ, такъ и вырвавъ шкобру зъ мясомъ, сколько захопивъ жменею. Другого дня Печенѣги привели своего силача, великого на зрѣсть та страшного. Володимиръ звелѣвъ Ивановы выступити противъ него. Величезный Печенѣгъ почавъ глувати надъ Иваномъ, бо сей бувъ невеликого росту. Вымѣряли мѣсце мѣжъ обома полками тай пустили ихъ противъ себе: они схопили оденъ другого въ руки, та давай давити. Кожемяка здавивъ Печенѣга, поднявъ та кинувъ нимъ обѣ землю. Тогда Печенѣги злякали ся та втѣкли, а Володимиръ пустивъ ся за ими. На тѣмъ мѣсци, де бороли ся силачъ, Володимиръ заложивъ коло броду городъ и назвавъ его Переяславль, бо тутъ Кожемяка перейнявъ славу надъ Печенѣгомъ. Володимиръ зробивъ Ивана и его батька багатими панами.

995 року Печенѣги несподѣянно напали на мѣсто Васильковъ. Володимиръ вийшовъ противъ нихъ зъ малою дружиною, на силу утѣкъ и сховавъ ся підъ мостомъ. По двохъ рокахъ, коли Володимиръ пойшовъ въ Новгородъ набирати вѣйска, Печенѣги зновъ напали на Бѣлгородъ и обстутили его зо всѣхъ сторонъ. Въ городѣ почавъ ся голодъ. Печенѣговъ було богато, а князь не иде тай не иде зъ вѣйскомъ на помочь. Городяне зобрали вѣче, т. е. громаду, и постановили вже

вѣдати городъ Печенѣгамъ. Але на вѣчи не было одного дѣда. Якъ же довѣдавъ ся вѣнъ, что вѣче хоче вѣдати городъ Печенѣгамъ, то пославъ за найстаршими громадянами и сказавъ имъ: „Ось послухайте мене, что маю сказать! не вѣддавайте города ще днѣвъ зо три, та зберѣть, де тѣлько знайдете, хочь по пригорши вѣвса, пшеницѣ або высѣвокъ.“ Всѣ кинулись по хатахъ, знесли, сколько знайшли, вѣвса, пшеницѣ та высѣвокъ. Дѣдъ казавъ зварити кисѣль, потомъ выкопавъ криницю, вставивъ туды дѣжку и налявъ кисѣлю. Въ княжой коморѣ знайшли дѣжочку меду. Дѣдъ звелѣвъ наварити сыты, выкопавъ другу криницу, вставивъ туды дѣжку и налявъ сыты. Другого дня городяне пойшли до Печенѣговъ и сказали имъ: „Мы дамо вамъ въ закладъ своихъ десять чоловѣка, а вы пойшлѣть зъ нами въ городъ своихъ десять чоловѣкъ, нехай они подивлять ся, что у насъ ся дѣє.“ Якъ тѣлько Печенѣги прийшли въ городъ, городяне показали имъ криницѣ зъ кисѣлемъ та зъ сытою и сказали: „чого вы стоите? Хочь десять лѣтъ пôдъ мѣстомъ стойте, то вы нась не перестоите, бо нась сама земля харчус.“ Тогда набрали зъ одной криницѣ кисѣлю, а зъ другой сыты, самій наѣли ся и дали покушати Печенѣгамъ. Печенѣги сказали, что ихъ князь не дастъ диву вѣры. Городяне дали имъ кухоль меду и кухоль кисѣлю, чтобы они показали своему князеви. Печенѣги дуже дивовали ся, заразъ вѣдступили вѣдъ Бѣлгорода тай пойшли собѣ до дому.

Щоби Печенѣги не смѣли нападати на Кіевъ, почавъ Володимиръ будувати рбжнї города, поробивъ крѣпости и посадивъ всюди войско. Мѣжъ тими городами були найзначнѣйші: Васильковъ, недалеко вѣдь Кієва, и Бѣлгородъ надъ Днѣпромъ.

Хочь Володимиръ не разъ и не два мусѣвъ вѣбиватись вѣдь хижихъ Печенѣговъ, але вонъ не любивъ воювати, — любивъ сидѣти дома, порядкувати и бенкетувати зъ своею дружиною. Володимиръ дуже любивъ гостей и бесѣду зъ дружиною. Якъ святили въ Васильковѣ церкву святого Спаса, то Володимиръ звелѣвъ наварити триста котлобъ меду, запросивъ богато бояръ, посадниковъ (намѣстниковъ), старшинъ зѣ всѣхъ городовъ и велику силу народа. Вѣдь Спаса ажъ до першої Пречистої цѣлыхъ вѣсімъ деньправлявъ Володимиръ храмъ, а на Пречисту вернувъ ся до Кієва та ще и въ Кіевѣ справлявъ обѣды. Въ его теремѣ (дворци) що тиждня бувъ пиръ зъ дружиною, а для бѣдныхъ и слабыхъ вонъ велѣвъ розвозити по Кіевѣ мясо, хлѣбъ и овочъ. Кождый убогій, кождый старець приходивъ смѣливо на его двбрь, и кождому давали ъсти и пити, та ще и гроши зъ Володимирової касы. Володимиръ збудувавъ въ Кіевѣ Десятинну церкву Богородицѣ и звелѣвъ давати на ту церкву десяту частину доходу зъ свои землї. Народъ дуже любивъ Володимира, а за свою доброту вонъ ставъ святымъ. И теперь у насъ справляютъ празникъ князя Володимира 15. липня, того самого дня, коли вонъ померъ.

Въ роцѣ 1014 збунтувавъ ся бувъ противъ него одень его сынъ Ярославъ, що бувъ княземъ въ Новгородѣ и не хотѣвъ платити вѣтцеви по 2000 гривень, якъ було заведено попереду. Тогдѣшиною гривною бувъ шматъ срѣбла, дуже похожій на пирожокъ, або той човникъ, що нимъ ткачѣ ткають на варстатѣ, лише далеко менший. Въ нѣмъ бувъ фунтъ, або троха и больше срѣбла. Два тысячѣ гривень були на тогды великий грошъ, бо срѣбла и грошей було въ старовину помало. Володимиръ казавъ уже направляти дороги и мости, щобы ити на збунтованого сына, але заслабъ та умеръ 15. липня 1015. року.

2. Дѣти Володимира Святого. Ярославъ Мудрий.

Володимиръ мавъ вѣдь колькохъ жінокъ 12 синовъ. Вѣдь полоцкои княгинѣ Рогниды мавъ вонъ сына Изяслава. Рогнида не могла того забути, що Володимиръ убивъ си батька и братовъ и для того его не любила. Одного разу, коли Володимиръ спавъ, увійшла она до него и хотѣла его мечемъ убити. Володимиръ прокинувъ ся и вхопивъ єї за руку; потомъ казавъ їй убратись, якъ до вѣнка и дожидати себе. Вонъ хотѣвъ єї убити, але она догадала ся и казала коло себе стати свому сынови Изяславови зъ мечемъ; коли Володимиръ прийшовъ до неи, промовила до него, пока-

зуючи на сына: „якъ мене убешь, то зомстить ся за мене мой сынъ.“ Володимиръ вѣдомъ славъ євъ зъ сыномъ до Полоцка и вернувъ тѣ батьковскій си городъ. Декотрї зъ сыновъ Володимира померли ще за его житя, але було ще богато живыхъ. Святославъ бувъ княземъ въ Туровѣ на Припети, Ярославъ въ Новгородѣ, Святославъ у Деревлянъ, Мстиславъ у Тмуторокани підъ Кавказомъ, Борисъ въ Суздалі а Глѣбъ въ Муромѣ ажъ за теперѣшною Москвою, въ земли финскаго народу. Надъ всѣ дѣти любивъ Володимиръ наймолодшихъ сыновъ, Бориса и Глѣба. Оба були вѣдь грецкой царѣвной Анны. Володимиръ державъ Бориса при собѣ и хотѣвъ его посадити на свое мѣсце въ Кіевѣ, хоть Святополкъ бувъ найстаршій межи живыми сынами. Володимиръ умеръ въ селѣ Берестовѣ, що лежало надъ Днѣпромъ коло теперѣшної Іавры. Бориса не було тогда въ Кіевѣ, отець бувъ его пославъ зъ своею дружиною за Днѣперъ въ степы на Неченѣговъ. Бояре Володимировї не говорили довго нѣкому, що князь вже умеръ; выглядали, здає ся, Бориса и бояли ся Святополка, котрый тогда бувъ въ Кіевѣ. Але довше вже не можна було держати тѣла, они здѣймили въ ночи въ покояхъ помосты и спустили тѣло вужисками про при стѣну на двбръ, обвили въ килемъ, поклали на санки тай повезли въ Десятинну церковъ. Тамъ поклали сго въ мармурову домовину и поховали въ церквѣ.

Коли ся Святополкъ о тѣмъ довѣдавъ, привер-
нувъ Кіевлянъ дарами на свою сторону тай ставъ кіев-
скимъ княземъ. Тымъ часомъ не знайшовъ Борисъ въ
степу Печенѣговъ и розбивъ зъ дружиною вѣтця шатра
на дѣрѣвкою Альтою. Святополкъ дуже боявъ ся Бори-
са, бо зная что его всѣ любили, тай задумавъ поганѣдѣ-
ло, убити Бориса. Не дармо его батько не любивъ. Его
жѣнка була Полька, дочка польского короля Болеслава.
Зъ жѣнкою приїхавъ бувъ до Святополка въ Турбъ
и оденъ католицкій владика и почали обое намовляти
Святополка противъ вѣтця Володимира. Володимиръ
кинувъ злого сына зъ его жѣнкою и католицкимъ вла-
дикою до темницѣ и державъ ихъ тамъ довго. Теперь
умеръ уже отець, а Святополкъ намовивъ одного чоло-
вѣка, на имя Путшу, убити Бориса. Путша поѣхавъ
заразъ на Альту. Дружина Бориса радила ему, ити до
Кієва и сѣсти на вѣтцѣвскій престолъ, але Борисъ
не хотѣвъ ити на старшого брата и розпустивъ боль-
шу половину дружины. Путша прийшовъ підъ Бори-
сове шатро. Борисъ саме тогды спѣвавъ утреню. Зъ
нимъ бувъ въ шатрѣ слуга его Юрій, родомъ зъ Угорь.
Путша подбуждавъ, доки Борисъ не докончить молитву.
Якъ только Борисъ лягъ на постѣль, зачавъ Путшу зъ
своими людьми списами колоти въ шатро. Слуга обо-
ронявъ Бориса и закривавъ его євоимъ тѣломъ, однакъ
Бориса закололи, завинули въ полотно зъ шатра и по-
клали на вѣзъ ще пôвъ-живого. Слуга мавъ на шии до-
рогій, золотый, широкій ковнѣрь. Путша вѣдробавъ

ему голову, чтобы здерти той дорогій ковиѣрь. Бориса завезли до Кієва. Коли Святополкъ довѣдавъ ся, що вонъ ще дыхає, казавъ про колоти ему серце. Святополкъ, жадный братиои крови, задумавъ поубивати всѣхъ братовъ. Братъ Бориса, Глѣбъ, бувъ тогды въ своїмъ мѣстѣ Муромѣ. Святополкъ переказавъ ему чрезъ пословъ, чтобы вонъ чимъ скорше вѣхавъ до Кієва, бо отець и вѣбы дуже слабий, и нынѣ-завтра умре. Глѣбъ вѣхавъ до Днѣпра, сѣвъ на човенъ и поплыў долѣвъ рѣкою. Коло мѣста Смоленьска напавъ на него одень кухарь, нанятый черезъ брата, и зарѣзавъ его. Тѣло Глѣба выкинули на берегъ межи двѣ колодки и ажъ потомъ казавъ Ярославъ перенести его и поховати въ Вишгородѣ побѣчъ Бориса. Святополкъ хотѣвъ теперъ убити третього брата, Деревлянскаго князя, Святослава. Той догадавъ ся и почавъ утѣкати, але єго дѣгнали въ горахъ карпатскихъ и тожь убили*). Тогды була въ Кіевѣ рѣдна сестра Ярослава, именемъ Предислава. Она увѣдомила Ярослава, що лютый Святополкъ намагає ся позабивати всѣхъ братовъ. Саме тогды погибувавъ ся бувъ Ярославъ зъ своими Новгородцями, коли го однакъ дойшла tota вѣсть зъ Кієва, помирившъ ся зъ ними, и просивъ у нихъ помочи противъ Святополка. Теперъ выправивъ ся зъ великимъ вѣскомъ на брата. Святополкъ нанявъ Печенїговъ зъ за

*) Ще и нынѣ называютъ одну могилу въ горахъ Скобльскихъ могилою Святослава.

Лесны и зоткнувъ ся зъ Ярополкомъ надъ Днѣпромъ. Святополкѣвъ воєвода ъздивъ по-надъ рѣку и дражнивъ Новгородцѣвъ : „Ой вы теслѣ, а не воины ! чого вы сюды прийшли зъ вашимъ кривымъ княземъ ? Отъ будете намъ тутъ будувати хаты.“ Новгородцѣ розсѣрдились и просили Ярослава, щобы ихъ на другій день вѣвъ на Святополка. Той ночи бувъ морозъ. Святополкъ стоявъ зъ вѣйскомъ межи двома озерами. Озера були замерзли, але лѣдъ бувъ ще тонкій. Святополкъ пивъ цѣлу нôчъ зъ своею дружиною. а тымъ часомъ переправивъ ся досвѣта Ярославъ черезъ рѣку ; Новгородцѣ вѣдохнули човна вѣдь берега и пустись водою, що-бы уже бити ся на смерть. Нôчъ була темна, тожъ казавъ Ярославъ своимъ обвязувати головы бѣлыми хусточками, щобы себе познавали въ битвѣ. Ярославъ напавъ на Святополка. Печенїги стояли за озеромъ и не встигли прийти зъ помочею. Святополкъ пустивъ ся зъ своими на озеро : лѣдъ тонкій заломивъ ся и бога-то зъ его вѣйска потопило ся. Святополкъ утѣкъ въ Польшу до свого тестя, короля Болеслава Хороброго, а Ярославъ занявъ Кіевъ и ставъ кіевскимъ княземъ.

Святополкъ намовивъ тымъ часомъ свого тестя ити зъ нимъ на Кіевъ и прогнати зъ вѣдтамъ Ярослава. Болеславъ выбравъ ся зъ вѣйскомъ и дайшовъ до Буга тай ставъ на березѣ. Ярославъ выйшовъ єму на зустрѣчъ зъ своимъ вѣйскомъ. Руске вѣйско стояло на однѣмъ березѣ Буга а польске на другомъ. Ярославъ воєвода на прозвище Будый, ъздивъ понадъ Бу-

гомъ и кричавъ до Болеслава: „пожди, мы тебѣ про-
колимо твои пыски трѣскою.“ Болеславъ бувъ
здоровый и гладкий, такъ, что конь ледво державъ его
на собѣ. Вонъ розсердивъ ся, кинувъ ся зъ конемъ въ
рѣку, а зъ нимъ его войско. Ярославъ не сподѣвавъ
ся такого нападу и подавъ ся въ задъ; вонъ утѣкъ до
Новгороду а Болеславъ зъ Святополкомъ занявъ Кіевъ
и осадивъ го польскимъ войскомъ. Болеславъ перебу-
вавъ тутъ довго; Кіевлянамъ обридло въ конци чуже
пановане и зачали тайкомъ убивати Поляковъ. Боле-
славъ боявъ ся довше тутъ збставати; вонъ забравъ
все добро Ярослава, его боярѣвъ, двѣ сестры, много
плѣнныхъ и вернувъ ся въ Польшу. Вертаючи черезъ
нынѣшну всхѣдну Галичину, занять вонъ є по дорозѣ,
осадивъ мѣста Черемышль, Червень, Белзъ и іншіи сво-
ими войсками и прилучивъ туту землю, що є въ Воло-
димиръ бувъ вѣдь Польши вѣдорвавъ, назадъ до Поль-
щи. Тымъ часомъ назбиравъ собѣ Ярославъ въ Нов-
городѣ нове войско и пойшовъ зновъ на Святополка.
Оба браты зѣткнули ся на рѣцѣ Альтѣ, де то колись
убили Бориса. Тутъ почавъ ся страшный бой. Тричѣ
сходили ся войска, ударяли на себѣ, рубались, ба на-
вѣть бороли ся руками. Кровъ текла рѣками по доли-
нахъ. Надъ вечѣрь перехила ся побѣда на сторону
Ярослава. Святополкъ утѣкавъ зновъ въ Польшу, але
умеръ по дорозѣ вѣдь ранъ. Народъ назвавъ его
Окаяннымъ.

Зъ братовъ Ярослава живъ ще оденъ, Мстиславъ, на далекой Тмуторокани. Бувъ то князь смѣливый, смѣлый а при томъ добродушный ; зъ лица бувъ красный а зростомъ великій. Народъ его дуже любивъ, а слава его рознеслась була по цѣлой Руси. Коли братовъ живыхъ уже лише двохъ зостало, прийшовъ вѣнъ до Чернигова и просивъ у брата своего Ярослава болыше земль. Ярославъ вѣдказавъ, набравъ Варяговъ и пойшовъ бити ся зъ братомъ. Они стрѣтили ся въ ночи. Ночь була темна зъ дощемъ, бурею та громами. Разъ въ разъ блискalo а браты бились, ажъ въ мечахъ вѣдбивала ся блискавиця. Мстиславъ побивъ Ярослава и той утѣкъ до Новгорода. Мстиславъ не хотѣвъ однакъ братови всего вѣдерати, але пославъ до Новгороду сказати єму : „Ты, брате, старший, будъ же ты княземъ въ Кіевѣ, а я буду княжити въ Черниговѣ.“ Ярославъ недовѣрявъ довго братови и сидѣвъ въ Новгородѣ, але потомъ выбравъ ся такой до Кієва и помиривъ ся зъ Мстиславомъ. Оденъ бокъ Днѣпра державъ Ярославъ и сидѣвъ въ Кіевѣ, а тамтой бокъ взявъ Мстиславъ и княживъ въ Черниговѣ. Но смерти Мстислава въ р. 1032. зоставъ Ярославъ княземъ на цѣлой Руси.

Въ Польши бувъ тогды королемъ Мечиславъ II. Ярославъ вѣдобравъ вѣдъ него назадъ Червону Русь и помиривъ ся зъ нимъ. Такъ получила ся наша подкарпатска Русь зновъ зъ цѣлою Русею. Ярославъ ходивъ ще на Ятвяговъ и занявъ ихъ край, Польсє, а

вѣдѣтъ по конавъ Литву и накинувъ на Лиговцѣвъ по-
датокъ. За Ярослава була остатна вѣйна зъ Греками.
Разъ посварили ся були гречкій купцѣ зъ рускими и
убили одного руского купца. Ярославъ выславъ па
Грековъ 6000 вѣйска зъ своимъ сыномъ Володимиромъ,
але буря разбила на мори много рускихъ кораблѣвъ
а инишѣ повыкидала на берѣгъ. Греки напали на нихъ,
половили, привезли въ Цареградъ тай повыколювали
имъ очи. Ажъ за три роки постановили обѣ стороны
межи собою миръ ; Греки выпустили слѣпыхъ на волю,
а царь гречкій Константинъ, на прѣзвище Мономахъ,
вѣдавъ свою дочку за Ярославого сына Всеволода.
Вѣдѣ того часу не воювали бѣльше нѣколи кїевскій
князѣ зъ Греками.

Ще разъ були на Кіевѣ напали Неченѣги, коли
не было тамъ Ярослава ; вѣнъ бувъ тогды въ Новго-
родѣ. Ярославъ надѣйшовъ зъ вѣйскомъ и разбивъ ихъ
подъ самимъ Кіевомъ. Вѣдѣ того часу щезли десь Неченѣги ; одна ихъ часть осѣла на Українѣ и служила
въ вѣйскахъ княжихъ. Тотій змѣшали ся вѣдѣтъ зо-
всѣмъ зъ Русинами, забули сбѣй языкъ, стали христія-
ни и почали говорити по руски.

Ярославъ любивъ дуже книжки и науки. Вѣнъ
бувъ першій князь письменный и ученый, самъ любивъ
читати въ день и въ ночи книжки и размовляти зъ уче-
ными людьми. Вѣнъ зѣбравъ ученыхъ людей и казавъ
имъ переложити святѣ гречкій книги на славяньскую мо-
ву, казавъ переписувати всякий книжки (бо тогды щѣ

не умѣли друкувати) и тотій то книжки казавъ складати при церквѣ св. Зофії. Въ Новгородѣ завѣвъ вонъ таку саму школу для дѣтей, якъ Володимиръ въ Кіевѣ. До той школы послали триста паньскихъ и священичихъ дѣтей. За Ярослава розширило ся христіянство навѣть въ земляхъ, де жили інші народы: Фини, Чуды. Въ далекой суздальской земли, ажъ за теперѣшнюю Москвою, почали знахорѣ поганьскій бунтувати народъ, щобы не принимати христіянської вѣры. Тогда бувъ неурожай, а знахорѣ дурили народъ, що то бабы та молодицѣ покрали зъ поля хлѣбъ а зъ воды рыбу. Погане забивали молодицѣ а ворожбиты забирали собѣ ихъ добра. Ярославъ покаравъ ихъ за тое; казавъ ихъ кинути до темницѣ, а въ Новгородѣ выскубали такимъ двомъ знахорямъ бороды а вѣдтакъ повѣсили ихъ на дубѣ.

Ярославъ казавъ скрбзъ по мѣстахъ и селахъ ставити церкви и настановлявъ священиковъ. Надъ всѣма священиками и владиками постановивъ вонъ въ Кіевѣ митрополита Нляріона, котрый бувъ першій митрополить, родомъ Русинъ, бо до теперъ були владики и митрополиты самі Греки.

Ярославъ любивъ бѣльше порядки заводити въ свой земли, нѣжъ воювати. Вонъ будувавъ мѣста. На далекой пѣвночи збудувавъ вонъ мѣсто Юревъ, а на Волзѣ за теперѣшнюю Москвою (бо тогда є ще не було) заложивъ мѣсто Ярославъ, де нынѣ мешкають Великоросы. Понизше Кієва позакладавъ вонъ малій

крепости, щобы хижі орды степові не нальтали на границі. Вонъ казавъ тѣло своего брата Глѣба перевести до Вишгороду и поховать побѣчъ Бориса. Вдѣ того часу почали туды сходить ся богомольцѣ и назвали Бориса и Глѣба святыми. Ярославъ казавъ на вѣтъ выкопати и охрестити костки своихъ предкôвъ — погановъ, Олега и Ярополка, и поховать ихъ въ Десятинной церкви.

До того часу ще не було писанихъ въ книжкахъ правъ. Князѣ судили народъ посля давнихъ народныхъ звычаєвъ. Ярославъ казавъ посписувати права въ книжку и тата книжка называє ся: „Правда Руска.“ Въ той Правдѣ Рускїй, Ярославъ позволивъ посля давного звычаю кроваво мстити ся; за смерть брата мoggъ мститись братъ, за вбїця синъ, а за сына отець. За кожду провину велївъ Ярославъ карати грбшми. Грбшми платили кару за убїство, грбшми тоже за бойку и ганьбу. Тї гроши ишли въ княжу казу, а плата за грѣхи ишла митрополитови. Коли обвинений не признававъ сд до вины, тогды рѣшали дѣло 12 выбранихъ людей.

Ярославъ роздѣливъ ще за житя землї межи своихъ синовъ, найстаршому давъ Кіевъ а четыромъ младшимъ давъ кожному окремо Чернigовъ, Переяславъ, Володимиръ волинський и Смоленськъ.

Ярославъ умеръ 20. лютого 1054 р., его поховали въ Зофійской церкви въ мarmоровой домовинѣ, которая и теперь есть за иконостасомъ.

33

За для того, що дуже любувавъ ся въ наукахъ,
дано ему прозвище: „Мудрый.“

3. Дѣти Ярослава. Про славныхъ черцѣвъ на Руси.

Умираючи роздѣливъ Ярославъ свое велике княжество на пять малыхъ княжествъ або удѣлôвъ. Старший братъ бравъ собѣ тогды и опосля звычайно кіевскій удѣль и звавъ ся великимъ княземъ, а по смерти его стававъ великимъ княземъ не сынъ его, якъ теперъ дѣє ся у всѣхъ царствахъ, але молодшій братъ небоща. Коли умеръ наймолодшій его братъ, тогды зновъ настававъ великимъ княземъ въ Кіевѣ сынъ найстаршого брата. Такій бувъ звычай у князївъ, але нѣ самі князї, нѣ мѣста нѣ вѣча по мѣстахъ не дуже держали ся того звычаю. Самі князї проганяли часто одень другого зъ Кієва; часомъ мѣщане проганяли на вѣчахъ князя, котрого не злобили, ба навѣть часомъ и убили, а іншого прикликували. Ярославъ покликавъ, умираючи, сыновъ своихъ до себе и такъ промовивъ до нихъ: „Дѣти мой! любѣть одень другого. Коли будете жити въ згодѣ, то и Богъ буде зъ вами, и вороговъ вашихъ побѣдите; якъ же будете сварити ся, то и самі пропадите и запропастите землю вашихъ батьковъ и дѣдовъ.“ Ярославові дѣти и внуки мовъ научисне робили все, що воинъ не радивъ и занапостили

себе и всю руску землю. Заразъ по его смерти розпочала ся сварня межи его сынами а вдтакъ межи внуками. Жаденъ князь не слухавъ великого князя ; князѣ проганяли себе зъ удѣлѣвъ. Кождый роздававъ землѣ и мѣста лише своимъ сынамъ а вѣдиравъ вѣдь другихъ. Въ тыхъ сваркахъ ходили князѣ часто въ стены и кликали въ помочь дикї татарскї орды, а про руску землю нѣхто не давъ.

По Ярославѣ бувъ Кіевѣ найстаршій его сынъ Изяславъ. Тогда прийшли були на Русь новій вороги, Половцѣ, татарскаго поколѣнїя. Хоть Половцѣ пôдступили були пôдъ Кіевъ, не вдваживъ ся такой Изяславъ выйти противъ нихъ. Кіевляне прогнали его для того; Ляхи впровадили его вправдѣ назадъ до Кієва, але не на довго. Вѣнъ почавъ мстити ся надъ мѣщанами и боярами, а тѣ розлотили ся и выгнали его другій разъ зъ мѣста.

Въ тыхъ часахъ жили въ Кіевѣ два пустельники, печерскій черцѣ , преподобный Антоній и Теодозій. Антоній бувъ родомъ зъ Любеча, не далеко вѣдь Кієва; вѣнъ ходивъ до Греції на Антоньскую гору, де дуже богато монастырївъ, и тамъ постригъ ся въ черцѣ . Вдтакъ вернувъ ся до Кієва и знайшовъ на горѣ надъ Днѣпромъ невеличку пещеру. Тоту пещеру бувъ выкопавъ Иларіонъ, що бувъ потомъ Кіевскимъ митрополитомъ. Антоній моливъ ся и постивъ дуже а жививъ ся самымъ хлѣбомъ и водою. До него приставъ вдтакъ Теодозій, родомъ зъ Василькова, тожь зъ пôдъ

Кієва. Єго родичъ були заможній люде. Батько в'одувавъ меръ єго дитиною, а мати була лята, уперта жінка. Она хотѣла єго убирати въ дорогу одѣжъ, а вонь на-дѣвъ просту одежину и ходивъ зъ наймитами на ро-боту. Мати часто єго за тое лаяла и била. Разъ зай-ши до нихъ якісь богомольцъ и розказували про гору Антоньску и про Єрусалимъ. Теодозій утѣкъ тайкомъ зъ ними и хотѣвъ ити до Єрусалима. Мати дбгнала єго, выбила и закула въ кайданы. Начальникъ мѣста полю-бивъ дуже Теодозія, взявъ єго до себе, убиравъ въ до-рогу одѣжъ, але Теодозій все тое в'оддававъ старцямъ, убиравъ ся въ просту одѣжъ тай ще поклавъ на тѣло жельзний пута. Коли мати побачила, що кайданы въ'єли ся въ тѣло, зняла ихъ зъ него и зновъ го побила. Тогда утѣкъ вонь в'одъ матери зъ купцями до Кієва и впрошувавъ ся тамъ до монастыря. Тутъ єго однакъ не приймили, бо бувъ бѣдный. Тогда пойшовъ вонь до святого Антонія, а той казавъ єго постригчи въ чер-цѣ. Але за рокъ знайшла єго мати и тутъ; просила єго, благала и плакала, щоби вертавъ ся до дому. Те-одозій не хотѣвъ, ба й ще намовивъ єхъ саму, щоби постригла ся въ черницѣ въ одніомъ кіевскому мона-стырю. Зъ часомъ зобралось до тои печери бѣльше чер-цївъ и они выбрали начальникомъ або ігуменомъ Те-одозія. Ще и тогда робивъ вонь якъ простий наймить, носивъ воду, рубавъ дрова, моловъ на жорнахъ, на-в'єть за другихъ, жививъ ся хлѣбомъ и водою и но-сивъ просту свиту. Князъ величали єго, приходили до

нега въ монастырь а вонъ ходивъ до князѣвъ. Вонъ говоривъ имъ правду въ очи, а якъ котрый провинивъ ся, то и полаявъ.

Теодозій заложивъ на горѣ церковь, що по томъ звала ся Лаврою, куды и теперь ходять зъ далека люде молити ся. Антоній и Теодозій выкопали и тоті печери, що суть и теперь коло Лаври. Зъ той Лаври вийшло богато ученыхъ черцѣвъ, а много зъ нихъ выходило на владикъ. Зъ вбдиширила ся по всѣхъ закуткахъ, а навѣть и за границями Руси, вѣра христіянська. Межи всѣма черцями въ Лаврѣ бувъ найславнѣйший св. Несторъ. Вонъ прийшовъ въ монастырь дуже молодымъ, мавъ тогды 17 лѣтъ. Сей Несторъ написавъ книжку, котра называє ся лѣтопись, а въ той лѣтописи писавъ вонъ про всѣхъ рускихъ князѣвъ, що були передъ нимъ и за него, и про все, що тогды дѣяло ся на Руси ажъ до 1112 року. Але якъ вонъ писавъ про те, що дѣяло 100 або 200 лѣтъ по-передъ, за Рурика або св. Володимира? Хоть вонъ самъ и не живъ тогды, але ему розказували старій люде, що самі чули про тихъ князѣвъ вѣдь старыхъ людей. Тоє все позаписувавъ св. Несторъ и такъ мы знаємо, що дѣяло ся въ ту totu давнину.

Межи внуками Ярослава розпочали ся страшній борбы, сварнѣ и войни. Въ Кіевѣ зоставъ великимъ княземъ нерозумный, боязливый, скуный Святополкъ. Найрозумнѣйший и найсмѣливѣйший межи ними бувъ Володимиръ Мономахъ. Вонъ порадивъ всѣмъ князямъ

зъхати ся и завести якій небудь порядокъ. Всѣ князѣ зъхали ся въ Любечи 1097 року, кождый зъ своєю дружиною. Тутъ згодили ся всѣ на тое, щобы кождому князеви вѣдати вѣтцѣвскій удѣль, а потомъ щобы всѣ князѣ зѣбрали ся разомъ, и вдарили на Чоловцѣвъ. Всѣ заприсягли ся и поцѣлували хрестъ, що якъ хто буде нападати на якого князя и вѣдбирати землю, щобы всѣ заборонили ему. Роздали всѣмъ князямъ земль, поцѣлували хрестъ и розъхали ся.

4. Першій окремій князѣ на Руси Червоной. Великий князѣ кїевскій: Святополкъ и Володимиръ Мономахъ.

Нашу Червону Русь, т. е. руску часть Галичини, дѣстали два браты, правнуки Ярослава, Володимиръ дѣставъ Перемышль а Василько, братъ его, Теребовлю.

Не встигли князѣ дѣхати до своихъ удѣлобъ, якъ уже посварили ся. Першій почавъ самъ великий князь Святополкъ зъ Давидомъ волынськимъ. Вертаючи зъ Любеча на Волынь, вступивъ Давидъ до Кієва, до Святополка, и наговоривъ ему, що нѣбы Володимиръ Мономахъ и Василько теребовельскій змовили ся вѣдбрати вѣдъ самого Святополка Кіевъ. Давидъ говоривъ такъ, бо ненавидѣвъ Василька и хотѣвъ самъ забрати его землю. Василько очувавъ тогда въ поворотѣ зъ Любеча въ однѣмъ монастирѣ підъ Кіевомъ. Святополкъ

запросивъ его до себе на именины. Дружина Василька перестерѣгала его, чтобы не ѿхавъ, але вѣнъ уповавъ на присягу любецку, перехрестивъ ся тай поѢхавъ. Василько прибувъ ранкомъ 5. Листопада 1097 р. до Святополка и заставъ тамъ Давида. Поздоровкали ся и посѣдали. Давидъ сидѣвъ и мовчавъ. „Зѣстань ся, брате, на мой именины!“ промовивъ Святополкъ. „Неможна, бо я вже все пославъ напередъ!“ — вѣдповѣвъ Василько. „То хоть поснѣдай зъ нами“, просивъ Святополкъ. Василько зѣставилъ ся. Святополкъ выйшовъ заразъ зъ свѣтлицѣ, а Василько зачавъ говорити до Давида. Давидъ бувъ мовчаливый, мовъ бы не до него говорило ся, а потомъ и собѣ выйшовъ до сѣней. Въ тѣмъ прийшли слуги, заковали Василька въ кайданы и положили коло него сторожу. Минула нѣчь. Другого дня скликавъ Святополкъ вѣче и почавъ жалувати ся, що Василько хоче его убити. Вѣче сказало ему нѣ се, нѣ те, лише черцѣ вставляли ся за Василькомъ. Однакъ Давидъ подъюджувавъ далыше Святополка а той вѣдавъ Василька Давидови. Въ ночи поклали Василька на возъ и повезли въ Бѣлгородъ. Василько побачивъ, що оденъ пастухъ, родомъ Торчинъ, почавъ на возѣ острити ножъ, догадавъ ся, що зъ нимъ зробити хотять и почавъ плакати и молитись. Его привезли въ хату, куды ввойшли два пастухи, разпостерли килимъ и хотѣли покласти на него Василька. Василько бувъ сильный, пастухи не могли его побороти. Прийшло ще колька людей, и они повалили Василька на землю, зня-

ли зъ печи дошку и поклали єму на груди. Пастухи сѣли на дошку, але Василько скинувъ ихъ зъ себе. Тогда прийшли ще два чоловѣки, зняли зъ печи другу дошку, поклали єму на груди и придавили такъ, що ажъ кѣстки затрѣщали. Торчинъ вдаривъ ножемъ въ око, та не трафивъ и перерѣзавъ Василькови лице, по-тому выбравъ му одно а вѣдь такъ и друге око. Василько зомлѣвъ. Єго загорнули въ килимъ, поклали на возъ и повезли на Волынь до мѣста Володимира. По дорозѣ заѣхали до одного села и дали выпрати попадѣ закро- вавлену сорочку князя. Попадя почала плакати, а Василько опамятивъ ся, попросивъ воды, напивъ ся и зга- давъ про свое лихо. Ібзинавши, що на нѣмъ нема той сорочки, сказавъ: „На що вы зняли зъ мене туту со- рочку? Нехай бы я въ нѣй бувъ ставъ на судъ передъ Богомъ.“ Шестого дня привезли Василька до Володи- мира и вѣддали Давидови. Той посадивъ єго въ одной хатѣ и поставивъ коло него 30 людей сторожѣ. Якъ почувъ Володимиръ Мономахъ про се страшне дѣло, то ажъ злякавъ ся. Вонь пойшовъ заразъ зъ іншими князями на Кіевъ, и станувъ зъ войскомъ противъ мѣ- ста въ лѣску за Днѣпромъ; князѣ послали сказати Святополкови, що то вонь оденъ виненъ въ тѣмъ плю- гавомъ дѣлѣ, бо Василькови виколоди очи въ его мѣсть. Святополкъ бувъ чоловѣкъ пôдлый и хитрый; вонь звалювавъ бѣду на Давида, боживъ ся и присягавъ ся, що вонь зовсѣмъ не виненъ. Погодили ся на тѣмъ, що Святополкъ присягнувъ на хрестѣ ити зъ ними разомъ.

на Давида. Нѣмъ князѣ зѣбрали ся до того походу, напавъ братъ Василька, Володарь, самъ на Давидову землю, розбивъ его войско и вызволивъ слѣпого брата. За рѣкъ пойшли оба браты на мѣсто Давида, Все-воловъ, а Василько вырѣзавъ за свои выколеніи очи мало не всѣхъ мѣщанъ, подданныхъ Давида, такъ якбы они були въ чѣмъ виннѣ! Тымъ часомъ выступивъ противъ Давида и Святополкъ. Оба браты здыбали ся зъ нимъ на Рожновомъ полѣ. Слѣпый Василько поднявъ хрестъ противъ Святополкового войска: оба браты ударили на подлого Святополка и побили его. Прѣцѣнь достигла Давида заслужена кара. За радою Володимира Мономаха зѣхали ся другій разъ князѣ разомъ и засудили вѣдобрать вѣдь Давида Володимиръ. Давидови лишивъ ся лише маленькой удѣль.

Вѣдь того часу думавъ Володимиръ Мономахъ лише про тое. якъ бы всѣхъ князѣвъ намовити разомъ ударити на Половцѣвъ. Вѣнъ неразъ побивавъ орду Половецку, — але натомѣсть выринало зъ степовъ десять иныхъ. Разъ напали були Половцѣ въ ночи на Печерскій монастырь, розбѣгли ся по чернечихъ хатахъ, ограбили ихъ, пойшли въ церковь, позабирали образы и згищали ся надъ вѣрою христіянскою. Межи всѣма князями болѣло у одного Володимира серце за рускою землею. Вѣнъ зѣбравъ (р. 1103.) около себе всѣхъ майже князѣвъ и рушивъ противъ Половцѣвъ въ степъ. Чотыри милѣ за Днѣпромъ подыбали они въ степу Половцѣвъ. Ихъ такъ було богато, мовь

бы стоявъ лѣсь въ степу. Князъ побили ихъ, убили 20 половецкихъ князѣвъ и забрали имъ велику силу худобы, овець, верблюдовъ и невольниковъ. На другой рѣкъ побивъ вонъ ихъ ще разъ въ самъ понедѣлокъ страсный, а на самый Великдень дякувала Русь Богу за побѣду. Слава Мономаха рознесла ся далеко по свѣтѣ.

По смерти Святополка выбрали Кіевляне Володимира Мономаха великимъ княземъ. За его панованія (до 1125 р.) вѣпочала троха Русь. Заграницнй неприятель не смѣли налѣтати на руску землю. Навѣть удѣльнїй князъ не смѣли бѣльше межи собою сварни починати; вонъ миривъ ихъ а неспокойныхъ проганивъ. Рано завсѣгды встававъ, выходивъ на свой двръ, де люде приходили на судъ и самъ всѣхъ судивъ, бо не вѣривъ иѣ боярамъ иѣ судіямъ. Вонъ даже любивъ ловы на дикого звѣря, якъ всѣ князѣ того часу; для нижшихъ и спрѣтъ бувъ ласковый. При томъ бувъ вонъ ученый и лагодный. Володимиръ Мономахъ бувъ оденъ добрый межи всѣма князями, оденъ дбавъ просупокой и добро рускои землѣ и руского народу. Ко ли умеравъ, мавъ 72 лѣтъ. Сыны и бояре понесли домовину до св. Зофіѣ и тамъ его поховали. Въ писмѣ своѣмъ передсмертию напоминавъ вонъ сыновъ, щобы не покладали на раду пановъ та можныхъ бояръ, але щобы самѣ людей судили; заборонивъ дозваляти сильнымъ губити слабыхъ а богатымъ убогихъ и про-

сивъ ихъ, щобы завсѣгды вступали ся за вдовицями и сиротами.

По его смерти настали зновъ сварнѣ межи удѣльными рускими князями. Столиця Кіевъ переходила зъ рукъ до рукъ, князѣ брали его колька разбѣ, вырѣзуvali велику силу народа, такъ що на послѣдку тата славна столиця звела ся нѣ-нащо. Тымъ часомъ ибдносило ся на пѣвночи княжество сузальске, котре вѣдакъ перенесено до Москвы. Москву заложивъ Юрій, сынъ Мономаха, надъ однимъ допливомъ Оки, що паде до Волги. Тѣ мѣста, якъ Сузаль, Москва и іншій, заселяли рускій князѣ Русинами на земли племень не-славянскихъ, а чужихъ финскихъ. Народы Финовъ закинули зъ часомъ свой языкъ, приняли христіянство и стали ся Славянами, що ихъ нынѣ звemo Великорусами або такожь Москалями. Ихъ прикметы не суть однакъ зовсѣмъ, що у іншихъ Славянъ и зъ природы уже суть острѣйшій, буйнѣйшій и бѣльше рухливій, але замилованя до свободы у нихъ не богато. Давна правдива руска земля стала называть ся Украиною а нашъ кутъ вѣдъ горъ Карпатскихъ звавъ ся чи то галицкимъ княжествомъ, чи просто Галичемъ або тожь галицкою Украиною, чи Червоною Русею.

Чимъ бѣльше Кіевъ почавъ упадати, тымъ бѣльше взбивало ся въ силу княжество галицке и княжества пѣвночнїй, якъ сузальске а вѣдакъ московске. Андрей Боголюбскій, правнукъ Мономаха, напавъ бувъ въ р. 1169 зъ своими Сузальцями (Великорусами) и Полов-

цями на Кіевъ, рабувавъ и паливъ черезъ два дни мѣсто, пустивъ зъ дымомъ церкви, монастыръ, тожь и Печерскій монастырь, и вывѣзъ зъ Кієва все людске добро а навѣть дзвоны и образы. Андрей хотѣвъ, щобы перевага и старшиньство надъ цѣлою Русею перейшло зъ Кієва на Сузdalь.

5. Дальшій князъ галицкій.

Упадокъ Кієва выйшовъ на разъ въ хосень не такъ Суздалеви на повночи Руси, якъ нашему подкарпатьскому княжеству галицкому. Тутъ поумирали оба браты, Володаръ зъ Перемышля и слѣпый Василько зъ Теребовлѧ майже въ одинъ часъ (1124 р.), а ихъ землѣ получивъ разомъ Володимирко, сынъ Володара. Почавши княжити на великихъ удѣлахъ своего вѣтца и стрыя, перенѣсь вонъ свою столицу до Галича надъ Днѣстромъ и засѣвъ тутъ высоко на золотокованомъ престолѣ р. 1141. Нова столиця княжа розвинулась скоро на обохъ берегахъ Днѣстра, бояре горнулись коло двору а мѣщане завели промыслъ, ремесництво и велику торговлю зъ далекими краями. На Днѣстрѣ повно было судень, кораблѣвъ и човенъ; на однихъ пускали ся купцѣ въ далекій край и вертали ся, накупивши вина и всякои крамины до Галича, инишій були для рицарства боярскаго, а зновъ инишій служили рыбакамъ, бо сторонній люде приѣздили до Галича за

рыбою. Любо було князеви зъ горы замковои споглядати на токо буйне житя, що въ мѣстѣ надъ рѣкою розвинулось. Зъ часомъ покоривъ вонъ себѣ и тотї краї, котрї нынѣ Молдавія и Бесарабія называють ся; такъ державъ вонъ въ своихъ рукахъ горло Дунаю и побереже чорноморске. Зъ великими князями кіевскими провадивъ вонъ войну три разы. Въ часѣ другои войны облягали Кіевляне крѣпость Володимирка Звенигородъ, але воєвода Иванъ Халдеевиць борошнвъ того мѣста такъ крѣпко, що великий князь нѣчого не вдѣявъ. Подчасъ третои войны получивъ ся бувъ великий князь зъ Уграми, розбивъ войско галицке и облягавъ Володимирка въ Перемышли. Той взявъ ся за подступъ: выславъ пословъ до табору короля угорскаго, а тотї подкупили угорскихъ воєводовъ, щобы ся у самого короля за нимъ вставили. Угры вернули ся за горы, а великий князь, побачивши, що самъ ничъ не зробить, вернувъ ся до Кієва. Володимирка постигла в. р. 1153 нагла смерть. Вернувши ся зъ церкви пр. Богородиць, де вѣденївавъ вечірню, унавъ на замку неживый.

Его сынъ Ярославъ, — що го прозвано Осмомисловъ, — мусївъ заразъ въ слѣдуючому року зъ великимъ княземъ зновъ борбу вести. Оба войска згromадили ся підъ стѣнами Теребовлї, що такожъ до Галича належала. Рано залягала доокола все густа мрака надъ Серетомъ; за часъ пробило ся сонце а оба войска заглянули себѣ въ очи. Мала розпочати ся битва. Бояре галицкій сказали до Ярослава: „Княже!

ты молодой и ты у насъ одень; вѣдь зъ вѣди на мѣсце безпечне и позирай зъ далека, а мы будемъ за тебе бити ся.“ Князь замкнувъ ся въ Теребовли а вѣска звели битву. Обѣ стороны бороли ся хоробро, жадна не подавала ся, ажь поки Кіевляне не ужили подступу. Они розвинули въ однѣмъ мѣсци галицку хоруговъ и обманули тымъ Галичанъ, бо тотѣ гадали, что то ихъ таборъ и почали ся тамъ цѣлыми дружинами згromаджати, а великий князь казавъ ихъ всѣхъ тутъ ловити и вырѣзати. Вѣйна скончила ся на нѣчомъ, бо Кіевляне не могли взяти Теребовль и вернули ся домовъ..

Вѣдь того часу не робивъ Ярославъ большихъ походовъ военныхъ, а давъ о порядки въ галицкой Руси. Подносивъ просвѣту, закладавъ школы, давъ про рѣльництво, торговлю и ремесництво, а для охороны границъ своего княжества державъ сильне вѣйско. Слава того князя рознеслась въ далекій свѣты и найдальшій краѣ завидували галицкой Руси еи щастя. Але самъ князь не зазнавъ нѣ щасливои долї нѣ гаразду. Въ своїмъ подружу зъ Ольгою, зъ далекого Суздаля, не бувъ Ярославъ щасливымъ. Була она вѣдь него старша, а до того недобра и нелюба жѣнка. Серце князя прилягло до молодои и красной боярдвои Настасії зъ роду Чарговыхъ; она то умѣла его розвеселити и горкій хвилѣ ему осолоджувати. Черезъ цю замогли Чаргове князя и взяли верхъ надъ всѣма боярами, тожь зачало межи боярствомъ зразу кипѣти а

скоро запаливъ ся Галичъ яснымъ поломенемъ бунту. Бояре подали собѣ руку, вымордували всѣхъ Чарговыхъ, забрали ихъ цѣле майно а нещасливу Настасю выпровадили на высокій костиръ и спалили еи живцемъ. Тото затроило послѣдній лѣтъ панована Ярослава гброкостю; веселости для него не было. Зъ смуткомъ и печалею збйшовъ вѣнъ 1187. р. до гробу, лишивиши престолъ сынови своему вѣдь Ольги Володимирови. На Володимиръ, сынъ Осьмомысла, звела ся тата родина княжа, що панувала на удѣлахъ галицкихъ: Володимиръ бувъ послѣднімъ еи потомкомъ, и збйшовъ зб свѣта, не лишивши нѣ дѣтей, нѣ братобъ. Тоту цѣлу родину зовуть Ростиславичами, бо она пойшла вѣдь Ростислава, внука Ярослава Мудрого, а правнuka Володимира Святого. Зъ той родины княжили отже браты: Володарь и слѣпый Василько вѣ Неремышли и Теребовли, а вѣдакъ вѣдь року 1141. панували вѣ нової столици, вѣ Галичу: Володимирко, Ярославъ Осьмомыслъ и послѣдній Володимиръ.

На осиротѣломъ престолѣ галицкому засѣвъ теперь Романъ, князь Волынський и по нѣмъ то пойшла на княжествѣ галицкому родина княжа Романовичъвъ. Бувъ то князь неспокойного духа, похопный до походовъ и дуже хоробрый.

Вѣдь всѣхъ недобрыхъ сусѣдовъ вѣбивавъ ся вѣнъ крѣпко, а часто и самъ налѣтавъ на Польшу, Литву и на Половцівъ. При одной выправѣ противъ Польши бувъ ся вѣнъ загнавъ ажъ надъ Вислу и ставъ

таборомъ подъ Завихвостомъ. Разъ выѣхавъ вонъ зъ табору зъ малою дружиною въ поле, щобы оглянути становище неприятеля, коли го нагло великій вѣдѣль польского войска обскочивъ. Романъ не здавъ ся, але бивъ ся зъ переважающими силами польскими, поки рицарскою смертею не полягъ, р. 1205. Галичане прийшли ему въ помочь, але за позно; на побоєвиску знайшли они мертвѣ тѣло своего князя, вѣзвели го потомъ до Галича и поховали въ церквѣ Пр. Богородицѣ.

6. Які були въ туту старовину порядки на Руси.

Давній рускій князѣ прийшли зъ за мора и завоювали нашихъ предкôвъ, щобы брати податки для себе и для дружины. Що осени обѣждали они мѣста и села зъ дружиною и збирали дачку, але не грoшми, бо грoшей тогды не було, але шкôрами, медомъ, воскомъ и овочами. Податокъ плативъ ся не вѣдь душѣ, але вѣдь хаты. Першій князѣ, якъ Олегъ, Игорь и Святославъ не дбали про землю и народъ, ходили зъ дружиною воювати и добра добувати, але лише для себе и для дружины. Володимиръ Св. и Ярославъ почали уже заводити порядки въ княжествѣ и обороняти землю вѣдь вороговъ. Кіевскій князь звавъ ся великимъ княземъ и бувъ старшимъ надъ іншими князями. Князївъ наставлювали ихъ вѣтцѣ, але часто народнї вѣча самi

выбирали або и проганяли ихъ. Князѣ жили въ деревянныхъ палатахъ, але не дуже пышно и сuto, бо тогда навѣть богатѣ люде жили просто. Князѣ и княгинѣ були письменнѣ, учили ся языка славянскаго, а деякѣ умѣли и по гречки. Каждый князь мавъ свою дружину; зъ нею ходивъ вѣнъ воювати, ради въ раду, судивъ людей въ своѣмъ дворѣ и бенкетувавъ зъ нею въ своей палатѣ. Дружину свою набиравъ князь зъ Варяговъ, Угробвъ, Неченѣговъ або Русиновъ, и плативъ имъ здобичею на вѣнѣ або и землею. Старшій въ дружинѣ звали ся боярами, воеводами або намѣстниками, а молодшій отроками.

Всѣ мѣщане и селяне называли ся тогда смердами, або просто людми, якъ и теперь себе звать наші селяне. Мѣщане мали свой вѣча, що збирали ся на раду на майданѣ середъ мѣста. Тотѣ вѣча, чи громады, часомъ выбирали, судили або и проганяли недобрыхъ князѣвъ. Селяне мали землю спольну, були зъ разу зовсѣмъ вольными людми и нѣкому не робили панцины. Панщину выгадали паны уже познѣйше. Князѣ мали тожь свою власну землю и раздавали єдружицѣ, але потомъ зачали боярамъ за службу давати и громадскї землѣ, а зъ тыхъ можныхъ бояровъ повыходили вѣдакъ дѣдичѣ, якихъ зовсѣмъ не було въ давну давнину, доки не впровадили Варяжскихъ порядковъ; коли на конецъ размножило ся дуже много князѣвъ по мѣстахъ, то и зъ нихъ потому стали паны,

чи дѣдичѣ, бо они позабирали и собѣ землю по сelaхъ и мѣстахъ.

Окромъ вольныхъ мѣщанъ и селянъ були ще наймыты, що до роботы наймали ся на якійсь часъ и заплату на передъ брали. За провину наймыта вѣдпоправа газда, але за тое стававъ ся наймыть его нѣвѣльникомъ, чи рабомъ. Були ще на Руси тогды нѣвѣльники або холопы, а тотѣ не мали зовсѣмъ нѣчого власного, не мали навѣть волѣ. Все, що у нихъ було, бравъ газда собѣ. Коли бувъ великий голодъ, то вѣдавали себе люде часто въ рабство, абы лише не умерти зъ голоду. Рабовъ можна було купити и спродасти, а коли вольный женивъ ся зъ невѣльницею, то и самъ стававъ ся рабомъ. Наймыть, коли узявъ вѣдъ газды заплату, а вѣдтакъ утѣкъ, стававъ ся тожь холопомъ чи рабомъ. Князѣ и бояре заселяли свой земль рабами, давали имъ по трохи земль, а они за тое мусѣли имъ вѣдробляти. Такъ появили ся цѣлі села раббвъ межи вольными селами, и се бувъ першій початокъ панщини. Але тогды ще такихъ сель було не богато; народъ ще довго бувъ вольнымъ въ тѣ давніи часы, хотъ дуже терпѣвъ, такъ вѣдъ хижихъ ордъ, якъ и вѣдъ самыхъ князївъ. Коли князѣ розпочали зъ собою войну, то чи вѣдявлъ що одень другому, чи нѣ, а народъ стогнавъ и терпѣвъ, бо села и мѣста по обохъ сторонахъ ишли зъ дымомъ, а людей забивано.

Хоть князѣ жили дуже давно, — уже 500 лѣтъ зъ горою, якъ ихъ нема, — а народъ спѣває по се-

лахъ ще и нынѣ про нихъ пѣсни, хоть и самъ не знає, что то вѣнъ про нихъ спѣває. Въ колядахъ и щедровкахъ додержала ся до нынѣ память про ту давну старовину. Суть у насть коляды и про Христа, але суть и давній поганьскій про Сонце въ образѣ красной панны, про Громъ въ образѣ красного панича. Але е богато колядъ, которыми нарѣдъ колись славивъ давныхъ нашихъ лѣпшихъ князѣвъ и ихъ дружину. Така и. пр. отся коляда :

Ой подъ вербою, подъ зеленою,
 Стояла рада, мужѣвъ громада;
 Радилижь они доброю раду,
 Станьмо мы, братцѣ, въ велику раду :
 Построймо, братцѣ, золотый човенъ,
 Спустимо ся въ низъ, та по Дунаю,
 Гей по Дунаю, подъ Цареградъ.
 Ой чуемо тамъ доброго пана
 Мы ему будемъ вѣрно служити.
 А вѣнъ намъ буде добре платити :
 По ворономъ коню, по золотомъ сѣдлѣ.

Въ той колядѣ спѣває нарѣдъ про давній вѣча чи громадску раду, на котрой мужѣ чи дружина, збирає ся въ дорогу до Цареграда на службу до грецкого царя, бо вѣнъ имъ добре платить за службу.

Въ колядахъ згадують и про князѣвъ, якъ они збирають ся на вѣйну и потомъ дѣлять забране добро межи себе и свою дружину :

Ой рано, рано, куры запѣли ;
 Ой ще ранше нашъ панокъ уставъ ,

Лучкомъ забряжчавъ; братовъ розбуджавъ,
Коника съдлавъ, въ поле выѣжджавъ,
Въ поле выѣжджавъ, эъ конемъ розмовлявъ:

„Ты, коню сивый, будь ми щасливый,
Будь ми щасливый, на три дорозъ,
На три дорозъ, та у три землѣ:
Одна дорога, та въ Волоскую,
Друга дорога, та въ Нѣмецкую,
Третя дорога, та въ Турецкую.“
Зъ Волошны иде, — волика веде,
Зъ Нѣмеччины иде, — грошики несе,
Зъ Туреччины иде, — коника веде.
Ой воликами на хлѣбъ робити,
А грошиками войску платити,
А кониками зъ войскомъ ихъ бити.

Ту описує ся якійсь князъ, що збирає ся зъ дружиною ити на далеку землю, потомъ вертає ся зъ походу, набравши всякого добра и дѣлить ся зъ своєю дружиною, якъ дѣлили ся давній удѣльний князъ.

Въ однѣй щедровцѣ спѣвають на Українѣ про якогось князя, що давъ своимъ сынамъ по удѣлу:

Славенъ, славенъ, та панъ господарь
Щедрый вечѣръ!

Ой чимъ же вонъ славенъ? Трома городами,
Щедрый вечѣръ!

Трома городами, своими сынами
Щедрый вечѣръ!

Кісвомъ, Чернѣговомъ (тай ще приспѣвує ся якій небудь городъ).

Чи добре було жити народови за тыхъ давніхъ удѣльныхъ князївъ? Поки ихъ було мало, поки они

ходили воювати лише зъ своею дружиною въ далекій землѣ, поти не шкодили народови. Але коли ихъ на- множило ся богато, тогды стало дуже погано и мѣща- намъ и селянамъ. Они не боронили народа вѣдь сте- повыхъ ордъ, вѣдь Печенѣговъ, Половцѣвъ и иныхъ, але воювали оденъ зъ другимъ за мѣста, щобы выга- няти братовъ та сирбть и забрати собѣ ихъ землѣ. Народови було тогды такъ, якъ кажуть въ приказцѣ: „Паны бють ся а въ мужика лобъ болить.“ Одній князѣ вѣдберили вѣдь другихъ мѣста и руйнували ихъ, мовь бы они були въ чѣмъ виннї. Такъ слѣпый Василько вырѣзувавъ людей въ мѣстахъ свого ворога Давида; Андрей Боголюбскій, щобы лише вѣдобрati вѣдь кіївскихъ князѣвъ прозвище великого князя, спа- ливъ Кіевъ, вырѣзавъ людей а решту погнавъ въ свою суздальску землю. Лише Татаре знишили посля того такъ Кіевъ, якъ тогды рускій князь Андрей. Для кня- зѣвъ треба було войска, и князѣ вѣдбирали тогды лю- дей вѣдь роботы, тай ще самій покликували собѣ на помочь противъ братовъ велику силу дикихъ Печенѣговъ и Половцѣвъ, а тотї приятелѣ не жалували на- рода: гнали въ степы цѣлї села зъ жѣнками, зъ дѣтьми. И стало ся такъ, якъ сказавъ Ярославъ Мудрый: князѣ занапостили свой родъ и всю землю. Руска земля стала слабосильна, а якъ прийшла велика татарска Орда, то не було силы вѣдбити ся вѣдь hei и Орда забрала собѣ всю нашу землю и побила князѣвъ.

83. Чимъ люде живи?	8 кр.
84. Жите св. Евстахія	10 "
85. Родина Морозовичевъ.	8 "
87. Дробна птиця въ господраствѣ а великий грошъ.	10 "
89. Исторія України: Полубутокъ и Калнишевскій.	7 "
90. Ставропигійське Братство	16 "
91. Праведный Товія.	8 "
92. Про ховане свиней	30 "
93. Оповѣданє про рослины, О. Степовика	30 "
95. Маркіянъ Шашкевичъ. Про его жите и письма.	18 "
96. Зъ науки господарства	10 "
97. Святый спокою, гараждъ зъ тобою	5 "
98. Іеографія Руси, зъ мапою	45 "
99. Деши о садовництвѣ	12 "
101. Порадникъ для крамницъ	12 "
102. Сагайдачный	7 "
103. О гною	10 "
104. Якъ робити грошъ. Ч. I.	10 "
105. Якъ робити грошъ. Ч. II. и III.	12 "
106. Богацтва землъ. Ч. I..	5 "
107. Наша свобода	7 "
108. Якъ управляти ролю, съяти и збирати	20 "
109. Календарь на рокъ 1889	50 "
110. Гава	10 "
111. Царь Францъ Йосифъ I.	12 "
112. Нашъ законъ громадскій	30 "
113. Жите св. Ивана Золотоустого	7 "

II. КНИЖКИ, котрій „ПРОСВѢТА“ закупила або даромъ дostaла:

1. Нѣмецко-русскій словарь Ом. Партицкого	1 злр. 50 кр.
2. Маруся. Квѣтки-Основяненка	10 "
3. Вечери на хуторі, повісти Гоголя, 2toty	65 "
4. Исторія Руси, Ив. Маркевича	30 "
5. Сербські думи і пісні	1 злр. — "
6. Де-що про світ Божий	30 "
7. Розмова про земні сили.	15 "
8. Розмова про небо и землю	12 "
9. Исторія русской литературы, Ом. Огоновского.	1 злр. 70 "
10. Мъзербвка. Написавъ Б. И.	10 "
11. Словарь русско-нѣмецкій, Желеховскаго	12 злр. — "
12. Исторія Н. Костомарова ч. I.I.	50 "
13. Наши просвітні починки. Д. Т..	10 "
14. О Франциску Скоринѣ	10 "
15. Творы Навроцкого ч. I.	1 злр. — "
16. Выставка археол. львовска, 50, фотог. Тщемеского 6 злр. — "	

17.	„Кобзарь“, зборникъ квартетовъ .	60 кр.
18.	Пънство, нещасте народа .	5 "
19.	Іванъ Гусь Шевченка, музика Лисенка .	50 "
20.	Драматичні творы Григ. Бораковскаго.	1 злр. 30 "
21.	Жъночій вѣночъ .	2 " — "
22.	Поезіи В. Масляка ч. I.	1 " — "
23.	Марко Вовчокъ II. 25 III. — 15 кр.	40 "
24.	Щедровки и коляды .	12 "
25.	Литературна часть календаря зъ р. 1886 .	10 "
26.	Проскурка Юр. Федъковича .	10 "
27.	Войскова такса .	15 "
28.	Про вывлащене підъ жельзицъ .	15 "
29.	Про выборы до сойму .	18 "
30.	Про выборы до рады державной .	10 "
31.	О пожичкахъ .	13 "
32.	Новый податокъ грунтовый .	15 "
33.	О опѣкунахъ та кураторахъ .	6 "
34.	Литературна часть календаря зъ р 1887 .	10 "
35.	Ватра — стрыйскій альманахъ .	1 злр. — "
36.	Угорска Русь Лукича .	15 "
37.	Портретъ Тараса Шевченка .	50 "
38.	Карта Галичини, Буковини и угор. Руси .	10 "
39.	Степъ, херсонський альманахъ .	1 злр. 50 "
40.	Альбумъ заслуженыхъ Русиновъ .	70 "
41.	Устяновичъ, Ярополкъ драма .	10 "
42.	Дальшій вѣдомки до альбума засл. Русиновъ по 1 и 2 кр.	
43.	Етнографія Славянишины .	12 "
44.	Гальшка Ом. Огоновскаго .	15 "
45.	Рускій спѣванникъ, зборникъ иѣсень 40 кр., оправный .	50 "
46.	Шляхта ходачкова. Гр. Григоріевича .	15 "
47.	Бібліографія И Левицкого, I—IV, выпускъ по .	1 злр. — "
48.	Скажемъ собѣ правду въ очи. Обачный .	10 "
49.	Законъ о загальному ополчению .	45 "
50.	Minoritatsvotum Dr. Smal Stocki .	50 "
51.	Історія Руси. Стефанъ Качала .	1 злр. 53 "
52.	Історичні монографіи М. Костомарова .	2 " 10 "
53.	Книжній періодъ Руси-Украины. Г. Иловайский, ч. I. 1 .	65 "
54.	" " " .	ч. II. 1 85 "
55.	Монографії до Галицкої Руси .	1 " 55 "
56.	Історії княз. литовскаго В. Антоновичъ .	1 " 65 "
57.	Богданъ Хмельницкій. М. Костомаровъ З томы .	5 " — "

ИСТОРИЯ РУСИ.

Посля

ИВАНА НЕЧУЯ.

**II. НАПАДЫ ТАТАРСКІЙ И ЛИ-
ТОВСКІЙ НА РУСЬ.**

У ЛЬВОВѢ, 1879.

Коштомъ и заходомъ товариства „Просвѣта“.

I. Першій нападъ Татаръ на Русь. Борба рускихъ князѣвъ зъ Татарами надъ рѣкою Калкою, року 1224 по Хр.

Зъ початку тринайцятого вѣку скoилось велике лихо на Руси. Вôдъ сходу сонця, далеко вôдъ рѣкъ Дону и Волги, зъ поза великого озера Каспiйскoго, зъ великои и далекои стороны азiйской, прийшла на Русь татарска орда. Се були не тi невеличкi ватаги Половцѣвъ та Печенїговъ, що пустошили рускi города и села; се була страшна велика орда. Она налетѣла и вкрыла Русь, якъ саранча, що збавляє богато хлѣба на полi. Орда іпла, якъ пожога, палила, руйнуvalа, вирѣзуvalа въ городахъ людей до остатного чоловѣка, топтала дѣтей кônьми, а позадъ неї зоставалися только руини та купы трупôвъ. Вся Русь була облита кровю, була обсыпана попеломъ пожоги та сухими людскими костками. Народъ утѣкавъ въ лѣсы та въ очереты, и думавъ, що самъ Богъ выпустивъ зъ пекла такiй страшный та лютый народъ на кару людямъ.

Що-жъ то бувъ за народъ? зъ вѣдки вѣнъ прийшовъ? чого ему було треба, и за-що вѣнъ такъ страшно лютувавъ на Руси?

Народъ той звавъ ся Татаре або Монголы. Татаре жили далеко на схѣдъ сонця, въ Азіи, и займали дуже широкї азійскї степы на полудне вѣдъ Сибиру може на 600 миль. Половцѣ и Печенїги надъ Дономъ були только кѣнчикомъ той великои татарской орды. Татаре зовсѣмъ непохожї зъ лица на Русиновъ, або на Нѣмцѣвъ та Французовъ. Они не бѣлї, а темно-жовтї, у нихъ лице широке, носъ короткї та мовь приплесканый, ротъ маленький, очи далеко розсунулися одно вѣдъ другого и такї вузенький, якбы осо-кою попрорѣзувани, та ще и лежать на лиці на-вскѣсь, борода и вусы малесенький и рѣденький, уха великий, лобъ невеличкї, кѣстки пѣдъ очима дуже высовують ся до ухъ, якъ картофля. На зростъ Татаре були невеликї и невисокї, нешидкї вѣ ходѣ, але дуже добре єздили на коняхъ, и не только самї днювали и ночували на коняхъ, а навѣть ихъ дѣвчата и молодицѣ. Татаре були при томъ веселї, проворнї, говоркї, охочї до спѣвовъ и жартовъ, довго выдержували голодъ и спраготу и страшно любили войну. Межи своими они були чеснї: ихъ шатра нѣколи не замыкали ся, бо у нихъ не було злодѣївъ, але за тое они грабили чужї народы и ставили себе безъ мѣры высоко надъ іншими народами, бо були гордї.

Татаре не були хлѣборобами, не любили орати и

сѣяти, а були кочовничимъ народомъ. На своихъ широкихъ степахъ они разводили несчислennу силу товару, овець, коней та верблюдовъ. Они переганяли великий череды зъ одного стечу на другій, а за чедами переходили и самѣ зъ своими родинами. Тымъ-то у нихъ не было нѣ городовъ, нѣ сель, они жили лѣто и зиму въ шатрахъ (куреняхъ), зробленыхъ зъ хворостинъ, заткнутыхъ кружкомъ въ землю и зведеныхъ до купы въ горѣ. Шатро вкрывали зверха повстю, а въ серединѣ оббивали килимами (диванами). Середъ шатра роскладали ватру и дымъ выходивъ черезъ круглу дѣрку въ горѣ. Якъ треба було переходити въ друге мѣсце, Татаре разбирави шатра, складали на возы и перевозили на иные мѣсце. Татаре єли всяке мясо, навѣть собаче и кѣньскую здохлятину, и пили кумисъ, зробленый зъ кобылячого молока, котре за-правляли дрѣжджами. Того кислого кумису можна було и наѣсти ся, и напити ся, а навѣть можна було нимъ упити ся. Татаре були дуже нечистї, єли всякую страву руками, обтирали руки о одежду, хочбы она була и шовкова. Надѣвшi разъ нову одежду, они нѣ-коли єи не скидали, доки ажъ не розлѣзла ся на шматки, и навѣть спали въ одежи, якъ и теперь роблять на-вѣть богатї Турки. Они були поганьской вѣры, вѣ-рували въ одного Бога, але кланяли ся сонцю и небу, якъ богамъ, и даже поважали огонь. Противъ дверей шатра у нихъ стояли идолы, похожї на людей. Але не зважаючи на свою вѣру, Татаре даже поважали

чужу вѣру: магометаньску, жидовску и христіяньску, и навѣть христіяньскихъ священикôвъ и архіереѣвъ. Вырѣзуючи старого и малого, Татаре нѣколи не убивали священикôвъ, а коло самого шатра татарского хана (царика) була христіяньска церковь, де правила ся христіяньска служба Божа.

Зъ давныхъ давенъ Татаре жили невеличкими ордами, и кожда орда мала свого хана. Року 1154. по Хр. въ однôй невеличкôй ордѣ, ажъ тамъ де витъкає зъ гбръ велика рѣка Амуръ, на границї Сибиру, наставъ ханомъ Темучинъ. Вонъ бувъ дуже высокій на зростъ, мавъ велику бороду, дуже широкій лобъ, не бувъ похожій на Татаръ, але бувъ такій лютый, що варивъ своихъ вороговъ въ котлахъ. Кажуть, що до него разъ якось прийшовъ захоръ и сказавъ ему, що вонъ завоює весь свѣтъ. Темучинъ увѣривъ и задумавъ стати великимъ ханомъ. Напередъ вонъ завоювавъ невеличкій татарскій орды, а потомъ кинувъ ся зъ Монголії на Китай (Хины), найбôльше царство въ цѣломъ свѣтѣ, и завоювавъ китайску столицю Пекингъ. Потомъ зъ Китая лойшовъ на захôдъ сонця и завоювавъ турецке царство Бухару. По томъ вонъ ставъ ханомъ такого великого царства, якого ще и не було на свѣтѣ, и назвавъ себе Чингисъ - Ханомъ, значить Великимъ Ханомъ. Вôдтакъ пославъ зъ Бухары двохъ своихъ воеводъ, що найсмѣлѣвѣйшихъ воювати татарскій землї коло Каспійскогого озера; татарске вoйско обойшло зъ полудня Каспійске озеро,

перелѣзло черезъ высокій Кавкасскій горы и напало на Половцѣвъ. Половецкій, вже выхрещеній ханы, Юрій Кончаковичъ и Данило Кобяковичъ, були убиті, а третій половецкій ханъ, Котянъ, утѣкъ до своего зятя, галицкого князя Мстислава Удачного. Котянъ просивъ у своего зятя помочи и сказавъ ему: „Нынѣ Татаре вѣднѧли вѣдъ нась нашу землю, а завтра возьмутъ вашу землю, коли вы не заратуєте нась.“

Мстиславъ галицкій бувъ тогды найрозумнѣйшимъ княземъ и верховодивъ надъ всѣма князями, рѣбы Великій князь. Якимъ способомъ вонъ прийшовъ на галицкій княжій престолъ, розкажемо въ другомъ уступѣ сей книжочки. Вонъ пославъ заразъ до всѣхъ князѣвъ и просивъ ихъ на раду въ Кіевъ. Заразъ потомъ прибули до Кієва Мстиславъ черниговскій, Данило волынський, сынъ Романа, що давнѣйше княживъ въ Галичи, а вѣдтакъ упавъ въ борбѣ зъ Поляками підъ Завихостомъ р. 1205. и самъ Мстиславъ Удачный; въ Кіевѣ бувъ тогды княземъ іншій Мстиславъ. Котянъ бувъ дуже радый, обдаривъ всѣхъ князѣвъ коньми, верблюдами, буйволами и невѣльницями. Порадивши ся, князѣ стали на томъ, щоби починати вѣйну на земли своихъ вороговъ, а не на своїй землі: отъ и рѣшили они выступати въ походъ.

Въ Цвѣтни 1224. року почали зѣзджати ся князѣ зъ вѣйскомъ на островъ Варяжій, на Днѣпрѣ,коло того мѣсяця, де впадає до него рѣчка Хортиця. Одній

прибули сухопутио на коняхъ, а Галичане черезъ Днѣстерь приплыли Чорнымъ моремъ та Днѣпромъ на човнахъ. Весь Днѣперъ бувъ вкрытый човнами. Коло Заруба стрѣтили князѣвъ татарскіи послы и сказали имъ: „Мы чули, що вы идете на насъ; мы не зачѣпали нѣ вашихъ селъ, нѣ вашихъ городовъ; мы прийшли не на васъ, а на нашихъ рабовъ та конюховъ Половцѣвъ. Мы чули, що Половцѣ п вамъ дуже нашкодили; мы и за тое ихъ караемо.“ Князѣ не дали имъ вѣры, бо Половцѣ рассказали имъ, що Татаре такъ само и ихъ пôддурини. Князѣ казали поубивати татарскихъ пословъ.

Отъ зойшли ся всѣ князѣ, и всѣ дружины рушили въ похôдъ по Днѣпру п стали обозомъ коло Олешокъ. Тутъ зновь прийшли татарскіи послы просити мира. Князѣ не затримали ихъ а пустили живыхъ. За Днѣпромъ зъявили ся першіи невелички татарскіи полки. Мстиславъ Удачный перейшовъ Днѣперъ и прогнавъ ихъ. Въ вôторокъ 21. Мая вôйско зняло ся зъ мѣсяця и рушило въ степъ. Въ степѣ зновь оно наткнуло ся на татарске невеличке вôйско и розбило єго, забравши богато товару. Вôсѧмь днѧвъ ишли князѣ степомъ и дойшли до рѣки Калки, що паде до Донця, а вôдтакъ зъ нимъ до Дону. Мстиславъ Удачный выгнавъ ся напередъ, казавъ молодому Данилови перейти Калку и самъ перейшовъ слѣдкомъ за нимъ. Вонъ не дождавъ ся другихъ князѣвъ и загнавъ ся зъ своею дружиною въ степъ. Передъ нимъ якбы зъ землѣ

выросла страшна татарска орда. Мстиславъ кинувъ ся на Татаръ зъ Даниломъ и зъ Олегомъ, княземъ курскимъ. Дуже добре они били ся, та сила татарска була велика. Данила ранили въ груди, вонъ повернувъ коня и утѣкъ зъ побоевища. Донерва, коли ся на боку воды напивъ, замѣтивъ вонъ кровь и рану. Ему было тогда 23 лѣтъ. За нимъ побѣгли и другой князъ и самъ Мстиславъ Удачный. Тымъ часомъ настигли другой князъ зъ войскомъ и перейшли Калку. Передъ себе они выставили Половцѣвъ. Татаре ударили на Половцѣвъ, але тѣ не встояли, змѣшиали ся и натовиомъ кинули ся на руске войско. Еще руске войско не встигло узбронити ся, а Татаре вже напали на него и почали страшну рѣзанину. И Половцѣ и Русины разомъ почали утѣкати. Одинъ только Мстиславъ кіївскій зъ двома князями (зъ своимъ зятемъ Андреемъ та зъ княземъ Олександромъ) востояли на высокомъ березѣ на скалахъ. Они тамъ обгородили ся колами и вѣдбивали ся вѣдъ Татаръ три дніи и три ночи. Татаре нѣjakъ не могли ихъ забрати и почали ихъ пôддурувати. Они послали якогось чоловѣка, Плоскиню, сказать князямъ, що выпустять ихъ живыми, aby только они здали ся. Плоскиня присягнувъ, поцѣлуявъ крестъ. Князѣ выйшли, а Плоскиня заразъ повязавъ ихъ и вѣддавъ Татарамъ. Татаре вырѣзали все войско, поклали повязанныхъ князѣвъ на землю, а зверха положили на нихъ дошки, сѣли на дошкахъ обѣдати и подушили князѣвъ на смерть. Потомъ Татаре гнали ся

за Русинами до самого Днѣпра, убили Мстислава черниговскаго и шесть другихъ князѣвъ. Одинъ Мстиславъ Удачный зъ Даниломъ утекли живыми и прибули до Галича.

Великій страхъ напавъ на всю Русь. Нѣхто не зналъ, что то за страшный народъ прийшовъ зъ Азії, и якои вѣры вонъ, и якого племени. Всѣ говорили, що той народъ навѣть не похожій на людей, и що самъ Богъ наславъ его на людску кару. Тымъ часомъ Татаре повернули назадъ и сchezли десь въ степахъ. Они вернули ся до своего Чингисъ-Хана въ Азію, и довго не было про нихъ нѣякои чутки на Руси.

Тымъ часомъ въ Азіи умеръ Чингисъ-Ханъ и передъ смертєю роздѣлпвъ Велику Орду межи сыновъ Старшаго сына вонъ настановивъ на свое мѣсце великимъ ханомъ надъ всею ордою, двомъ меншимъ сынамъ давъ по ордѣ, а своему вѣукови, Батыеви, давъ Кипчацку орду, що була коло Каспійскаго моря, и всю землю половецку, зъ всѣма степами коло Чорнаго моря, и всю землю на захѣдъ сонця. Але totу землю треба було єще завоювати, и тому Батый рушивъ свою орду на захѣдъ сонця, на Русь. Тутъ вже ишло не вѣйско, а цѣла превелика татарска орда. Попереду ишло татарске вѣйско, а за ними сунула ся цѣла орда зъ верблюдами, коньми и отарами овець. Дѣвчата и молодицѣ ѿхали позаду на коняхъ. Коли трафляла ся на дорозѣ яка рѣка, Татаре надували великий шкобряній мѣшки, привязували ихъ до коней, сѣ-

дали на мѣшки и на тыхъ мѣшкахъ переплывали рѣки. Весь товарь и стада они переганяли черезъ рѣки, и вся орда посувала ся на захѣдъ сонца, забирала города вырѣзувала всѣхъ людей, и старыхъ и малыхъ, палила и руйнуvalа всѣ села и мѣста. Пôдступающи пôдъ якій небудь городъ, Татаре гнали попередъ себе завоёванный нарôдъ, казали ему нести камънѣ и колоды, убивали слабыхъ и старыхъ, потомъ пускали напередъ пôдъ мѣсто чужихъ завоёванныхъ людей. Вôдтакъ они разбивали мурованї стѣны колодами (таранами) и самѣ тенерь кидали ся на городъ, руйнували его, палили, вырѣзували всѣхъ людей, хочбы они и самохѣтъ здавали ся Татарамъ; и зновь ишли дальше и гнали попередъ себе завоёванный нарôдъ, щобы выгубити его пôдъ новымъ мѣстомъ.

Що-жь робили нашї рускї князѣ, дождавши ся такихъ страшныхъ гостей у себе? Те, що робили и попередъ: князѣ скидали зъ престола одинъ другого, а про землю, про нарôдъ, про оборону краю нѣхто и въ голову не покладавъ, доки не накрыла ихъ зверха татарска саранча и не выгубила самыхъ князѣвъ зъ ихъ дѣтьми и жѣнками, зъ ихъ боярами и дружиною.

Якъ тогды справовали ся князѣ, мы заразъ выкажемо въ исторіи про галицкого князя Данила, що власне тогды бувъ княземъ въ Галичи и въ Кіевѣ.

2. Неладъ въ Галичи.

Галицкій князь Романъ по своей смерти лишивъ молоду вдову зъ двома маленькими сынами: старшому Данилови минуло четыри роки, меншого Василька еще мамка несла на рукахъ. Галичане зоставили у себе Данила, але єму заразъ таки вѣднявъ Галпчъ тогдышній кіївскій князь Рурікъ. Молода вдова почала просити помочи у своего приятеля, угорского короля Андрея. Андрей прогнавъ Рурика и посадивъ назадъ на престолъ Данила. Але за рокъ вдова зновъ мусѣла утѣкати зъ Галича зъ малыми дѣтьми въ мѣсто Володимири на Волыню. Волынь бувъ первѣсною батьковщиною Романовичѣвъ, бо тутъ княжилъ Романъ, закимъ выбравъ ся бувъ на опорожненый престолъ галицкій. Тымъ часомъ галицкій бояринъ Володиславъ закликавъ въ Галичину трохъ братовъ-князѣвъ. Старшій зъ тихъ князѣвъ Володимиръ захопивъ Галпчъ и сѣвъ на княжомъ престолъ, другій занявъ собѣ Звенигородъ, а паймолодшій Святославъ пôстушилъ пôдъ мѣсто Володимири и пославъ тамъ якогось священика сказать мѣщанамъ, щобы они пôддали ся. Княгиня довѣдалася про те и тихонько въ ночи, зъ бояриномъ Мирославомъ, утѣкла зъ дѣтьми зъ мѣста черезъ дѣру въ стѣнѣ, бо ити черезъ ворота бояла ся. Мирославъ лѣсъ на рукахъ Данила, а мамка несла Василька. Зъ ними бувъ и якійсь священикъ. Она утѣкла ажъ въ

Польшу до князя Лешка. Лешко принялъ ихъ ласково, зоставивъ у себя Василька, а вдову и Данила вѣдѣславъ въ Угры, до короля Андрея. Данило зъ матерю живъ въ Угорщинѣ, доки сидѣвъ въ Галичи Володимиръ.

Але въ Галичи були дуже значній и богатій бояре и такъ они всѣмъ верховодили, що князь нѣчого не мѣгъ вдѣяти. Володимиръ задумавъ выгубити бояръ, але бояринъ Володиславъ довѣдавъ ся про те, утѣкъ въ Угорщину, взявъ зъ собою Данила, взявъ у короля войска, выгнавъ Володимира, а двохъ его братоў повѣсивъ, и зновъ посадивъ на княжомъ престолѣ малого Данила.

Трудно было Данилови всидѣти на престолѣ седѣ бояръ, котрій самѣ хотѣли всѣмъ правити. До Данила приїхала въ Галичъ мати. Данило не познавъ матери, бо довго не бачивъ ся зъ нею. Бояре довѣдали ся про еи приїздъ и заразъ хотѣли єї выпровадити, щобы она не верховодила надъ малымъ княземъ. Данило сѣвъ на коня и кинувъ ся, плаучи, слѣдомъ за матерю. Одинъ бояринъ вхопивъ за поводы его коня, але малый Данило вдаривъ мечемъ коня, ажъ поранивъ его. Ледви сама мати вырвала зъ руки мечъ, и упросила сына зостати ся въ Галичи, а сама выїхала дальше.

Тогда угорскій король Андрей прибувъ зъ вѣйскомъ, вернувъ княгиню до Галича, а неспокойного боярина Володислава заковавъ въ кайданы и повѣзъ въ Угорщину. Але якъ толькo Андрей поѣхавъ до дому, бояре зъ гнѣву покликали до себе другого князя, Мсти-

слава. Дакило мусѣвъ утѣкати на Волынь, а тымчасомъ бояринъ Володиславъ повернувъ зъ Угорщины и не довго думаючи, самъ сѣвъ на княжомъ престолѣ и сидѣвъ, доки его не збихнули зъ мѣсця.

Зъ клопотобъ и непорядкобъ въ Галичи покористували ся теперь самолюбній сусѣды: Угры и Поляки. Они умовили ся такъ, щоби заручити малолѣтнаго королевича угорскаго Коломана зъ трилѣтною дочкою польскаго короля Лешка, щоби ихъ такой заразъ посадити на княжомъ престолѣ въ Галичи, и постановити опѣкунство. Пана тожь похваливъ той замѣръ, бо мавъ надѣю, що черезъ того князя и княгиню, котрѣ були католиками, приведе п руску церковь зъ православія до католицизму. Такъ и зробили. Поки рускій князь и бояре скончили сварити ся о Галичъ, а чужї уже запанували на рускихъ земляхъ. Щоби молодого Данила заспокоити, вѣддали ему велику часть Волиня. На замокъ галицкій спровадили вѣйско угорске и наставили Фильнія воєводою надъ тою залогою. Той панокъ угорскій — его называютъ нашї лѣтописцѣ „Филя пре-городай“ — зневажавъ дуже Русиновъ и вѣру ихъ, порѣвнюювъ ихъ зъ горшками а себе зъ каменемъ и любивъ примовляти: „Одинъ камень богато горшкобъ поба.“

Такій ладъ не мѣгъ довго устояти ся.

Мстиславъ Удачный, князь Новгороду, выправивъ ся р. 1219. по Хр. на Галичъ, щоби чужого князя зъ его залогою зъ вѣдтамъ прогнati. Вѣнъ бувъ тогды

найрозумнѣйшимъ княземъ и верховодивъ надъ всѣма князями, нѣбы великій князь. Новгородцѣ дуже любили его за тое, що вонъ оборонявъ ихъ землю вѣдъ вороговъ и побивъ войско финскаго народа, Чудовъ. Неразъ и не два вонъ миравъ иныхъ князѣвъ, якъ колись Володимиръ Мономахъ и оборонявъ руску землю вѣдъ вороговъ. Теперь подступивъ зъ войскомъ пѣдъ Галичъ. Пѣдъ мурами столицѣ княжоп звели обѣ стороны дуже кроваву борбу. Зъ незвычайною завзятостею и хоробростею били ся Угры и Поляки зъ Мстиславомъ, рѣзня була нечувана. Першихъ розбито Угрѣвъ а Фильнія поймано, вѣдтакъ розбѣгли ся и Поляки. Русины до позна гнали за утѣкающимп, перебили ихъ и довершили побѣду. Въ самомъ Галичи замкнула ся ще була залога и не хотѣла здавати ся. Облога проволѣкала ся якійсь часъ, ажь донерва, коли Русины выкопали тайно пѣдземный ходникъ по пѣдъ муры, коли впали вѣдтакъ несподѣвано до мяста и отворили своимъ браму, зѣставъ Мстиславъ паномъ самого Галича. Однакожъ ще и теперь не бувъ тому конецъ.

Коломанъ зъ жѣякою и всѣ венгерскїй бояре заперли ся въ церквѣ святои Богородицѣ и не хотѣли здавати ся, не зважаючи на тое, що ихъ мучила страшна смага. Мстиславъ пославъ Коломанови горшокъ воды; Угры пили по крапельцѣ, а все-жъ не хотѣли здати ся, але вѣдъ голоду въ конци такої мусѣли вѣдчинити церковнїй дверѣ. Мстиславъ полонивъ Коломана и всѣхъ Угрѣвъ, и вся Галичина назвала

теперь Мстислава своимъ княземъ. Селяне убивали тыхъ Угрѣвъ, що утѣкали, и весь нарѣдъ величавъ Мстислава „своимъ свѣтомъ, дужимъ соколомъ.“

Вонъ помиривъ ся зъ Даниломъ, вѣддавъ за нѣго свою дочку Ганну тай бувъ вже княземъ въ Галичи майже до самои смерти. Данило панувавъ тогда спокойно на Волынью. Саме въ той часъ вонъ ходивъ зъ Мстиславомъ и иншими князями на Татаръ, де на рѣчцѣ Калцѣ ранили его въ груди, якъ мы о тѣмъ въ першой части сей книжочки рассказали. Вернувшись ся зъ походу осѣвъ назадъ на Волынью, а якъ умеръ Мстиславъ, вонъ почавъ добувати Галича. Въ Галичи заперли ся бояре и не пускали его. Данило стоявъ за Днѣстромъ, на котрѣмъ вже ставъ лѣдъ. Бояре выслали зъ мѣста вѣйско, и Данило бивъ ся зъ ними на ледѣ. Тымъ часомъ лѣдъ почавъ роставати, а щобы Данило не перейшовъ черезъ Днѣстеръ, бояре запалили мѣсть на Днѣстрѣ. Але иной мѣста и всѣ села пѣддали ся Данилови, тай вже бояре мусѣли вѣддати єму Галичъ. Той бояринъ, що бувъ найбѣльшимъ ворогомъ Данила, утѣкъ; за нимъ кидавъ нарѣдъ каменя и кричавъ: „Геть, геть, бунтовниче землѣ!“ Однаково жъ вонъ не лишивъ въ спокою Галича, але пойшовъ пѣдмовляти Угрѣвъ, щобы ще разъ добували ся галицкого княжества, котре уже колька разовъ проѣдали, а вѣдь такъ зновъ тратили. Сынъ Андрея, короля угорскаго, зѣбравъ велике вѣйско и пустивъ ся черезъ Карпаты на Галичъ. Данила не було само тогда въ мѣстѣ, але

вонъ постановивъ бувъ передъ выездомъ Демяна воеводою войскъ своихъ въ Галичи. Закимъ ще Угры наспѣли дойти пôдъ мѣсто, появивъ ся на передъ нихъ посолъ пôдъ мурами и крикнувъ голосно до Галичанъ: „Люде галицкї! король угорскій радить вамъ, щобы вы Демяна не слухали, але Уграмъ по доброму ся здали. Данило нехай не уповає нѣ на Бога, нѣ на свої сили. Король нашъ завоюавъ уже кôлько земель, то и ваша не остоитъ ся.“ Але Галичане не слухали того и дожидалн Данила; вонъ надтягавъ уже зъ помочею. Тогда падали дощѣ безъ перестанку. Угры перебивали ся ще ярами и лихими дорогами горскими. Той переходъ черезъ Карпаты коштувавъ ихъ не троха труду и стратъ, бо не троха коней, що були застягли въ болотахъ, треба було лишити. Безсильнї, змученї добили ся они въ кônци пôдъ Галичъ, — але дощѣ ще не уставали, такъ, що и Днѣстеръ дуже широко вyleвъ. Уграмъ обгнило обуве на ногахъ, бо треба було пôдъ голымъ небомъ и днювати и ночувати, появили ся хоробы и помъръ. Однї умирали, розложивши вагру, іншї гинули такої на коняхъ, а деякї падали мертвими, поживаючи страву. Русини-ровесники казали: „Злу игру загравъ дощъ Уграмъ.“ Король утѣкъ зъ пôдъ мѣста и вернувъ ся назадъ за горы.

Ставши княземъ въ Галичи, Данило нѣякъ не мôгъ погодити ся зъ боярами. Галицкї бояре були такї сильнї и смѣливї, що разъ одинъ бояринъ на гостинѣ линувъ Данилови виномъ въ лицѣ. Разъ бояре

хотѣли заманити Данила на гостину въ село Вишню и убити его, але Данило якось довѣдавъ ся про те и не поѣхавъ. Такихъ клопотовъ мавъ Данило ще не троха. Бояре ще колька разобъ прикликували то Угробъ то иныхъ рускихъ князѣвъ. Тяжко було князеви уси-дѣти супокойно на батькѣвщинѣ. Поробили ся стороны межи боярами: однимъ бувъ той князь лѣшнимъ, другимъ зновъ ипшій а третій сподѣвали ся ласкъ вѣдъ угорского короля. Кождый бояринъ мавъ свой надѣѣ, свой выгляды и замѣры, кождый тручавъ и штовхавъ другого, щобы єму выгоднѣйше було. За Даниломъ бувъ простый сельскій нарѣдъ, але власне для того не бувъ вѣнъ на руку боярамъ; они бояли ся, що вѣнъ покличе колись на нихъ силу народа и ихъ знищить. А колько то добра, колько доходовъ княжихъ они були загарбали! А нуже князь почує ся въ силѣ и каже все тово звернути! Такъ лучше або жадного князя або такого, щобы бувъ зовсѣмъ въ ихъ рукахъ.

Въ р. 1235. по Хр. засѣвъ бувъ въ Галичи, коли Данила не було въ дома, князь зъ Чернигова, що ажъ надъ Днѣпромъ, Михайло. Мѣщане галицкї були зъ того дуже нерадї, имъ навкучили ся такї свары бо-ярскї, и они дожидали, щобы Данило вернувъ ся на престолъ. Данило смѣло пôдѣхавъ зъ своєю дружиною пôдъ Галичъ и побачивъ на мурахъ мѣщанъ, що тамъ стояли цѣлыми товпами. Данило закликавъ до нихъ: „Чи довго вы люде галицкї, ще будете терпѣти, щобы чужїй надъ вами панували?“ На тоє вѣдозвалися

они всѣ: „Се нашъ володарь, Богомъ даный!“ Лѣтописець каже, що по тѣмъ „всѣ пустили ся до него, якъ пчолы до матки.“ Владика галицкій, Артемій и оденъ бояринъ, Григорій, хотѣли народъ вгамувати, а коли ся переконали, що тоє не удасть ся, вийшли зъ слезами въ очахъ, и якъ лѣтописець каже „усмѣхаючи ся и облизуючи губы“ до князя Данила, поклонили ся ему низько и сказали: „Прийди, княже Данило и возьми свѣтій городъ.“

Данило увѣйшовъ въ городъ, и заткнувъ хоруговъ свою на нѣмецкихъ воротахъ въ знакъ, що городъ уже його. Потомъ вѣдправивъ вонъ величавый походъ до церкви пр. Богородицѣ и занявъ для себе престоль. Бояре кланяли ся єму до нôгъ и просили прощеня: „Мы согрѣшили, що держали чужого князя.“ Данило, хоть зновъ пхъ облуду, сказавъ: „Я васть симъ разомъ помилую, але бôльше такъ не чинѣть, щобы зъ вами не було гôрше.“

Въ кїнци Данилови такъ обмерзли Галичане, що вонъ задумавъ збудувати собѣ нову столицю. Разъ якось бувши на ловахъ, вонъ выглядѣвъ дуже добре мѣсце и спытавъ, якъ зве ся тоє мѣсце; єму сказали, що зове ся Холмъ. „То нехайже тутъ буде мѣсто Холмъ!“ промовивъ Данило и заклавъ тутъ мѣсто, збудувавъ собѣ дворець и церкву святого Ивана Златоустого. На тоє мѣсце почали збирати ся люде, и зъ того часу ставъ тутъ Данило мешкати. Тутъ уже не було старыхъ бояръ, що такъ єму допѣкали въ Галичи; єму було тутъ лекше дыхати.

3. Данило лучить цѣлу коренну Русь.

Пановане Данила було свѣтлѣйше надъ всѣ ини. Осѣвши крѣпко на галицкому престолѣ, почавъ вонъ проганяти иныхъ князѣвъ, що ще на удѣлахъ рускихъ сидѣли, пригортавъ помалу розшарпани землѣ рускі пôдъ свою руку и ставъ навѣть завоёвувати деякихъ сусѣдбъ, що давнѣйше на Русь налѣтали. Русь Червона и Волынь припали єму по вѣтцу; до того пôдбивъ вонъ собѣ еще Ятвяговъ надъ Нарвою, Пиньчуковъ въ болотахъ пиньскихъ, Половцівъ надъ Прутомъ, Серетомъ ажъ до горла Дунаю, забравъ Полякамъ въ колькохъ выпрахъ землю Любельску, загорнувъ Подолѣ а навѣть Україну зъ Кіевомъ, про-тнавши зъ вѣдти князя Ростислава. Въ самомъ Кіевѣ поставивъ начальникомъ хороброго воєводу Дмитра, щобы управлявъ самимъ мѣстомъ и щобы боронивъ его, коли бы хижі Татаре зъ степовъ чорноморскихъ зновъ налѣти схотѣли. Цѣла майже корenna Русь, цѣлый народъ рускій, що заселяє такъ великій шматъ землї, слухавъ и любевъ Данила галицкого. Лише деяки рускі землї, якъ Новгородска, Полоцка, Смоленьска — такожъ и всѣ осады рускі межи Чудами на пôвночи що зъ нихъ черезъ помѣшане повстали Россіяне або якъ ихъ зовуть Москалими, не входили до того вѣночка рускихъ земель, що го сплѣвъ князь Данило.

Въ томъ часѣ не було въ Европѣ майже жадного царства, щобы було могло просторомъ зробнати ся зъ

Русею, не было князя и короля, чтобы го були подданы такъ любили, якъ галицкого Данила. Жиющи дозвій часъ въ спокою, полюбивъ народъ рускій и працю и науку, — очивидячки взмагали ся заможнѣсть и просвѣта. Мѣста новѣ нѣбы выростали зъ землѣ, якъ грибы по дощи. Тогда збудовано Дорогочинъ, Берестъ, Львовъ надъ Повтвою и Холмъ. Львовъ побудувавъ вонъ на стромкѣ горѣ для своего сына Льва, чтобы зъ вѣдси стерѣгъ Руси противъ неспокойныхъ Литовцѣвъ. Границя того величезного руского княжества опирала ся на заходѣ сонца ажъ о Вислоку и Сянъ, на пѣвночи о Нарву, подбѣгала вѣдакъ ажъ подъ литовску рѣку Нѣменъ, ишла дальше на вѣходѣ сонца Днѣпромъ, дальше на Понизю зъ полудня спускала ся степами до самогожъ берега Чорного моря и вѣдакъ выбѣгала на горло Дунаю и ишла назадъ до Сяну хребтами Карпатъ. Хоть самъ князь найрадше мешкавъ въ Холмѣ, завсѣгды Русины уважали Галичъ за осередокъ державы.

Почувши ся въ силѣ, задумавъ Данило и за границями рускихъ земель славы собѣ добувати, чтобы и сусѣды довѣдали ся про велику могучость его державы. Саме тогда вымерли були князѣ австрійскї въ Вѣдни а до богатои ихъ спадшины зголосило ся було чи мало наслѣдниковъ зъ сусѣдства, и князѣвъ и королѣвъ. Розпочали ся сварнѣ, колотня а навѣть вѣйны, бо кождый зновъ, що того право буде найлѣпше, который всѣхъ іншихъ переможе. Найсильнѣйшій були надъ всѣма ко-

роль угорскій Беля и Оттокаръ, король ческій; оба доходили своихъ правъ мечемъ. Данило галицкій заходивъ собѣ дуже добре зъ Белею и для того пойшовъ за Карпаты, щоби ему помочи въ бою зъ Оттокаромъ. Беля привитавъ его за горами зъ великою радостею,— и ѿхавъ дальше зъ нимъ поровень. Угры не могли на- чудовати ся красотѣ и стройности рускихъ полкѣвъ, ихъ блескучої зброй и ихъ краснымъ конямъ, одѣтымъ въ шкобряній приборы военны. Данило бувъ одѣтый по руски. Сѣдло его було оббите чистымъ золотомъ а стрѣлы и шабля були позолоченій и зъ золотыми ме- режками. На нѣмъ бувъ дорогій кожухъ, покрытый грецкою матеріею зъ всякими кружевами, тасьмами зо- лотыми и тороками и бувъ обутый въ сафіяновій чо- боты, тожь украшений золотомъ. „Твой приѣздъ“, ска- завъ ему Беля на привитане, „дорожшій для мене, якъ тысячѣ золота и срѣбла.“ Русины воювали потомъ зъ Чехами и Нѣмцями ажъ далеко за границями Угор- щины, ба навѣть надъ рѣкою Мурою зъ якихъ 20 миль за Вѣднемъ.

Щобы ся Данилови вѣдвячили за его приязнь и захотити его до дальшихъ подвиговъ, оженивъ Беля Романа, сына Данилового, зъ одною своячкою покой- ного князя австрійского и обѣцявъ, что имъ обоимъ до- поможе до позысканя Австрії. Разомъ зъ Белею и зъ польскимъ княземъ Болеславомъ — у Поляковъ не было тогда королѣвъ, лише князѣвъ — выправивъ ся Данило въ ческій краѣ и зайшовъ ажъ въ землю Опав-

ску на Шлезії. Зъ того походу не було великого хôсна, хиба лише тата слава, що жаденъ рускій князъ не заходивъ такъ далеко на захôдъ, бо ажъ по за Польшу. Поляки, союзники Данила, не зовсѣмъ добре въ той вôйнѣ держали ся, такъ, що Данило мусѣвъ ихъ часомъ напоминати и лаяти. Одного разу сказавъ в ôнъ до нихъ: „Вôйна не обойде ся нѣколи безъ стратъ; ти що дома умерають, гинуть безъ славы, а всѣ, що ту упали, позыскали собѣ славу.“ Инишімъ разомъ стравивъ бувъ навѣть терпеливостъ и сказавъ до нихъ грôзно: „Коли хочете, ідѣть геть, я лишу ся тутъ самъ зъ малою дружиною.“ В ôнъ тогды тяжко хорувавъ на очи, але не зважавъ на тое, проїзджавъ зъ голимъ мечемъ передъ своею дружиною и заоочувавъ всѣхъ до хоробрости и вôдваги. Ческій воєвода Гербортъ упокоривъ ся передъ Даниломъ и приславъ ему въ знакъ покрности мечъ яко даръ. Лѣтописцѣ не могутъ навеличати ся Данила, що в ôнъ не лютувавъ въ чужихъ краяхъ, не паливъ и не забивавъ, якъ то інші въ тихъ часахъ робили, але що і самъ зъ побитымъ неприятелемъ обходивъ ся по людски и вгамовувавъ єще другихъ своихъ союзникôвъ, щобы не наносили нѣкому лиха. Зъ в ôдси вернувъ ся в ôнъ чрезъ Краковъ назадъ до свого улюбленого мѣста Холму и дякувавъ Богу за свой щасливый поворотъ въ церквѣ св. Богородицї.

Однакожъ и безъ лиха не обойшло ся. Зъ Азії

прийшла нова, дуже велика татарска орда на Русь подъ проводомъ лютого Батыя.

4. Другій нападъ Татаръ на Русь.

Батый вѣвъ свою орду не просто на Кіевъ. Вонъ напередъ вдаривъ на пѣвнѣчъ, де теперь живуть властивій Москалѣ. Тутъ попаливъ мѣста: Рязань, Москву, Сузdalъ, Торжокъ, вырѣзавъ велику силу народу, але не доходивъ ажъ до Новгорода, бо повздержали єго въ тѣмъ походѣ великанъскій, дрѣмучій лѣсы и безконечній болота, що черезъ нихъ переходити було треба. Такъ зруйнувавши пѣвнѣчу Русь, Батый въ 1239. роцѣ рушивъ на Україну.

Настали на нашъ нарѣдъ тяженькій часы. Татаре пускали зъ дымомъ мѣста и села а людей забивали безъ милости. Шляхи, що ними ишли Татаре, були по-значеній людскою кровю и згарищами; передъ ними утѣкали сполосеній лѣсній звѣрь, за ними свѣтила ся луна запаленыхъ мѣсть и сель и тягнуло хиже птацтво, розшарпувати непогребанихъ трупобъ. Всюда смерть страшна и пожога! Котрѣ могли и встигли, утѣкали въ болота, печери и густій лѣсы, іншій поховали ся ажъ въ Карпаты. Нарѣдъ нещасливый розбѣгъся свѣтами, — самотою кровъ ся кождый, де мôгъ, не знаючи, де его родина, де дѣти, де мати и отець. Цѣлій мѣста выглядали мовь одна трупарня, не було

пъ нихъ нѣ одного живого чоловѣка, лише гниючій, не-
похованій трупы, та вовки и хижій штахи, що позлѣтали
ся на богатый жиръ!

Напередъ орда начала на Переяславъ, вырѣзала
половину мѣщанъ, а другу ногнала въ степы въ не-
волю. Вѣдтакъ одну частку своего войска Батый пославъ
на Черниговъ. Черниговскій князь выступивъ противъ
Татаръ, але тѣ розбили руске войско, и самъ князь
ледви утѣкъ въ Угорщину. По томъ Татаре спалили
мѣсто, вырѣзали всѣхъ людей, а только не убили ар-
хіерея, бо Татаре поважали всяку вѣру и духовенство.
Ханъ Менгу, Батыя своякъ, поѣхавъ зъ Чернигова
подивити ся на Кіївъ и ставъ за Днѣпромъ противъ
Кієва. Менгу дививъ ся довго на Кіївъ и любувавъ
ся мѣстомъ. Высоко на горѣ стоявъ Кіївъ, обведеный
бѣлою муроною стѣною; зъ-за стѣны блищали золо-
тыми верхами Св. Софія, Михайлівскій монастырь, Де-
сятинна церква, выглядали дахи княжихъ теремовъ
(палатъ) въ свѣтломъ блеску. Внизу надъ Днѣпромъ
видно було сотнѣ церковъ. На полудне вѣдъ Кієва на
горѣ стояли три монастырѣ. Между ними скрѣзь на го-
рахъ росъ густый лѣсъ. Менгу пославъ въ Кіївъ по-
слобъ и казавъ вѣддати мѣсто. Кіевляне убили пословъ,
а тогдышній кіївскій князь, не ожидаючи татарского
войска, чимъ скорше утѣкъ въ Угры, покинувши Кіївъ
на волю Божу. Менгу вернувъ ся до Батыя, и въ
рѣкъ познѣйше передъ самимъ Роздвомъ Батый прій-
шовъ підъ Кіївъ зъ цѣлою ордою и перейшовъ Днѣ-

мѣстѣ Володимири не було нѣ одного живого чоловѣка, а вся церква була повна костокъ; коло Кієва лежали велики купы людскихъ та коньскихъ костей, а самий Кіевъ, що колись бувъ такій великій и гарний, що его можна було прирѣвнати до Цареграда, ставъ невеличкимъ мѣстомъ. Въ Кіевѣ колись було четыриста церквъ, а по томъ нападѣ въ нѣмъ ледви зостало ся двѣста хатъ. Татаре выгубили велику силу народу, побили и розбогнали нашихъ князївъ. Князї умѣли брати и руйнувати свой мѣста, а якъ прїйшли Татаре, то они не зобрали ся всѣ до купы та не вдарили разомъ на Татаръ, а обороняли ся кождый окремо вѣдь другого. Татаре побили ихъ одного по другомъ, а решта зъ нереляку поутѣкали зъ мѣстъ и покидали своихъ людей на волю Божу. Татаре умѣли добре бити ся, а князї не умѣли та не хотѣли боронити ся. И стало ся такъ, якъ пророкувавъ кіївскій князь Ярославъ: князї занапостили и себе и всю руску землю.

Сѣвши надъ Волгою Батый пôславъ своихъ урядниковъ, або якъ они звали ся: баскаковъ, щоби тіи позаписували всѣхъ людей на Руси вѣдь десяти лѣтъ, окрѣмъ женьщинъ, и пôсля тихъ книгъ збирали податки; всѣ мусѣли давати десяту часть свого добра: товару, овець, коней (блыхъ, гнѣдыхъ и вороныхъ), платити податки вѣдь ставовъ, вѣдь озеръ, вѣдь млыновъ, и за всяке ремѣсло. Татаре брали собѣ въ орду кождого десятого хлопця и кожду десяту дѣвчину, а хто не мôгъ платити податковъ, того або убивали, або

брали въ орду. Однакъ не брали нѣякихъ податкôвъ нѣ зъ духовныхъ нѣ зъ монастырѣвъ, бо поважали всяку вѣру. Для того то стало теперь дуже богато монастырѣвъ, бо только въ монастыряхъ можна было спокойно прожити. Богатî люде вôписували на монастырѣ землю и грошъ и самî постригали ся въ черцѣ, и тымъ-то монастырѣ стали дуже богатî, мали много земель и грошей. Въ ордѣ бувъ цѣлый кутокъ, де жили христіяне; тамъ була навѣть христіянська церква и архієрей, а деякî ханы слухали службу Божу такъ христіянську, якъ и магометанську и свою поганьскую. Одинъ ханъ сказавъ, що всякий вѣры межи людьми все одно, що пальцѣ на однôй руцѣ: кожда вѣра веде до Бога.

5. Русь зновъ очунѣла.

Въ самый часъ татарскаго нападу галицкій князь Данило поѣхавъ до угорскаго короля зъ своимъ сыномъ Львомъ: вонъ хотѣвъ засватати угорску королевну за своего сына. Сватане якосъ не удалось и Данило вертавъ ся до дому, а въ Карпатскихъ горахъ подыбавъ велику силу своего народу. Ажъ теперь вонъ довѣдавъ ся, що татарска орда розбогнала народа, забрала и поруйновала всѣ мѣста. Данило пôшовъ шукати своей жеїнки и брата, Василька, и знайшовъ ихъ ажъ у польскаго князя Болеслава. Тутъ Данило пересидѣвъ лиху

годину, доки Татаре вѣдстутили ся назадъ, и ажъ тогды вернувъ ся до дому. Вѣнъ приѣхавъ въ мѣсто Дрогичинъ надъ Бугомъ и хотѣвъ тамъ станути, але намѣстникъ не пустивъ въ мѣсто свого князя. Данило поѣхавъ до Берестя, до Володимирия, и знайшовъ только руины та купы трупѣвъ въ церквахъ. Сплакавши, почавъ скликувати народъ въ мѣста и велѣвъ зновь будувати дому и церкви. Другї галицкї мѣста (Перемышль, Коломыя) були въ боярскихъ рукахъ. Данило мусѣвъ вѣднимати ихъ силою вѣдъ бояръ и выганяти ворохобникѣвъ. А тымъ часомъ въ мѣста повертали ся князѣ и зновь почала ся мѣжъ ними колотнеча на руинахъ сель та мѣсть. Черниговскій князь Ростиславъ напавъ на Данила и хотѣвъ вѣдняти вѣдъ него Галичину; вѣнъ оженивъ ся зъ дочкою угорского короля Белѣ и навѣвъ Угрѣвъ въ великой силѣ на Галичину. Угорскій воєвода Фильній або „прегордый Филя“ той самый, котрого колись-то побивъ бувъ Мстиславъ Удачный, пѣдступивъ зъ Ростиславомъ пѣдъ мѣсто Ярославъ. Ростиславъ хваливъ ся, що коли бы вѣнъ знатъ, де теперь Данило зъ братомъ Василькомъ, то вѣнъ пѣшовъ бы на нихъ зъ десятьма жовнѣрами. Тымъ часомъ Данило зъ Василькомъ вели вѣйско противъ Ростислава и Фильнія. Надъ ними крутила ся цѣла хмара орлѣвъ та воронъ. „Се добрый знакъ!“ промовили Русини. Самъ Фильній стоявъ въ заднѣмъ полку, державъ въ рукахъ хоруговъ и кричавъ: „Русь лихо бѣся; кобы лише выдержати ихъ першій напоръ а вѣд-

такъ они не стерплять довго рѣзій.“ Данило вдаривъ на вороговъ, Русины выдерли хоругву у Фильнія и роздерли. Молодый Левъ, Даниловъ сынъ, поломивъ свой мечъ о Фильніеву зелѣзну одежду. Угры привели еще и Полякѣвъ. Поляки крикнули: „Проженѣмо великий бороды!“ — и кинули ся на Василька. „Лжете“, крикнувъ Василько, „Богъ нашъ помочникъ!“ Русины разбили Полякѣвъ и Угрѣвъ и они всѣ кинулись на вѣтчака. Фильнія споймали, привели до Данила и тутъ его убили. Ростиславъ мусѣвъ утѣкати назадъ.

Данило вѣдѣ почавъ будувати свой мѣста, накликавъ до нихъ чужихъ людей, Ворменъ та Нѣмцѣвъ, вѣдь чого и теперь у насть жиє богато чужого народу.

Данило вже думавъ, що єго не потревожать Татаре, а тымъ часомъ въ роцѣ 1250. прийшли до него послы вѣдь Батыя и грѣзно сказали: „Давай Галичъ!“

Данило зажутивъ ся. Воюючи зъ Уграми, Поляками и рускими князями, вѣнъ не мавъ часу збудувати въ мѣстахъ добрихъ муробъ и замкѣвъ. Всѣ князѣ вже ъздили въ орду кланятися Батыеви до землї. Данило мусѣвъ такожь ъхати, щобы поклонити ся ханови. Татарска сила була страшна. Въ осени, на Дмитра, Данило поїхавъ въ орду. Прибувши до Кієва, ставъ вѣнъ въ однѣмъ тамошнѣмъ монастыри, попросивъ до себе черцѣвъ, просивъ молити ся за себе Богу, просивъ вѣдправити молебенъ Архистратигу Михаилу, по-тѣмъ сѣвъ на човенъ и попливъ Днѣпромъ до Перея-

слава. Тутъ его здыбали Татаре. Ханьскій воєвода, Куремса, повѣвъ его черезъ степы. Тяжко було Данилови, що Татаре панують на Руси. Вонъ чувъ, якъ Татаре понижували князъвъ, силували ихъ падати передъ ханомъ на колѣна, кланяти ся ему до землѣ чоломъ, еще и по татарски молити ся: кланяти ся якомусь корчеви и огневи. Данило доїхавъ до Волги. Тутъ его зустрѣвъ одинъ Татаринъ и сказавъ ему: „Твой братъ кланявъ ся корчеви, и тобѣ доведе ся кланятись!“ — „Чортъ говорить твоими устами! бодай тобѣ Богъ зацѣпивъ ротъ, бодай я не чувъ такого слова вѣдъ тебе!“ промовивъ Данило.

Данило приїхавъ въ ханьску столицю и мусѣвъ ити кланяти ся Батыєви. Батый живъ не въ двѣрци, якъ жиуть царѣ, а въ великому шатрѣ, якъ який богатый цыганъ, и вся его столиця була похожа на цыганський табръ. Его шатро було выстелене дорогими килимами. Батый сидѣвъ на тронѣ. Данило бувъ значный князъ, и ханъ не казавъ вести его межи „святій огнѣ“, не силувавъ его кланяти ся корчеви и огневи, мабуть тому, що его поважавъ. Данило поклонивъ ся Батыєви, и Батый промовивъ до него: „Чому ты, Данило, такъ довго не приходивъ до мене? Теперь ты добре зробивъ, що прийшовъ. Чи пешь ты наше молоко, нашъ кобылячій кумисъ?“ — „Не пивъ до сего часу, а якъ хочешь, то буду пити“, вѣдказавъ Данило. „Ты теперь Татаринъ, то и пій нашъ напитокъ“, сказавъ ему Батый. Данило напивъ ся кумису и попросивъ Батыя, щоби

вонъ дозволивъ ему поклонити ся Батыевою жънцю. „Иди“, сказавъ ему Батый, и Данило ходивъ кланяться поганою Татарцю, а Батый пославъ ему вина и казавъ сказати: „Не звыкли вы пити кумисъ: пой вино.“

Данило бувъ двайцять пять день въ ордѣ, и Батый ласкаво пустивъ его до дому, давши ему право бути княземъ въ своихъ земляхъ. Народъ, его родина и знакомій радї були, що Данило вернувъ ся живий и здоровий, але плакали, що вонъ, будучи княземъ Кієва и Волынія и Галичини, мусѣвъ падати передъ Татариномъ на колѣна, звати ся ханськимъ наймитомъ, ще и платити Батыеви податки. Татарске ярмо було дуже тяжке для народу, а для князьвъ оно було трохи выгодне, бо Батый забравши собѣ всю землю роздававъ єй князямъ, даючи имъ грамоты на княжество. Давнійше народна громада (вѣче), а часомъ и бояре, могли выгнати князя и выбрать собѣ другого; теперь князь сѣли на престолахъ міцнійше, зъ ханської ласки, и вже нѣхто не мавъ права ихъ выгнати. Другї князї були тому и радї особливо тотї, що панували на земляхъ, де и до нынѣ жиуть Россіяне. Щоби не выпасти зъ ласки хана, они зносили и найбѣльше понижене. Коли до нихъ приїздивъ посолъ татарскій, чи то зъ листомъ, чи по грошѣ, выходили они зъ дружинами ему на зустрѣчъ и подавали кумисъ. Татаринъ пивъ, сидячи на кони, а коли яка крапелька того напитку упала чи то зъ вусовъ Татарина, чи зъ чарки на коньскую гриву, мусѣвъ єй князь хотьбы и самъ московскій

Великій князь, вылизати. Вôдтакъ пôдстелювали пôдъ того посла найкрасшî соболѣ, падали на колѣна и служали, бючи чоломъ, коли посолъ говоривъ свою рѣчъ або читавъ листъ своего хана. Такому покôрному князеви вôльно уже было гнобити своихъ пôдданыхъ; не боявъ ся в ôнъ нѣ вѣча, нѣ бояръ, бо за нимъ стояла орда Золота. Они були мовь-бы намѣстники хана. Коли якому зъ нихъ захотѣло ся бôльше землѣ мати, або пôмстити ся на якомъ мѣстѣ або князю зъ сусѣдства, то Татаре не лише єму того не збороняли, але якъ коли, то и помагали. Данило не бувъ зъ такихъ. В ôнъ бувъ дуже чесный и гордый для такого поганого дѣла: в ôнъ нетерпѣвъ ханьской ласки, що єго самого понижала, що схилила єго горде чоло до землї передъ дикимъ Татариномъ.

И в ôнъ задумавъ скинути татарске ярмо и вызволити Русь зъ татарской неволї. Та думка не покидала єго до самои смерти, и цѣлый свой вѣкъ в ôнъ только гадавъ и дбавъ, щобы в ôбити ся в ôдъ Татаръ.

Щобы добути собѣ противъ Татаръ помочи єще в ôдъ іншихъ народôвъ, Данило почавъ дружити ся зъ угорскимъ королемъ Белею и зъ Нѣмцями. Угорскій король Беля просивъ у Данила помочи противъ Нѣмцівъ. Данило самъ поїхавъ до Белѣ зъ своею дружиною и помогавъ єму в ôйну провадити зъ Оттокаромъ, якъ то мы уже оповѣли. Зъ тои выправы не було жадного хôсна, бо нѣ самъ Беля, нѣ Данилôвъ сынъ,

Романъ, не удержавъ ся въ Австріи, а Угры не дали противъ Татаръ жадной помочи.

Въ тыхъ часахъ зъявивъ ся еще одинъ ворогъ: то була Литва. Литва то бувъ окремый народъ, и живѣ ажь за Польщею надъ рѣкою Нѣменомъ и надъ моремъ балтицкимъ. У нихъ бувъ не одинъ князь, а було ихъ бѣльше. Деякій зъ нихъ, що сусѣдували на вѣхѣ сонця зъ Русинами, почали собѣ рускій землѣ загортати и такъ панували тогды на земли Смоленськѣй, Витебскѣй и іншихъ князѣй роду литовскаго а вѣры еще поганьскои. Данило галицкій мавъ въ другомъ подружу Литвинку за жѣнку.

Одинъ литовскій князь, Миндовгъ, хотѣвъ сусѣднимъ князямъ повѣдѣрати землѣ, а они почали просити помочи у Данила. Данило ишловъ зъ вѣйскомъ на Миндовга и повѣвъ противъ него Ятвягѣвъ. Миндовгъ почавъ тогды благати Нѣмцѣвъ, и щобы мати у нихъ бѣльше ласки, выкрестивъ ся и ставъ католикомъ. Але якъ Нѣмцѣ не дали ему помочи, вѣнъ покинувъ католицку вѣру, зновъ ставъ поганиномъ, помиривъ ся зъ сусѣдами и зъ Даниломъ и вѣддавъ свою дочку за младшаго Данилового сына, Шварна. Миндовгѣвъ сынъ, Войшелкъ, выхрестивъ ся, принялъ руску вѣру и навѣть постригъ ся въ черцѣ. Войшелкъ дуже любивъ Данила, и самъ привѣвъ свою сестру до Данила, щобы вѣддати єї за-мужъ за Шварна. Литва помирила ся, порѣнила ся зъ Даниломъ, а Даниловъ сынъ, Романъ, ставъ навѣть княземъ въ одной части Литвы.

Воюючи зъ Ятвягами и зъ Литвинами, Данило не кидавъ давнои своеи думки: скинути татарске ярмо. Вонъ почавъ шукати собѣ помочи у римскаго папы И-нокентія четвертого. Папа бувъ тогды дуже могучій: вонъ мавъ свое королевство, бувъ королемъ и его слу-хали всѣ нѣмецкій и инишій король, а кто его не слу-хавъ, того вонъ проклиналъ и вѣдбирали ему коро-левску корону. Данило почавъ еще року 1246. пере-говорювати ся зъ папою и просити у него помочи на Татаръ. Папа ласково обѣзвавъ ся до Данила, але у него була думка инакша: папа хотѣвъ, щоби Русь приняла католицку вѣру, а замѣсть войска, папа приславъ до Данила католицкихъ черцѣвъ, посадивъ уже въ Галичи католицкаго архіерея, Альберта, назвавъ Данила коро-лемъ и обѣцявъ зоставити руску Службу Божу, абы тѣлько Данило покоривъ ся папѣ. Але Данило не того ждавъ вѣдь папы и вонъ промовивъ до папскаго посла: „На-що менѣ королевскаго вѣнца, коли вѣдь того Та-таре не перестануть чинити лиха на Руси?“ По томъ Данило выгнавъ католицкаго архіерея и вѣдославъ на-задъ папскаго посла. За колька роковъ угорскій король помиривъ Данила зъ папою, и папа пославъ проповѣ-дувати межи всѣма католицкими народами, щоби они повстали на Татаръ и прогнали ихъ въ Азію. Папа приславъ Данилови золотый королевскій вѣнецъ и ски-петръ и обѣцявъ дати помочь противъ Татаръ. Данило довго не дававъ вѣры, не хотѣвъ брати вѣнца, але его намовила мати и польский князь, обѣцюючи вѣдь себе

помочь на Татаръ, якъ только вонъ надѣне вѣнецъ на голову. Данило згодивъ ся, и року 1255. папскій архіерей коронувавъ Данила королевскимъ вѣнцемъ въ мѣстѣ Дрогичинѣ. Данило почавъ теперь будувати въ своихъ мѣстахъ замки и сыпати валы, щоби лѣпше боронити ся вѣдъ Татаръ.

Тымъ часомъ Татаре догадали ся, що задумує Данило. Ханський воєвода, Куремса, підступивъ нôдъ мѣсто Бакоту. Якійсь чоловѣкъ, на прôзвище Милій, вôдавъ мѣсто Татарамъ, и они настановили его тамъ своимъ старостою або баскакомъ. Данило бувъ тогды въ Литвѣ и пославъ на Бакоту свого молодшого сына, Льва. Левъ вôдобравъ Бакоту вѣдъ Татаръ, споймавъ Милія и вôдославъ до Данила. Милій выпросивъ ся у доброго Данила и его выпущено на волю, але скоро вернувъ ся до дому, зновъ вôддавъ Бакоту Татарамъ. Куремса підступивъ пôдъ мѣсто Кремянець, але не мôгъ его взяти. Знайшовъ ся и одинъ рускій князь, що приставъ до Татаръ и просивъ у нихъ помочи противъ Данила; то бувъ московскій князь Изъяславъ, котрого свояківъ повѣсили колись були въ Галичи. Данило пославъ противъ него сына Романа, а самъ пôшовъ на ловы до Грубешова и убивъ списомъ своими руками трехъ дикихъ кабановъ. Забиту звѣрину давъ вонъ своимъ воякамъ и сказавъ: „Ідѣть и не бойте ся, хоть бы довело ся и Татаръ подыбати.“ Видко, що Русинамъ навѣть имя Татаръ було страшне. Романъ напавъ на Изъяслава такъ несподѣвано, що вонъ ледви

утѣкъ, вылѣзъ на церкву и тамъ сидѣвъ три дни безъ хлѣба и воды, а на четвертый день поддавъ ся. Куренса не пошовъ дальше, бо боявъ ся Данила. Татаре угамували ся и про нихъ якійсь часъ зновъ не будо чутки.

Тогда Данило задумавъ вѣдомъ Татаръ свои мѣста до самого Кієва. Литовскій князь Миндовгъ обѣцявъ стати зъ нимъ противъ Татаръ, и Данило пославъ свое войско на Татаръ зъ своими сынами Шварномъ, Львомъ, та воеводою Даниломъ Павловичемъ. Павловичъ вѣдя вѣдъ Татаръ Межибоже, Левъ за-воюавъ землю надъ рѣкою Бугомъ и выгнавъ звѣдти Татаръ, а Шварно забравъ всѣ мѣста на Украинѣ по рѣку Тетеревъ. Одно только руске мѣсто Звягель здра-дило и не поддавало ся. Тогда самъ Данило пошовъ на Звягель, взявъ его, а мѣщанъ порозселявъ въ иныхъ мѣстахъ. А тымъ часомъ Литовцѣ, замѣсть щобы пома-гати Данилови и ити зъ нимъ на Кіевъ, почали гра-бить мѣсто Луцкъ. Данило пославъ противъ Литовцѣвъ своего двѣрского, Олексу. Олекса прогнавъ Литовцѣвъ и потопивъ ихъ въ озерѣ. Татаре побачили, що се не жарты, и послали своего воеводу Куренсу на Луцкъ. Луцкъ стоявъ на островѣ: кругомъ него текли рѣки, а мѣщане разломили мостъ на Стырѣ. Татаре почали кидати черезъ рѣку въ мѣсто таранами каменя, але стала така сильна буря, що поломила ихъ тараны. Куренса вернувъ ся назадъ, а на его мѣсце року 1260. ханъ приславъ воеводу Бурандая, дуже лютого Тата-

рина. Бурандай пришовъ на Волынь зъ великою силою Татаръ.

Данило ждавъ помочи вѣдъ нацы, що обѣцявъ пôднятти на Татаръ всѣ европейскї народы, а тымъ часомъ помочи не було. Тогда Данило побачивъ, що его здраджено; вонъ розпочавъ зъ Татарами войну, роздражнивъ ихъ, и мусѣвъ самъ теперь мати зъ ними справу. На Данилове щастє хитрый Бурандай, вступивши на Волынь, пославъ приказъ Данилови, щобы вонъ ишовъ зъ нимъ на Литву. Данило бувъ дуже радый, однако самъ не поѣхавъ, а пославъ свого брата Василька. Данило бувъ сердитый на Литовцевъ за ихъ недавну зраду. Татаре спалили и зруйнували Литву, и Бурандай вѣдославъ до дому Василька. Але на другій рокъ, вертаючи ся зъ Литвы, Бурандай приславъ Данилови и сынамъ его грбзный приказъ: „Идѣть до мене, коли хотите мирити ся зо мною; а хто не выйде менъ на-зустрѣчъ, зъ тымъ я буду воювати!“ Василько same тогды справлявъ весъля своеї дочки; вонъ покинувъ весъля и поѣхавъ зъ поклономъ до Бурандая. Данило самъ не поѣхавъ, а пославъ свого сына Льва и холмскаго владику Ивана. Левъ и владика Иванъ пошли до Бурандая и понесли ему дары. Бурандай почавъ грозити и кричати на нихъ. Въ конецъ Бурандай наказавъ князямъ розвалювати збудованій замки и муры въ мѣстахъ.

Помочи не було де взяти, и князѣ мусѣли сами розвалювати свои замки. Левъ мусѣвъ самъ свой за-

мокъ Львовъ роскинути. Василько пославъ розвалювати муры въ Кремянци и Луцку. Самъ Бурандай пойхавъ зъ Василькомъ до Володимирия, щобы подивити ся своими очима, якъ будуть розвалювати стѣны. Вонъ пославъ Василька впередъ себе, и Василько казавъ запалити стѣны и будовлю твердынѣ, щобы скорше все зруйнувати, доки не приїхавъ еще Бурандай. Бурандай заставъ, якъ стѣны вже гасли, пообѣдавъ у Василька и казавъ роскопати до останку и валы. Взявши зъ собою Василька, Бурандай пішовъ дальше на столицю Данилову Холмъ. Данила вже тамъ не було. Владика Иванъ приїхавъ раньше и все росказавъ Данилови. Але той не хотѣвъ кланяти ся Татаринови и выїхавъ въ Угры. Кругомъ Холма були добрі стѣны, и мѣщане хотѣли обороняти ся. Бурандай пославъ Василька підъ мѣсто, щобы вонъ намовлявъ мѣщанъ віддати мѣсто, а зъ нимъ пославъ и Татарина, щобы той уважавъ, що Василько буде говорити мѣщанамъ. Василько прийшовъ підъ Холмъ, набравъ въ жменю камѣнцівъ и закричавъ: „Гей ты, наймите Костянтине, и ты наймите Луко Ивановичу! се мѣсто моого брата и мое! здавайте ся!“ Промовивши сѣ слова, вонъ тричи кинувъ камѣнцями на землю. Бояринъ Костянтинъ, стоячи на стѣнѣ зъ мѣщанами, зрозумѣвъ, на що Василько кинувъ тричи камѣнцями на землю. То бувъ знакъ, щобы не робити того, що говоривъ Василько при Татарахъ. Бояринъ Костянтинъ закричавъ до Василька:

„Иди собѣ геть, а то мы привитаємо тебе каменемъ; ты вже не братъ своему братови, а ворогъ!“

Татаре росказали Бурандаеви, якъ говоривъ Василько, и Бурандай похваливъ его за вѣрность, однако боявъ ся пôдступати пôдъ Холмъ и, обминувши его, пôшовъ на Польшу, взявши и Василька зъ собою. Татаре забрали деякі польскі мѣста, попалили ихъ и вырѣзали людей. По тÔмъ Бурандай вернувъ ся зъ Татарами назадъ.

Данило вернувъ ся до дому, стративши остатну надѣю на чужу помочь. Мѣста стояли безъ стѣнъ. Русь стала еще слабшою, а дикий Литвины, щобы вÔдомстити ся за те, что Русины приходили зъ Татарами на Литву, почали впадати на Русь. Василько розбивъ ихъ и прогнавъ назадъ. Тымъ часомъ въ самой Литвѣ було неспокойно. Разъ Миндовгъ ѻхавъ лѣсомъ, де его вороги пôдстерегли и убили. Тогда Миндовговъ сынъ, Войшелкъ, що бувъ уже черцемъ, знявъ зъ себе чернечій клобукъ, ставъ княземъ, страшно покаравъ батьковыхъ вороговъ, тай зновъ пôшовъ въ монастырь, вÔддавши литовскій престолъ Даниловому сынови, Шварнови. Въ той часъ року 1264. Данило умеръ въ своей столици, въ Холмѣ, и его поховали въ церквѣ Богородицѣ.

Межи всѣма князями своего часу Данило галицкій бувъ найлучшій князь. Въ его рукахъ була Русь по самый Днѣперъ, и вонъ одинъ бувъ найсильнѣйшимъ княземъ. Тогда якъ другой князѣ сварили ся межи собою, ще и Татаръ кликали на помочь, Данило стоявъ

за Русь. Гордый, смѣливый, нехитрый и добрый, вонъ часто прощавъ своимъ ворогамъ, а найбôльше галицкимъ боярамъ, и его нѣколи не покидала думка вызволити Русь зъ татарскаго ярма. Татарскій ханъ витавъ его зъ честею, папа старавъ ся о его ласку и навѣть коронувавъ его на короля. Его шанувавъ угорскій король, шанували нѣмецкій, ческій и польскій князъ. Межи дрѣбными, ласыми на чужїй землѣ тогдышними князями, Данило бувъ найлучшимъ и найрозумнѣйшимъ.

6. Князь рускій Левъ.

Король Данило, утвердивши свое пановане, раздавъ землѣ простороннаго своего королевства межи найближшу родину, именно надѣливъ брата своего Василька княжествомъ волынскимъ, сына Шварна галицкимъ, а сына Льва княжествомъ перемыскимъ. Всѣ три князъ повиновали ся Данилови яко верховному своему пану. Они стають на чолѣ войска и беруть участъ по приказу Данила въ военныхъ выправахъ. Самъ же Данило, яко верховный вождъ, передъ начаткомъ важныхъ дѣлъ, кликавъ брата, сыновъ и бояръ на вспольну нараду, а вѣдтакъ предпринимавъ военныи походы, або заключавъ договоры (трактаты) зъ народами сусѣдными.

Уже въ исторіи короля Данила згадували мы про сына Данилового, Романа, который оженивъ ся зъ княгинею австрійскою Гертрудою и навѣть короткій часъ

пановавъ въ Австріи. Головнимъ непріятелемъ Романа бувъ Оттокаръ, сынъ короля ческого Вячеслава. Щоби допомочи сынови до скоршого запанования въ Австрії, выправивъ ся бувъ Данило зъ сыномъ своимъ Львомъ на ческій край и по свѣдоцтву исторіѣ занявъ велику часть Шлезії. Однакожь за-для болѣзни очей не мôгъ Данило довершити розпочатого дѣла и вернувъ зъ сыномъ назадъ на Русь.

Судьба Романа була незавидна. Недалеко Вѣдня, въ Найбургу, мусѣвъ вонъ зъ войскомъ заперти ся и обороняти ся вѣдь облоги ческої. Оттокаръ зразу хотѣвъ бувъ помирити ся зъ Романомъ и предкладавъ ему користну угоду. „Покинь короля угорскаго — казавъ Отокаръ, — а я заразъ дамъ тобѣ половину землѣ нѣмецкой. Папу римскаго и 12 епископовъ ставлю тобѣ на свѣдкѣвъ, що додержу слова.“ Але Романъ не хотѣвъ угѣды. Вонъ заєдно сподѣвавъ ся помочи то вѣдь Угробѣ, то зъ Руси, и хоробро оборонявъ ся дальше вѣдь осады. Тымчасомъ король угорскій не додержавъ обѣтницѣ, а въ Найбургу щодень бѣльше взмагавъ ся голодъ. Дойшло до того, що войско живити ся мусѣло ясомъ хорыхъ коней, а одна баба тайкомъ ночею ходила до поблизького Вѣдня, щобы бодай для Романа и Гертруды купити муки та іншихъ живностей. Наконецъ, на просьбы Гертруды, рѣшивъ ся Романъ повернути въ Русь назадъ и перебивъ ся при помочи воеводы Беренгара щасливо черезъ непріятельский войска.

По смерти Данила бувъ верховнымъ княземъ въ Руси братъ его Василько, а позосталии сыны, Левъ и Шварно, мусѣли слухати приказовъ своего стряя. Зъ лѣтописей рускихъ видно, что Левъ бувъ дуже властелюбный. Коли князь литовскій Войшелкъ вѣддавъ Литву въ посѣдане Шварнови, Левъ поприсягъ Войшелкови кроваву номсту. Замѣръ той выконавъ вонъ въ дуже поганый способъ. Вонъ намовивъ стряя своего, Василька, щобы тойже на велиcodнї свята запросивъ до себе для важныхъ нарадъ князя Войшелка въ гостину. Не передвиджуючи нѣчого злого, Василько услухавъ Льва и угощавъ своихъ гостей зъ великою сердечностею въ своїмъ домѣ. Въ лѣтописи сказано, що одинъ богатый Нѣмецъ, мешкавшій пôдъ той часъ въ столици Волынѧ, запросивъ князѣвъ до себе на великій бенкетъ. Пышно, роскoшно частовавъ Нѣмецъ князѣвъ; они обѣдали, веселили ся и спотребовали богато дорогихъ напитковъ. Василько и Войшелкъ були люде вже старї и гдѣ имъ було довше забавляти ся; они покинули гостину и пустили ся домôвъ вѣдпочивати. Але Левъ будучи молодшимъ и сильной головы, хотѣвъ (а здає ся удававъ, що хоче) дальше погуляти и пустивъ ся за Войшелкомъ, кличуши: „Заждѣть куме, нацемъ ся!“ Войшелкъ не вѣдказавъ ся вôдъ чашѣ, они стали зновъ угощати ся, головы чимъ разъ бôльше захмѣлили ся, повстала сварка и — на другiй день знайшли Войшелка убитого!

Шварно лишь короткiй часъ пановавъ въ Литвѣ;

49

вонъ умеръ року 1270, въ недовгомъ часѣ по смерти Войшелка. Правомъ наслѣдства одѣдичивъ теперь Левъ осиротѣле княжество галицке вразъ зъ землею белзкою.

Князь Левъ зовсѣмъ не доровнувавъ своему вѣт-
цеви. Будучи властелюбнымъ, а не мающи достаточныхъ
здѣбностей и силъ, вонъ зовсѣмъ вѣддавъ ся въ службу
Татаръ и лишь за ихъ помочею бажавъ добити ся
большого панована. Не даромъ то и король Данило у-
мираючи вызначивъ Львови лишь невеличке и небогате
княжество перемыске, бо зная его неудольнѣсть, зная
що зъ такъ великими трудами основана и вѣдъ Татаръ
уратована держава підъ Львомъ нехібно запропастить ся.

Ставши ся служкою татарскимъ, Левъ на при-
казъ хановъ воює безъустанно въ Литвѣ, Польщи и
Уграхъ, и майже всюды зъ неславою зоставъ поби-
тый. Наслѣдкомъ тыхъ выправъ було, що Литовцѣ, а
познѣйше Поляки, впадали часто на Русь, грабили тутъ
безъ милосердїя людей и забирали въ свое посѣдане по-
границній мѣста рускї, якъ Дрогичинъ, Переворскъ и
иншій.

Пріязнь зъ Татарами була для Руси великимъ ли-
хомъ. Въ походахъ своихъ черезъ галицку и волынь-
ску землю жадали татарскї вожды вѣдъ князївъ рус-
кихъ доказовъ підданства и покорности. Рускї князї
выходили напротивъ нихъ зъ напитками и дарами, хо-
тяй Татаре тими ознаками пріязни не задовольняли ся.
Они жадали вѣдъ князївъ, щобы тіи розброяли землю
свою и понищили всѣ обварованій мѣста. Але мимо

грозъбъ Татаръ и намовъ князѣвъ деякій мѣста не хотѣли розкидывать оборонныхъ окоповъ и муробъ и хоробро вѣбивали ся противъ нападамъ татарскимъ. Часто Татаре только позоровали сильнѣй мѣста, ставали навкругъ нихъ таборомъ, утрудняли привозъ живностей и не давали нѣкому зъ мѣста выходити. Кто жъ выѣзджавъ, того ловили, однихъ обдирали зъ одежи и нагихъ пускали, иншихъ брали въ неволю, а зновъ иныхъ убивали. Такои начасти дѣзнало и мѣсто Львовъ року 1283. подчасъ двонедѣльнои осады середъ лютой зимы.

При конци житя свого живъ Левъ въ супокою зъ всѣма сусѣдами и дбавъ уже бѣльше о добробытѣ и порядокъ своеи землѣ. Вонъ вѣбудовавъ на-ново мѣсто Львовъ; котре заложене было єще за житя Данила, але на приказъ татарскаго хана зостало розкинене. Левъ укрѣпивъ теперь мѣсто Львовъ окопами и стѣнами и населивъ купцями зъ мѣстъ нѣмецкихъ и зъ иныхъ краївъ. Остатнїй дни житя посвятивъ Левъ житю богомольному и проживавъ передъ смертею въ гѣрской околици въ монастыри Спаскому (повысше Старого мѣста надъ Днѣстромъ). По примѣру многихъ рускихъ князѣвъ принялъ вонъ на смертной постели монашій (чернечій) чинъ и приказавши тѣло свое безъ всякои пышности похоронити, умеръ року 1301. Тѣло Льва перенесене зостало познѣйше въ Лавровскій монастырь и ту въ церкви похоронене. По пожарѣ монастыря въ роцѣ 1767. вѣдкрыто въ камѣнной стѣнѣ двѣ домовины (трумы), оббитѣ дорогими срѣбными бляхами

и украшени штучною рѣзьбою; на однѣй зъ тыхъ домо-
винъ вырѣзане было имя Льва. Срѣбло перетоплено и у-
потреблено на обновлени монастыря и церкви.*)

Зъ часобъ князя Льва доховали ся до нынѣшнего
часу деякі письменні грамоты. Наводимо одну зъ нихъ
дословно, безъ найменшихъ змѣнъ, чтобы познакомити
читателевъ нашихъ зъ давнимъ языкомъ, якого въ
письмахъ уживали князѣ рускі. Грамота понижше на-
ведена есть зъ року 1287 и вѣдносить ся до села Стра-
шевичъ коло Самбора.

Я се і^а князь Левъ, сынъ Короля Данила,
сгадавши сѧ єсмо съ нашими бояры: яко прадѣдъ
нашъ царь великий Болодыміръ, и отецъ нашъ,
придалъ Митрополитомъ и епископомъ, также и
мы придаємъ и дарѹемъ бояринови и слѹзѣ наша-
мѹ добромѹ Нерѹнови осадити село Страшевичи.
Дали єсмо ємѹ подъ его селите^в пять дворицъ,
изъ ролами и сѣножатыми на маломъ потокѣ зо-
вемомъ Повѣкъ, изъ лѣсы и борьми, изъ сажавка-
ми и калѣжами, зъ всѣми пожитки въ лѣсѣ и
въ рѣкахъ и въ ловицахъ. Я онъ намъ виненъ
стрѣлою слѹжити. Я въ тое владики и бояре на-
ши, и дѣти наши, и по насть бѣдѹчіе да не встѹ-
паютсѧ. Я хто бы малъ на мое слово встѹпити,

*) Жаль дуже, что никто нынѣ певно не знает, где тогда зложено кости князей. Иные народы умеютъ лучше шанувати свой дороги памятки.

съдъ съ нимъ прѣдъ Богомъ хочю имѣти, и да вѣдеть клатва божія на немъ, въ сей вѣкъ и въ вѣдѹцій въ день страшного съда божія. Я на томъ и печать наша завѣшена. Я при томъ были свѣдци: Митрополитъ галицький Марко, и владыка Прѣмъскій Ларонъ, и Самборскій владыка Евфимиій, и князь Андрѣй Ярославовичъ, и панъ Баско, и иныхъ бояръ немало при томъ было. Я писана и дана грамота сїл въ градѣ Львовѣ въ лѣто 1287 мѣсяца Октября 4-ый день. Я писецъ Захарія Виходь.

7. Порядки въ Руси за часоў кн. Льва.

Князѣ надѣляли бояръ мѣстами и землею въ на-
городу за всякий прислуги. Чи мѣста и землї прина-
лежали лишь до якогось часу надѣленому, чи власнѣсть
переходила такожь на дѣти и потомки, о тѣмъ въ исто-
ріи не згадує ся. Бояре носили имена вѣдъ мѣсть и
земель, котрѣ посѣдали — и. пр. Давидъ Вышатичъ,
Климата зъ Голыхъ горъ и т. д. Они доводили воен-
ными полками и звали ся вѣдъ того воеводами.

Важнѣйши урядники и достойники були: печат-
никъ, дворскій, тысяцкій, сотскій, сѣдельничій, столь-
никъ. Окромъ тыхъ згадує ся еще дякъ, котрый
проводивъ княжу канцелярію; кормилецъ, котрому
князѣ повѣряли выховане дѣтей; дальше посадники

(бурмистры), намѣстники и ииши. Тіи урядники и высокій достойники становили свѣту князя, а бояринѣ окружали княгиню. Больша часть тыхъ урядниковъ являє ся на чолѣ войска и доводить нимъ. Въ важныхъ спрахъ князь скликувавъ бояръ на раду и пытавъ о ихъ гадку и волю.

Въ княжомъ войску знаходять ся всадники (кѣннї) и пѣшї. Кѣнно вырушали лишь бояре, пѣшї були бранї зъ простыхъ людей. Полкъ складавъ ся зъ 1000 мужа и 100 кѣнныхъ. Полкомъ доводивъ тысяцкїй, трема полками доводивъ печатникъ. Окромъ пѣшихъ и кѣнныхъ згадують ся еще княжї оружники (прибочна гвардїя князя) и соколы або стрѣльцѣ. Гвардїя князївъ галицкихъ удержанована була зъ доходовъ землї Коломыїской.

Войско руске славило ся въ цѣлой давнїй Европѣ. О войску короля Данила, который вразъ зъ королемъ угорскимъ воювавъ зъ Нѣмцями, була уже въ той книжочцѣ згадка. По смерти Данила, въ часѣ загального упадку и убожества, не було вже тыхъ давнихъ, свѣтлыхъ и хоробрыхъ, незвитяженыхъ полковъ на Руси.

За князївъ рускихъ дѣлено весь народъ на три станы: князї, бояре и простї люде. Хлопъ живъ въ великой зневазї и выставленый бувъ на грабежи и гнетъ бояръ. Бували выпадки, що князї, довѣдавши ся о якихъ кривдахъ, посылали своихъ воеводъ, чтобы виновниковъ укарати.

Важне мѣсце въ народѣ занимали священики, и-

менно епископы, котрѣ звычайно въ столичныхъ мѣстахъ мешкали. Епископы надѣлены були землями и брали часто участъ въ справахъ политичныхъ. Було такожь въ Галичинѣ много монастырѣвъ, построенныхъ по части въ мѣстахъ, по части въ лѣсахъ и мѣстцахъ недоступныхъ. Монастырѣ були мужескї и женскї, и такъ чеरцѣ якъ и чеरницѣ мали велике всюды поважанє. Самї князѣ и княгинѣ, наскучивши собѣ жите, ишли на богомоле въ монастырь. Маємо примѣры, що при боку князя знаходить ся священикъ, будь яко дорадникъ, будь яко пріятель домашній. Епископіѣ и монастырѣ щедро надѣлены були доходами, а цѣле священство пôдлягало єдино лишь судови владичому.

Вôдносини князѣвъ галицкихъ и волынскихъ до хановъ татарскихъ не були надзвычайно прикрѣ. Галицкї князѣ не входили въ таку завислость вôдъ Татаръ, якъ князѣ ібнічнї (московскї), они посля власної волї розпоряджали своими княжествами и передавали тiижъ свободно на своихъ сынôвъ. Нѣ князь Левъ, нѣ его наслѣдники, не ъздили зъ поклонами до татарской орды. Въ Галичинѣ не було татарскихъ баскаковъ та іншихъ урядниковъ для выбираня податковъ и для нагляданя порядкôвъ державныхъ. Князѣ самї выбирали татарщину (данину) и вôдсылали єї въ татарску касу.

По смерти якого князя скликувавъ епископъ до соборної церкви бояръ та мѣщанъ, Русиновъ и чужинцѣвъ, и въ голось вôдчитувавъ грамоту, въ котрой у-

мершій князь призначавъ наслѣдство князеви новому, вѣдтакъ благословивъ епископъ нового князя крестомъ „воздвізальнымъ“ на тото або друге княжество. Часто и за житя назначували князѣвъ своїхъ наслѣдникôвъ.

8. Король рускій Юрій I.

По смерти великого князя Льва вступивъ на престолъ єдиний сынъ его Юрій I. За житя батька, особливо при его старости, Юрій часто водивъ полки на войну та прославивъ ся яко вправный доводця на боєвищи. Ставши великимъ княземъ вонъ постановивъ себѣ не вдавати ся много въ воєнний дѣла, а все старане посвятивъ на охоронене и забезпечене того, що по своїмъ вѣтцю принявъ въ наслѣдство.

Небавкомъ пощастило ся Юрію, що прилучивъ до свого галицкого княжества єще и всю волинську землю. На Волынню вѣдь смерти короля Данила управлявъ особный князь, а такимъ за Юрія бувъ стрый его Мстиславъ. Великий князь галицкий, якъ Левъ и зъ початку Юрій, мали надъ волиньскою землею лише верховну власть старшихъ князївъ, а не управляли тутъ безпосередно народомъ. Ажъ въ році 1305, коли Мстиславъ померъ, перейшла тая земля цѣла пôдъ особисте владѣнє великого князя Юрія Львовича, котрый теперъ ставъ такимъ-же єдинимъ правителемъ галицко-волинской державы, якъ колись бувъ дѣдъ єго, могучай

державъ мирно и спокойно, живъ въ згодѣ зъ посторонними народами и за цѣлыхъ десять лѣтъ своего правования не провадивъ зъ нѣкимъ нѣякой вѣйны. Особливо въ доброй приязни живъ вѣнъ зъ сусѣднымъ княземъ Болеславомъ Мазовецкимъ. Зъ сыномъ того Болеслава, молодымъ княземъ Тройденомъ, звѣнчавъ Юрій доњку свою Марию, вѣдь котрои родивъ ся Тройденови сынъ, Болеславъ Тройденовичъ, окрещеный въ руской вѣрѣ и нареченый княземъ рускимъ за то, что бувъ зъ матери справдешній Русинъ.

Добре оно було Русинамъ за короля Юрія жити зъ сусѣдами въ спокою и згодѣ, однакожъ Богъ не судивъ нашему миролюбивому королеви докончти вѣка въ стѣнахъ домашной загороды. Ему прийшло ся умерти пôдъ вѣдкрытымъ небомъ, на поля битвы. Напасть теперь прийшла на Русиновъ вже не вѣдь Татаръ, а вѣдь сусѣдной Литвы.

Литва була маленька лѣсиста краина, кусень землѣ надъ Нѣмномъ и меншою рѣкою Вѣлією, що до него паде и притыкала до волынскаго княжества и до землѣ Холмской. Литовцѣ жили въ своихъ лѣсахъ, кормили ся дикими овочами и звѣриною, та яко погане почитали змѣй и вужївъ и покланяли ся деревяннымъ божищамъ. То бѣдне племя зъ давенъ-давна пôдластне було рускимъ князямъ, и задля великой бѣдности платило дань мѣтлами и лыками. Але вѣдь безъустанныхъ споровъ и межнусобиць нашихъ князѣвъ (еще передъ приходомъ Татаръ) навѣть бѣдна Литва розмогла ся

на стôлько, що перестала платити Руси данину и зачала робити розбйничий напады на рускî княжества.

Зъ того часу у Литовцѣвъ завели ся свой князѣ, котрî водили народъ на грабѣжъ и розбоѣ. За панованія галицкого короля Данила наставъ у нихъ князь Миндовгъ, и той розмогъ ся небавкомъ такъ значно, що называвъ вже себе великимъ княземъ Литвы. Зъ Миндовгомъ заключивъ бувъ нашъ Данило дружбу, задля того, щобы его зъ поганьства перевести на христіянську вѣру,—и по-правдѣ Миндовгъ крестивъ дѣти своей въ рускoй вѣрѣ, а доньку свою выдавъ за-мужъ за Данилового сына Шварна. Коли Миндовгъ умеръ, то сынъ его Войшелкъ, покняживши лишь 4 лѣта на Литвѣ, пойшовъ яко чёрнецъ въ одинъ рускій монастырь на Волыню, а всю Литву вôддавъ рускому князеви Шварнови, который вôдъ вôтца своего Данила доставъ еще и галицкe княжество. Такъ отже зложило ся було тогды особне литовске княжество зъ рускимъ великимъ княземъ; але то було не довго. Шварно за два лѣта потомъ умеръ, а на Литвѣ завели ся споры о престолѣ княжїй. Наконецъ на томъ престолѣ засѣвъ Витенъ, за котрого часобъ на Литву дуже сильно стали натискати Нѣмцѣ (крестоноснї рицарѣ) и вôдъ 1311. р. перли Литовцѣвъ чимъ разъ дальше до границъ руской державы, де панувавъ нашъ король Юрій. Такъ и выйшло теперь, що князь Витенъ, щобы добути бóльше простору для свóго народу, тисненого вôдъ Нѣмцѣвъ, выславъ сына своего Гедимина здобувати землї на Во-

лыни, а самъ пойшовъ на ибніочь своего краю, бити ся зъ Нѣмцями.

Литовцѣ брали одно мѣсто руске по другомъ, вѣдтакъ взяли Брестъ и Дорогичинъ. Юрій пертый Гедиминомъ, уступавъ що разъ дальше; Гедиминъ задержавъ ся підъ стѣнами мѣста Володимирия. Юрій зъ вѣддѣломъ Татаръ прибувъ на помочь своїй столици, и прийшло до кровавои битвы. Татаре, здає ся пѣдмовленї Литовцями, зрадили Русиновъ и першій опустили поле битвы. Руска кѣннота, натискомъ литовской пѣхоты затревожена, подала ся такожь назадъ. Надармо спловавъ ся Юрій вспинити утѣкающихъ, додати духа трусливымъ, вправити въ ладъ розбитій полки — надармо заохочувавъ жовнярбъ своимъ власnymъ прикладомъ. Не зважаючи на очевидне небезпеченьство, стававъ самъ до бою, де найсильнѣйша борба кипѣла, але раженый смертнымъ ударомъ, полягъ зѣ славою на полі битвы. Дѣяло ся то року 1315. Русины застогнали тяженько, бо прочули, що тутъ розбила ся вся слава и вся сила руской землѣ.

Року 1315. наставъ бувъ голодъ въ Польши и на Руси. Люта зима протягнула ся глубоко въ весну, збоже одно вымерзло, друге попрѣло, а настала велика дорожня. Тоє лихо повторяло ся черезъ два роки, по чомъ настала страшна зараза и поморъ.

Гедиминъ вымѣривъ теперь свое оружє противъ Украины. Кіївъ разъ збурений и спаленый черезъ Татаръ, бувъ лишь незначнымъ мѣстомъ; въ нѣмъ засѣвъ

бувъ якійсь князь Станиславъ и начувавъ надъ тими сторонами. Кіївъ здобути прийшло Гедиминови безъ трудности, тымъ бôльше, що Татаре були тогды въ приязни зъ Литвою.

Гедиминъ здобувъ насампередъ крѣпкій, на горѣ положеный замокъ мѣста Овруча; потомъ натерь на Житомиръ, де много бояръ Кіївскихъ було заперло ся, и здобувъ Житомиръ; вдтакъ пойшовъ року 1319. на Кіївъ. Надъ рѣкою Ирпень, на ровнѣмъ полі пôдъ Бѣлгородомъ, спотыкнувъ ся Гедиминъ зъ вoйсками князя Станислава. Настала велика рѣзня; наконецъ побѣдивъ Гедиминъ. Русины один утекли, зъ ними такожъ Станиславъ, князь Кіївскій; другой полягли на полі битвы. Надходяча нôчъ и поблизъ лѣсы спасли останки Русиновъ вôдъ погибели. Зъ вôдси двигнувъ ся Гедиминъ на Кіївъ. Кіевляне боронили ся черезъ цѣлый мѣсяцъ, а вдтакъ, притисненій голодомъ, и не видячи нѣ вôдкуды помочи, здали ся Гедиминови и зложили присягу вѣрности пôдданьчої. Гедиминъ поставилъ надъ завоёваными землями намѣстника Миндова, а самъ вернувъ ся зъ великою славою домовъ. Дѣти и наступники Юрія I. не могли нѣякъ Кієва ратувати, бо не было у нихъ силы и они бояли ся тогды самі за себе.

Вôдъ завоёваня Кієва осягнула Литва перевагу на Руси и вôдъ тогды Гедиминъ принялъ титло: „князь Литовскій и великий князь рускій.“

Гедиминъ не чинивъ Русинамъ кривды анѣ насиль-

ства иѣ що до майна, иѣ що до законныхъ спрavъ, иѣ що до вѣры; самъ Миндовъ окрестивъ ся по о-бряду грецкому. Гедиминъ много научивъ ся зъ тои выправы на Русь Кіѣвску. Вернувшись домой закладавъ мѣста, обводивъ ихъ мурами и даривъ свободами. Многи рускій духовній, учитель, штукаръ, ремѣсники пересе-ляли ся до Литвы иширили ту грецкую вѣру, рускую мову, просвѣту, ремѣсла и штуки.

9. Послѣдній князь рускій.

(Послѣ Дра Из. Шараневича.)

По смерти короля Юрія наслѣдили два сыны его Андрей и Левъ II. Оба называются ся: „Андрей и Левъ Божою милостею, князь вси земль Рускои, Галича и Володимира.“ То означаетъ, что земль обоихъ князѣвъ разомъ всю самостойну Русь представляли. Престольнымъ мѣстомъ ихъ бувъ еще завсѣгды Володимири на Болыню. Андрей бувъ старшимъ и наслѣдивъ въ галицкому и волынскому княжеству, а Левъ дер-жавъ Луцкъ яко окреме княжество, котре тогды ажъ до границъ Литвы розтягало ся. Коли Гедиминъ изъ своихъ походовъ вернувъ назадъ до Литвы, князь Андрей и Левъ загадали вѣдзыскати земль здобутї Литовцями вѣдъ короля Юрія I. Они заключили для того року 1316. союзъ зъ Нѣмцями, а зъ своеи стороны обовязали ся були краї прускій охороняти вѣдъ Татаръ

и боронити вѣдъ всякого напастника, особливо вѣдъ Литвы. Умова рускихъ князѣвъ зъ нѣмецкимъ ординомъ противъ Татаръ була отверта, насупротивъ Литвы тайна, а условія були просторонно списаны въ окремыхъ грамотахъ. Вѣдъ тогда татарскій полки стають отверто по сторонѣ Гедимины, воюють и пустошать Русь и вѣдзначають ся тымъ, що були вѣрнї Литвѣ.

Въ слѣдство заключеної умовы напали Нѣмцы на Литву, а рѣвночасно князь Левъ зъ другой стороны помагавъ Нѣмцямъ, загнавши ся далеко въ стороны Надвилейски. Гедиминъ звернувъ всю свою силу супротивъ Льва, князя Луцкого, и проте не мѣгъ зъ добрымъ натискомъ противъ рицарѣвъ выступити и землю свою цередъ опустошенемъ скutoчно боронити. Князя Льва выперъ вѣнъ однакожъ изъ здобутыхъ земель, а мѣста Дрогичинъ и Брестъ здобули Литовцѣ назадъ. Гедиминъ двигнувъ теперь войска свои на княжество Луцкъ, побѣдивъ легкѣ, на борзѣ зѣбраны полки Льва и занявъ столицю Луцкъ. Левъ, лишивши ся безъ землї, покинувъ свою землю и утѣкъ за Днѣперъ до своего тестя, князя Брянскаго.

Гедимина военни дѣла затревожили цѣлу Русь и справедливо! Гедиминъ розширивъ пановане своихъ предкѣвъ; вѣнъ здобувъ на королю Юрію притыкаючї до Литвы землї рускї и тымъ ослабивъ значно галицко-волынську державу. Вѣдтакъ завоюавъ Україну посадивъ въ Кіевѣ свого намѣстника и сѣпивъ тымъ способомъ решту самостойної ще Руси, т. е. княжество

галицке зъ малымъ шматкомъ Волыня зъ двохъ сторонъ, зъ пôвночи и зô восходу, мовъ бы клѣщами. Въ роцѣ 1319. вôдобравъ в ôнъ Львови II. такожъ и Луцкъ.

Галицко-волынський князь Андрей, видячи перевагу Гедимина въ земляхъ рускихъ, не вязавъ ся уже зъ Нѣмцями супротивъ Литвы, а старавъ ся жити въ пріязни и згодѣ зъ княземъ литовскимъ и тымъ способомъ ратувати загрожену свою державу. Намѣреня Андрея небавкомъ сповнили ся. Настала не лише пріязнь, але и родове спокревнене межи обома княжими дворами. Любартъ, сынъ Гедимина, оженивъ ся зъ доњкою Андрея, а доњка Гедимина выйшла за сына Андреївого, наслѣдника галицкого престола, Юрія II.

Андрей живъ въ спокою зъ орденомъ нѣмецкимъ и зъ королемъ польскимъ Володиславомъ. Умеръ року 1324, зоставивши панованє свое єдиному и еще до того слабосильному сынови, Юрію II. Зъ тымъ то Юріемъ, котрий умеръ безпотомно, вымерла линія право пануючихъ князївъ рускихъ въ Галичинѣ.

І0. Занятє Галичини черезъ короля польскогого Казимира Великого.

По смерти послѣдногого князя руского Юрія наставъ въ Галичинѣ великий неладъ. Були вправдѣ по мѣстахъ рôжнї паны, що выводили свой рôдъ вôдъ пануючихъ

давнѣйше князѣвъ галицкихъ; але они жили межи со-
бою въ незгодѣ, завидовали одинъ другому и волѣли
призывати чужихъ пановъ и ихъ слухати, нѣжъ позво-
лiti кому изъ своихъ вступити на осиротѣлый тронъ
галицкій. До того князѣ тѣ розродили ся дуже числен-
но и пороздѣлювали свой маestности на такъ дрѣбнѣ
частi, що жаденъ зъ нихъ нѣ бѣльшою силою, нѣ бѣль-
шою повагою не вѣдзначавъ ся.

Межи тогдышними дрѣбными князями та боярами
утворили ся три головнѣ стороны. Одна сторона, підъ
проводомъ князя Володка, хотѣла піддати ся королеви
угорскому Каролеви Робертови, и навѣть заприсягла
ему вѣчну приязнь и вѣrnость. Однаково же король у-
горскій бувъ столько затрудненый власными справами
родинными и державными, що не мѣгъ заняти ся спра-
вами галицкої Руси и вѣ конци вѣступивъ вѣдъ пре-
тенсій на тронъ галицкій. Друга сторона тягнула за
Татарами и на єи просьбы выславъ ханъ татарскій,
Усбекъ, двохъ своихъ цариковъ, щобы вѣ имени его
управляли галицкою землею. Але оба царики не довго
тутъ проживали. Князямъ и боярамъ рускимъ наску-
чило скоро татарске пановане, и они чергою одного
а потомъ другого строили. Ханъ татарскій увидѣвъ,
що годѣ єму черезъ намѣстниковъ вѣ такъ далекихъ
для него сторонахъ пановати, и тому не исылавъ вже
бѣльшо своихъ повѣрниковъ до галицкої Руси.

По неудалыхъ пробахъ зъ Татарами и Уграми
постановили князѣ и бояре рускій оглянути ся за прав-

Кракова) „Королевствомъ Галичины и Льодомерії“ (т. е. Володимирия або Волынѧ, бо сторона коло Белза и Бродовъ належала до землѣ волынської або володимирской).